

HARSTAD KOMMUNE / HÁRSTTÁID SUOHKAN
PostmottakPostboks 1000
9479 HARSTAD

Dato: 24.03.2021
Dok.nr: 21/00161-4
Deres ref:
Saksbehandler: Marit Reiersen

Offentlig ettersyn/ny høring - Forslag til vedtak om fredning av Historiske Trondenes - Harstad kommune

Vedlagt ligger forslag til fredning og forslag til fredningsdokumentasjon for Historiske Trondenes gnr./bnr. 64/50, 64/17, 64/56, 64/121, 64/122, deler av gnr./bnr. 64/1, 64/11, 64/64, 64/119 og 64/120, gnr./bnr./fnr. 64/1/2, i Harstad kommune.

Frist for høring er satt til 12.05.2021.

Høringsuttalelser sendes til postmottak@tffk.no eller med post til Troms og Finnmark fylkeskommune, Postboks 701, 9815 Vadsø.

Med hilsen

Anne-Karine Sandmo
Fylkeskonservator

Marit Reiersen
Spesialrådgiver bygningsvern

Dokumentet er elektronisk godkjent og har ingen signatur

Vedlegg:

Vedlegg I til fredningsdokumentasjonen Krigsfangeleir
Vedlegg II til fredningsdokumentasjonen Todtleir og Evakueringsleir
Forslag til fredningsdokumentasjon Trondenes
Forslag til fredningsvedtak Historiske Trondenes

Mottakere:

Samferdsel, Bjørn Henrik Kavli
HARSTAD KOMMUNE / HÁRSTTÁID SUOHKAN

Postadresse:

Troms og Finnmark fylkeskommune
Postboks 701, 9815 Vadsø

Kontakt:

E-post: postmottak@tffk.no
Telefon: 77 75 50 00

Nettside:

tffk.no

Riksantikvaren
STATSFORVALTEREN I TROMS OG FINNMARK
FORSVARSBYGG
OPPLYSNINGSVESENETS FOND
HARSTAD KIRKELIGE FELLESRÅD
STIFTELSEN SØR-TROMS MUSEUM

Troms og Finnmark fylkeskommune
Romssa ja Finnmarkku fylkkagielda
Tromssan ja Finmarkun fylkinkomuuni

Vedlegg I

Dokumentasjon «Krigsfangeleir»

Askeladden ID 174603, enkeltminne-ID 1-59

Historiske Trondenes

Foto forside: Bård Andreassen © Riksantikvaren

Når annet ikke er oppgitt:

Foto: Dag Magnus Andreassen, Olav Austlid og Marit Reiersen Troms og Finnmark fylkeskommune

Dokumentet er basert på rapport fra Lars Erik Narmo: «Russefangeleiren» på Trondenes. Arkeologisk registrering som grunnlag for forslag om vedtaksfredning.

Innhold

Innledning.....	4
Registrering av kulturminner i felt	5
Monument- minnesmerke Askeladden ID 174603-1	6
Avfallsdynger. Askeladden ID 174603-2 og -53.....	6
Brakkefundament av verksted/lager elektrisk installasjon. Askeladden ID 17603-4.....	6
Brønner. Askeladden ID 174603 -3, -36, -37 og -52	6
Brakkefundament av verksted/lager elektrisk installasjon. Askeladden ID 17603-4.....	6
Brakkefundament. Askeladden ID 174603-5.....	6
Bergskjær/jordvoll. Askeladden ID 174603-6.....	6
Brakkefundament av lager/verksted. Ask Askeladden ID 17603-7	6
Trapp, steintrapp. Askeladden ID 174603-9, -10 og -24	6
Brakkefundament av fangebrakke. Askeladden ID 174603-8.....	6
Trapp, steintrapp. Askeladden ID 174603-9, 10 og 24.....	6
Brakkefundament. Askeladden ID 174603-13	6
Brakkefundament etter fangebrakke. Askeladden ID 174603-11.....	6
Brakkefundament etter fangebrakke. Askeladden ID 174603-12.....	6
Fundament finnetelt. Askeladden ID 174603-14 og -15	6
Betongsåler til latriner. Askeladden ID 174603-16, -17 og -29	6
Tuft (mulig vaktbu). Askeladden ID 174603-18.....	6
Fundament etter vakttårn. Askeladden ID 174603-19.....	6
Brakkefundament etter fangebrakke. Askeladden ID 174603-20.....	6
Brakkefundament etter fangebrakke. Askeladden ID 174603-21.....	6
Fylling/inngangsparti. Askeladden ID 174603-22.....	6
Brakkefundament etter fangebrakke. Askeladden ID 174603-23.....	6
Brakkefundament etter fangebrakke. Askeladden ID 174603-25.....	6
Brakkefundament etter kjøkken. Askeladden ID 174603-26	6
Brakkefundament etter fangebrakke. Askeladden ID 174603-27.....	6
Brakkefundament etter fangebrakke. Askeladden ID 174603-28.....	6
Tuft etter tilbygg. Askeladden ID 174603-30	6
Brakkefundament etter fangebrakke. Askeladden ID 174603-31.....	6
Røys av tegl. Askeladden ID 174603-32	6
Tuft etter tilbygg. Askeladden ID 174603-33	6
Brakkefundament etter fangebrakke. Askeladden ID 174603-34.....	6
Brakkefundament etter fangebrakke. Askeladden ID 174603-35.....	6
Fundament tilbygg til brakke. Askeladden ID 174603-38	6
Brakkefundament. Askeladden ID 174603-39	6
Brakkefundamenter, leiradministrasjon. Askeladden ID 174603 -40, -41, -42, -43 og -44	6
Fundament etter vakttårn. Askeladden ID 174603-45 og -46	6
Fundament etter vakttårn. Askeladden ID 174603-47.....	6
Fundament etter finnetelt. Askeladden ID 174603-48, -49 og -50	6
Ruin etter «Russekirka». Askeladden ID 174603-51	6
Leirstier. Askeladden ID 174603-54, -57, -58 og -59.....	6
Apellplass. Askeladden ID 174603-55	6
Gravplass 1945. Askeladden ID 174603-56.....	6

Innledning

Krigsfangeleiren ligger 200 meter NØ for Trondenes middelalderkirke. Leiren har ligget nærmest urørt siden den ble brent 4. juli 1946, med unntak av sørvestre hjørnet av leiren som er dekket av et massedeponi. Strukturene er godt synlig på overflaten. Det er usikkert hvem som bygde leiren

De første sovjetiske krigsfangene kom trolig til Trondenes i oktober 1941. Det er usikkert eksakt når leiren ble bygget, men den registrerte leiren er trolig etablert senest høsten 1942. De første fangene bodde sannsynligvis i midlertidige leire. Det er også mest trolig at fangeleiren ble bygget av sovjetiske krigsfanger. Høsten 1942 og våren 1943 var leiren underdimensjonert med minst 3 fangebrakker og en latrine i forhold til et fangetall mellom 1103 – 1287 personer. Leiren var imidlertid fullt utbygget til denne kapasiteten i løpet av sommeren 1943. Deretter, engang i perioden mellom mars og oktober 1944, ble leiren vesentlig redusert i areal. I nordøstre enden av leiren ble ledige fangebrakker ombygget til annet formål. I sørvestre halvdel ble ledige brakker stående tomme, dels også revet.

Figur 1. Skråbilde av fangeleiren for de sovjetiske krigsfangene tatt etter fredsslutningen 1945. Fotoarkiv: TD.F-12354

Figur 2. Brenningen av krigsfangeleiren 4. juli 1946. Fotoarkiv: TD.F-12675

Foruten minnestøtta over omkomne krigsfanger 1941 - 1945 på gravplassen ved kirken, har selve leirområdet vært utilgjengelig på grunn av tett vegetasjon - krattskog av gamle seljetrær og bringebærkjerr. De senere år har Sør-Troms Museum drevet framrydding av kulturminnene. Ryddeprosjektet videreføres og inngår som del av tilrettelegging av området. Planen omfatter blant annet en gangvei med universell utforming gjennom leiren fra gravplassen/minnestøtta.

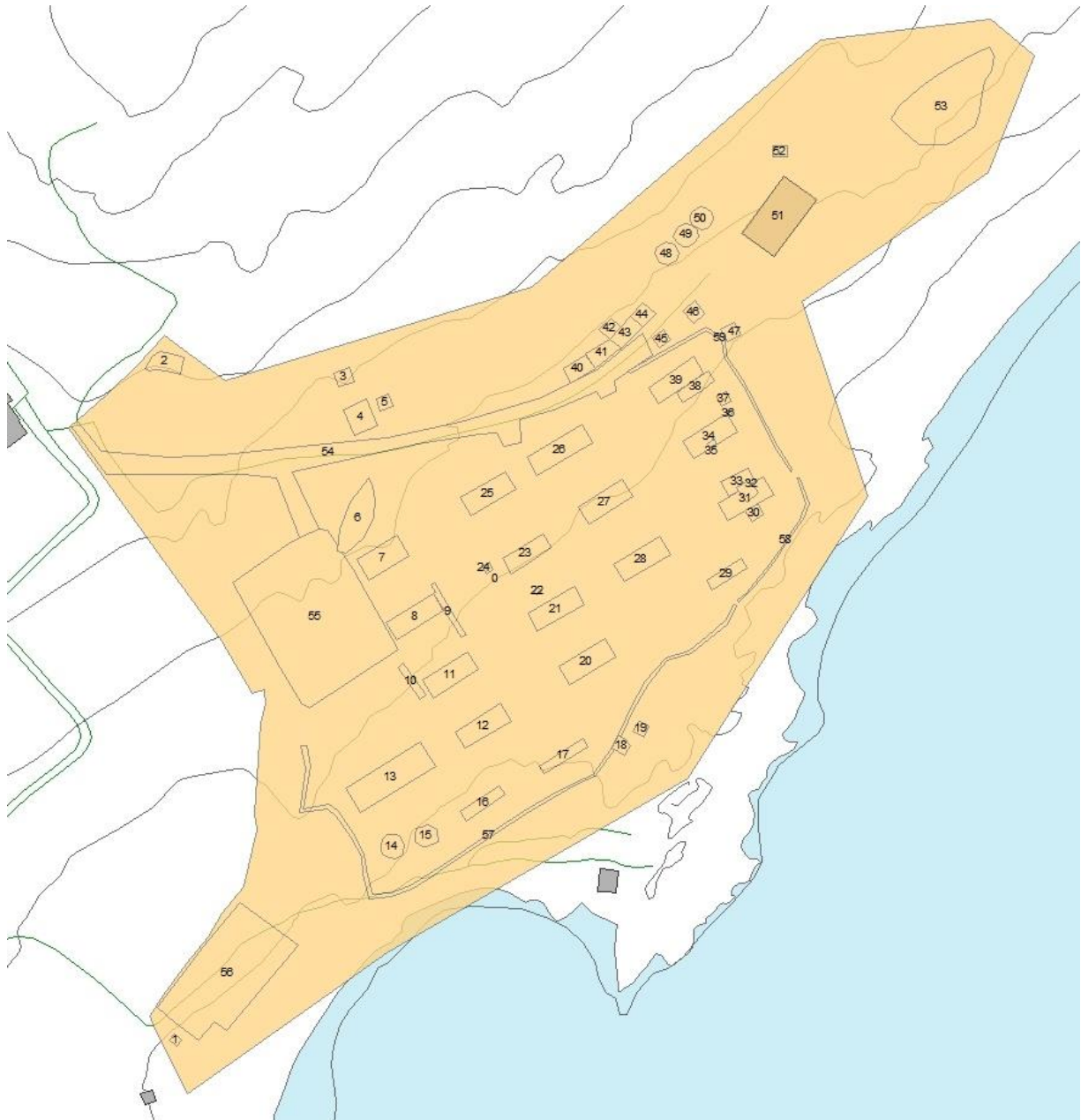
Registrering av kulturminner i felt

Det er utført arkeologiske registreringer av krigsfangeleiren for kartlegging av levningene av krigsfangeleiren. Fangeleiren ble oppmålt i felt i perioden 7. – 10. mai 2012. Feltarbeidet ble utført av Lars Erik Narmo (Narmo Arkeologitjenester) og Gunhild Hovind (Hovind kulturminneforvaltning). De ulike elementenes funksjon er tolket etter foto og strukturer i terrenget. Kulturminnene fikk egne ID-nummer i felt, og nye ID-nummer i askeladden.

Figur 3. Utsnitt flyfoto1943, krigsfangeleir. Fotoarkiv: TD.F-06133

Kartet under viser alle enkeltminnene som er registrert med Askeladden ID (Kulturminnedatabasen). Der det henvises til et nummer i teksten er det det samme som er avmerket på kartet.

Figur 4. Registrerte kulturminner tilknyttet krigsfangeleiren. Kart utviklet av Riksantikvaren i samarbeid med Troms og Finnmark fylkeskommune

Monument- minnesmerke Askeladden ID 174603-1

Minnesmerket ble reist i 1945 over døde krigsfanger. Det var fangene selv og den sovjetiske ambassaden som tok initiativ til at støtta ble reist. Avdukingen av støtta skjedde 22. juni 1945. Oppsettingen av minnestøtten og flyttingen av levninger etter krigsfanger til felles krigsgravsted på Tjøtta på Helgelandskysten er en videreføring av historien om fangene i leiren – fra fredsvåren 1945.

Figur 5. Over: Bilde tatt 22. juni 1945. Sjekk rettigheter: Gunnar E. Kristiansen. I Årbok for Harstad Til høyre: "Monument-minnesmerke". Foto Gunhild Hovind, Hovind Kulturminneforvaltning

Avfallsdynger. Askeladden ID 174603-2 og -53

Nr. 2 ligger litt unna selve leirområdet, men inneholder avfall fra ryddingen etter tyskernes aktivitet. Avfallet er kastet utover veiskråningen fra veien som leder opp mot batteriområdet. Dette avfallet har mer «krigersk» karakter (gassmaskebeholder, deler av kjøretøyer etc.). Under en stein et stykke ovenfor denne avfallsdynga ble magasinet til et «Sturmgewher» funnet, utgangspunktet for forvarets senere AG-3. Innholdet i denne og en annen avfallsdyngje har stort musealt formidlingspotensiale.

Nr. 53 er en langstrakt dyngje av avfall deponert fra terrassekant utover skråningen. På overflaten er dyngjen markert av mye sammenkveilet piggråd som trolig er deponert etter rydding av fangeleiren. Det ligger også finere porselen og flasker her, men det har annen kontekst. Tolkes som avfallsdyngje 1940-1946.

Figur 6. Nr. 2 mangler bilde. Avfallsdyngje. Foto: Gunhild Hovind, Hovind Kulturminneforvaltning

Brønner. Askeladden ID 174603 -3, -36, -37 og -52

Det er registrert fire brønner i tilknytning til krigsfangeleiren. To ligger utenfor fangeleiren og er tolket å ha tilknytning til administrasjonen. De to andre ligger innenfor fangeleiren. Den ene, nr 36, beskrives mer som en kum.

På nr. 3 ligger en betongplate på en steinfylling, opptil 0,35 m høy. Sentralt i bakkant av betongplaten er et betongløkk 2,25 x 1,40 m og 0,22 m tykk. Nr. 36 er en åpen betongkum, ca. 2 meter fra nr. 37. Den har indre mål på 1,0 x 0,8 m. nr. 37 er en betongmur med betongplate 0,66 m høy. Ved sørøsthjørnet er det et lokk av tre på 0,90 x 1,10 m. nr. 52 er en betongmur med betongdekke opptil 0,4 m høy. Ved sørvesthjørnet er det en luke av finer på 0,85 x 0,74 m.

Figur 7. Bilde over til venstre: Nr.3, over til høyre: Nr. 36. nederst til venstre: Nr. 37 og nederst til høyre: Nr. 52. Foto Gunhild Hovind, Hovind Kulturminneforvaltning

Brakkefundament av verksted/lager elektrisk installasjon. Askeladden ID 17603-4

Ringmur av stein opptil 0,2 m høy og 0,45 cm bred. Uten innvendig jordfylling og bygningen må ha hatt tregulv. SV hjørnet av tufta er fjernet av senere massetak. Pipefundament av betong er påvist. Ledninger/el-installasjoner er synlig. Bygningen har saltak. Det er ikke synlig skorstein på bildet, men et pipefundament av betong ble påvist i felt.

Figur 8. Bilde til venstre: Utsnitt av skråbildet TD.F-12354 fra mai 1945. Bilde til høyre: Brakkefundament, Foto Gunhild Hovind, Hovind Kulturminneforvaltning

Brakkefundament. Askeladden ID 174603-5

Brakkefundament, ikke gjenfunnet i terrenget, Bygningen er interpolert fra skråfoto 1945. Bygningen har hatt pulttak som sees på bildet.

Figur 9. Utsnitt av skråbildet TD.F-12354 fra mai 1945. Brakke

Bergskjær/jordvoll. Askeladden ID 174603-6

Jordvoll deponert på et bergskjær.

Figur 10. Området nr. 6 ligger i. Foto: Bård Andreassen © Riksantikvaren

Brakkefundament av lager/verksted. Ask Askeladden ID 17603-7

Syllmur av stein opptil 0,20 m høy med innvendig stein-/jordgulv. Diffus markert tuft, mest tydelig langs sørøstre langvegg og hjørne. Nordvestre langvegg er markert av stein i overflaten. Uklart om det er stein inntil veglinjen eller del av syllmur. Bygningen har hatt pulttak, dør i gavlen og en port i langveggen. Bygningen tolkes som lager/verksted.

Figur 11. Bilde til venstre: Utsnitt av skråbildet TD.F-12354 fra mai 1945. Bilde til høyre: Brakkefundament. Foto Gunhild Hovind, Hovind Kulturminneforvaltning

Brakkefundament av fangebrakke. Askeladden ID 174603-8

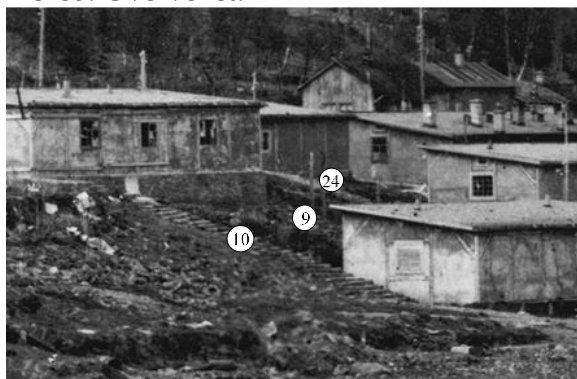
Fangebrakken ligger på en bergnabb med stor høydeforskjell på fundamentet. Fundamentet er en ringmur av stein fuget med sement. Bygningen har hatt pulttak og vært opptil 1,94 m høy. Toppen av ringmuren ligger over innvendig steinfylling og bygningen har trolig hatt innvendig tregulv. Fangebrakka skiller seg ut ved at det er 3 vinduer på langsiden. Stolpefundament av betong i murkronen viser at dimensjonen på reisverket er 10,5 x 10,5 cm. Fangebrakka kan ha vært beregnet for fanger med privilegier. Den er bygget engang mellom januar og sommeren 1943. Den ligger utenfor leirgjerdet slik leiren er markert i mai 1945. Brakka kan ha gått ut av bruk som følge av reduksjon av leiren engang i perioden mars – oktober 1944.

Figur 12. Bilde til venstre: Utsnitt av skråbildet TD.F-12354 fra mai 1945. Fangebrakke. Bilde til høyre: Brakkefundament, med Trondenes kirke i bakgrunnen. Foto Gunhild Hovind, Hovind Kulturminneforvaltning

Trapp, steintrapp. Askeladden ID 174603-9, -10 og -24

Steintrapp, nr. 9, har en bredde på øverste trinn ned mot repos på 1,40 m. Nedre del er 2,0 m bred. Steintrapp, nr. 10, er overvokst og det er vanskelig å se trinnene. Steintrapp, nr. 24, er 2,0 m bred. Overvokst.

Figur 13. Bilde øverst til venstre: Utsnitt av skråbildet TD.F-12354 fra mai 1945. Bilde øverst til høyre: Nr. 24, bilde nederst til venstre nr. 9 og bilde nederst til høyre: nr. 10 Foto: Gunhild Hovind, Hovind Kulturminneforvaltning

Brakkefundament etter fangebrakke. Askeladden ID 174603-11

Ringmur av stein. Ringmur av stein opptil 0,20 m høy uten innvendig betongplate. Overgrodd/vanskelig å avgrense. Brakka har ikke hatt lufteluke. Brakka har hatt pulttak. Det ser ut som brakka har gått ut av bruk ved reduksjonen av leiren i 1944.

Figur 14. Bilde til venstre: Utsnitt av skråbildet TD.F-12354 fra mai 1945. Bilde til høyre: Tuft etter fangebrakke. Foto: Gunhild Hovind, Hovind kulturminneforvaltning

Brakkefundament etter fangebrakke. Askeladden ID 174603-12

Ringmur av stein, fuget med betong opptil 0,55 m høy og 0,66 cm bred. Det er forsenkning innvendig og ringmuren er ikke fylkt med stein. Brakka har derfor trolig hatt innvendig tregulv. Den har ikke hatt lufteluke. Brakka har hatt pulttak.

Figur 15. Bilde til venstre: Utsnitt av skråbildet TD.F-12354 fra mai 1945. Bilde til høyre: Tuft etter fangebrakke. Foto: Gunhild Hovind, Hovind kulturminneforvaltning

Brakkefundament. Askeladden ID 174603-13

Det er mulig at dette var ei sykebrakke der finneteltene like ved er benyttet som likhus, jf. plasseringen nederst i terrenget og nærmest gravplassen. Brakka har hatt ringmur av stein fuget med betong opptil 0,40 m høy og 0,50 cm bred og tregulv. Ringmuren er fjernet med unntak av SV gavlvegg med hjørne av langveggene. Ei røys 10 m sørøst for tufta er trolig redeponert grunnmur. Brakka er vesentlig større enn de øvrige. Brakka er revet på skråbilde fra 1945.

Figur 16. Til venstre: Utsnitt flyfoto1943, krigsfangeleir. Fotoarkiv: TD.F-06133. Til høyre: Tuft etter fangebrakke. Foto: Gunhild Hovind, Hovind kulturminneforvaltning

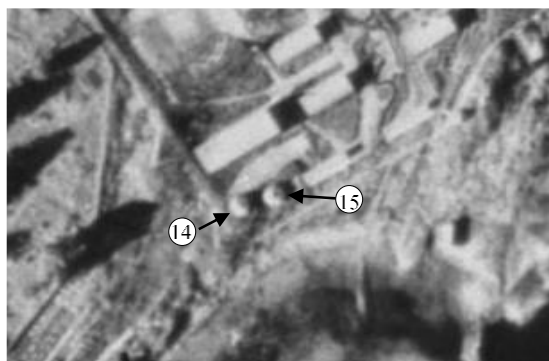
Fundament finnetelt. Askeladden ID 174603-14 og -15

Det er to finnetelt* inne i leiren. Dette gjelder nr. 14 og 15. Plasseringen fremgår klart på flybildet sommeren 1943, men av skråbildet fra 1945 er teltene fjernet. Levningene er diffust markert og mangler synlig fundamentering ved bruk av stein eller betong. Imidlertid er tuftene etter finneteltene påvirket av stedvis arrondering ved ombygging av leiren, men levningene er fortsatt synlig. Markeringen av tuftene indikerer at finneteltene trolig hadde jordgulv, men bruk av trelemmer etc. kan ikke utelukkes.

Nr. 14 er markert som en sirkulær forsenkning, mest tydelig i sørvest opptil 0,6 m dyp. Sannsynlig indre tverrmål er 6,0 meter. Sirkulær forsenkning, tydelig markert i sørvestre halvdel. 6 m i diameter, opptil 0,60 m dyp i forhold til terrenget omkring. Nordøstre halvdel i flukt med terrenget/utydelig markert. Ligger 3.3 m fra brent stolpe som markerer leirgjerdet. Nr. 15 er markert som en knapt synlig sirkulær flate med diameter ca. 6,0 meter. Deponerte masser fra brakke nr. 13 ligger delvis over tufta i nordvest.

*Finnetelt og brakker med halvmåneformede tak var vanlig i fangeleirer i Nord-Norge. Martinius Hauglid opplyser at Finnetelt er bevart i Rogaland (så vidt vites er ingen av disse bygningene bevart i Nord-Norge). Finneteltene har fått sitt navn med bakgrunn i at de er laget i Finland.

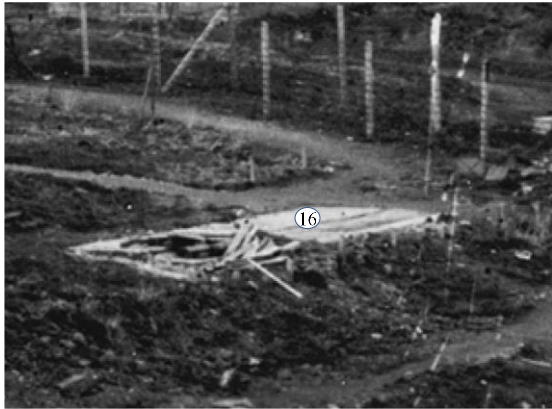
På planen som viser leiren fremgår det at de to finneteltene ligger inntil hverandre. Ved registreringen fremgår det imidlertid at nr. 14 ligger på et høyere nivå i skråningen mot sjøen enn nr. 15. Høydeforskjellen mellom de to finneteltene er anslagsvis ca. 1 meter. Funksjonen til de to finneteltene er ukjent. Hvis tolkningen av brakke nr. 13 som sykestue (før ombyggingen av leiren i perioden mars – oktober 1944) er korrekt, har de to finneteltene trolig tilknytning til denne funksjonen. I så fall kan det være som «Likhus» eller isolasjon av fanger med smittsomme sykdommer.

Figur 17. Bilde over til venstre: Markering av finneteltene nr. 14 og 15; Utsnitt flyfoto1943, krigsfangeleir. Fotoarkiv: TD.F-06133. Bilde over til høyre nr. 14 og bilde til venstre nr. 15; Foto: Gunhild Hovind, Hovind kulturminneforvaltning.

Betongsåler til latriner. Askeladden ID 174603-16, -17 og -29

Det er tre latriner i leiren. De ligger på «linje» inntil leirgjerdet nærmest sjøen, lengst ned i det skrånende lendet. Latrinene er knyttet til grøftesystemet i leiren. De er markert som en betongsåle uten annen synlig fundamentering. Betongsålene er overgrodd og knapt synlig på overflaten. På nr. 17 er det en tydelig renne i betongplaten. Latrinene har hatt pulttak. nr. 16 og 17 er like store, mens nr. 29 er mindre. På skråbilder fra mai 1945 fremgår det at hele latrinen nr. 16 og halve nr. 17 er revet, mens nr. 29 står. Det er tolket at dette har sammenheng med reduksjonen og ombyggingen av fangeleiren mellom mars og oktober 1944.

Figur 18. Bildene øverst: Utsnitt av skråbildet TD.F-12354 fra mai 1945. Bilde i midten til venstre nr. 16, over til høyre nr. 17 og nederst til venstre nr. 29: Foto Gunhild Hovind, Hovind kulturminneforvaltning

Tuft (mulig vaktbu). Askeladden ID 174603-18

Sannsynligvis ei vaktbu bygget av stein og torv. Tufta består av steinmur, er tilnærmet rektangulær med høyde opptil 1,1 m. Inngang fra sørøst. Det er torv på toppen av muren. Muren er bygget av runde stein av varierende størrelse og torv synes brukt som byggemateriale i murkrona. Sørvesthjørnet har rast ut over stien omkring leiren.

Figur 19. Delvis utrast over leirstien. Foto Gunhild Hovind, Hovind kulturminneforvaltning.

Fundament etter vakttårn. Askeladden ID 174603-19

Fundamentet består av fire betongfundamenter, hver på 0,80 x 0,80 m. men en høyde henholdsvis på 0,2, 0,5, 0,7 og 0,8 m. I sentrum av hver betongkloss er det faststøpt en gjenget jernbolt med diameter på 1,8 cm. Tårnet ble trolig oppført i forbindelse med første byggetrinn.

Figur 20. Bilde til venstre: Utsnitt av skråbildet TD.F-12354 fra mai 1945. Bilde til høyre: Fundament etter vakttårn. Foto: Gunhild Hovind, Hovind kulturminneforvaltning

Brakkefundament etter fangebrakke. Askeladden ID 174603-20

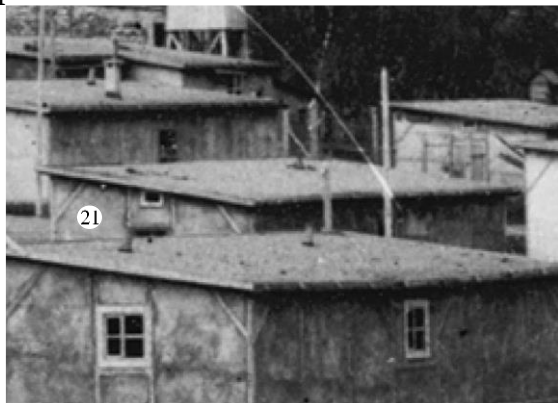
Brakkefundamentet består av ringmur av betong opptil 0,5 m høy med innvendig betongsåle. Betongsålen er stedvis oppsmuldret. Tufta ligger i sumpet område. Brakka har ikke hatt lufteluke som de øvrige brakke. Den har hatt pulttak.

Figur 21. Bildet til venstre: Utsnitt av skråbildet TD.F-12354 fra mai 1945. Bilde til høyre: Tuft etter brakka. Foto: Gunhild Hovind, Hovind kulturminneforvaltning

Brakkefundament etter fangebrakke. Askeladden ID 174603-21

Ingen synlige spor i terrenget etter fangebrakken. Bygningen er imidlertid klart markert på flybilde fra 1943. Arealet er en sump og bygningen har trolig stått på trepåler. Brakka har hatt pulttak.

Figur 22. Bildet til venstre: Utsnitt av skråbildet TD.F-12354 fra mai 1945. Bilde til høyre: Tuft etter brakka. Foto: Gunhild Hovind, Hovind kulturminneforvaltning

Fylling/inngangsparti. Askeladden ID 174603-22

Utstikkende fylling fra terrassekant bygget av stein og jord. Fyllingen ligger 0,8 m over nivået for sumpen der brakke 21 ligger. Fyllingen kan ha markert et inngangsparti.

Figur 23. Fylling/inngangsparti. Foto: Gunhild Hovind, Hovind kulturminneforvaltning.

Brakkefundament etter fangebrakke. Askeladden ID 174603-23

Ringmur av betong opptil 0,30 m høy med innvendig betongsåle. Overgrodd/noe vanskelig å avgrense. Brakka har hatt pulttak.

Figur 24. Bildet til venstre: Utsnitt av skråbildet TD.F-12354 fra mai 1945. Bilde til høyre: Tuft etter brakka. Foto: Gunhild Hovind, Hovind kulturminneforvaltning

Brakkefundament etter fangebrakke. Askeladden ID 174603-25

Brakkefundament med ringmur av betong opptil 0,40 m høy med innvendig betongsåle. Betongen i ringmuren er svært oppsmuldet utvendig.

Figur 25. Bildet til venstre: Utsnitt av skråbildet TD.F-12354 fra mai 1945. Bilde til høyre: Tuft etter brakka. Foto: Gunhild Hovind, Hovind kulturminneforvaltning

Brakkefundament etter kjøkken. Askeladden ID 174603-26

Sannsynligvis kjøkkenbrakke. Ringmur av betong opptil 0,40 m høy med innvendig betongsåle. Brakka er vesentlig lengre enn andre brakker og bygningen har flere piper. Brakka har hatt pulttak. Langs lengdeaksen av bygningen er det påvist fire betongpiper. Brakka lå nær hovedinngangen til leiren. Tett ved kjøkkenbrakka er det funnet en porselensisolator synlig i overflaten som indikerer strømtilførsel til brakka.

Figur 26. Bilde til venstre: Utsnitt av skråbildet TD.F-12354 fra mai 1945. Bilde til høyre: Tuft etter brakka. Foto: Gunhild Hovind, Hovind kulturminneforvaltning

Brakkefundament etter fangebrakke. Askeladden ID 174603-27

Ringmur av betong opptil 0,40 m høy med innvendig betongsåle. Langs langveggen mot sørøst viser spor i betongen at treveggen har vært 20 cm tykk. Brakka har hatt pulttak.

Figur 27. Bilde til venstre: Utsnitt av skråbildet TD.F-12354 fra mai 1945. Bilde til høyre: Tuft etter brakka. Foto: Gunhild Hovind, Hovind kulturminneforvaltning

Brakkefundament etter fangebrakke. Askeladden ID 174603-28

Ringmur av betong opptil 0,35 m høy med innvendig betongsåle. Brakka har hatt pulttak.

Figur 28. Bilde til venstre: Utsnitt av skråbildet TD.F-12354 fra mai 1945. Bilde til høyre: Tuft etter brakka. Foto: Gunhild Hovind, Hovind kulturminneforvaltning

Tuft etter tilbygg. Askeladden ID 174603-30

Tufta er diffust avgrenset foruten to betongklosser hver med størrelse 0,5 x 0,5 m og 0,34 m høye. Det er sannsynligvis snakk om et tilbygg til brakke nr. 31. Tilbygget har hatt saltak og på taket står det et tårn med valmet tak.

Figur 29. Bilde til venstre: Utsnitt av skråbildet TD.F-12354 fra mai 1945. Bilde til høyre: Tuft etter tilbygg. Foto: Gunhild Hovind, Hovind kulturminneforvaltning

Brakkefundament etter fangebrakke. Askeladden ID 174603-31

Ringmur av betong opptil 0,40 m høy med innvendig betongsåle. 3,2 m fra sørvestgavlen er et pipefundament av betong. Brakka har hatt pulttak, lufteluker/skorsteiner, port i gavlvegg. Brakka har tilbygg, se nr. 30 og 33 og tegelsteinsrøys, nr. 32 i tilknytning. Det tolkes som at den opprinnelig var en fangebrakke, men som senere ble ombygget til spesialfunksjon med stor teglovn. Ombygginga har trolig skjedd i perioden mars – oktober 1944 som en følge av reduksjon av antall fanger og reduksjon av størrelsen på leiren/endret avgrensing på piggrådgerdet.

Figur 30. Bilde til venstre: Utsnitt av skråbildet TD.F-12354 fra mai 1945. Bilde til høyre: Tuft etter fangebrakke. Foto: Gunhild Hovind, Hovind kulturminneforvaltning

Røys av tegl. Askeladden ID 174603-32

Tilnærmet kvadratisk røys av tegl med rester av betongfuging opptil 1,0 m høy. Ved to av hjørnene i teglsteinsrøysa som grenser til bygning nr. 31 står to vertikale L-bjelker i jern. Tolket som mulig bakerovn, men usikkert.

Figur 31. Røys av tegl. Foto: Gunhild Hovind, Hovind kulturminneforvaltning

Tuft etter tilbygg. Askeladden ID 174603-33

Tilbyggene var knapt synlig i terrenget og dette tilbygget ble påvist med jordbor. Bygningen har trolig sammenheng med teglsteinsrøysa nr. 30. Tilbygget har hatt pulttak.

Figur 32.9 Bilde til venstre: Utsnitt av skråbildet TD.F-12354 fra mai 1945. Bilde til høyre: Tuft etter tilbygg. Foto: Gunhild Hovind, Hovind kulturminneforvaltning

Brakkefundament etter fangebrakke. Askeladden ID 174603-34

Ringmur av betong opptil 0,66 m høy med innvendig betongsåle. Brakka var opprinnelig fangebrakke, men ble ombygget til spesialfunksjon. Ombygginga har trolig skjedd i perioden mars – oktober 1944 som en følge av reduksjon av fangetallet og reduksjon av størrelsen på leiren/endret avgrensning på piggrådgerdet. Ved ombygging har brakka fått pipefundament av teglstein. Det tolkes at brakka er ombygget til verksted.

Figur 33. Bilde til venstre: Utsnitt av skråbildet TD.F-12354 fra mai 1945. Bilde til høyre: Tuft etter tilbygg. Foto: Gunhild Hovind, Hovind kulturminneforvaltning

Brakkefundament etter fangebrakke. Askeladden ID 174603-35

Sammenrast pipefundament av teglstein og rester av betongpipe, 0,5 m høy. Pipa ble anlagt i forbindelse med ombygging av fangebrakka.

Figur 34. Sammenrast pipefundament. Foto: Gunhild Hovind, Hovind kulturminneforvaltning

Fundament tilbygg til brakke. Askeladden ID 174603-38

Steinmur fuget med betong markert som to rom med høydeforskjell 0,7 m. Nordøstlig rom er en betongsåle 3,7 x 3,0 m med en åpen betongkum på 0,7 x 0,7 m og 0,8 m dyp. Tolkes som vaskerom.

Figur 35. Utsnitt av skråbildet TD.F-12354 fra mai 1945. Bilde til høyre: Tuft etter tilbygg. Foto: Gunhild Hovind, Hovind kulturminneforvaltning

Brakkefundament. Askeladden ID 174603-39

Ringmur av betong/steinmur fuget med betong. Opptil 0,25 m høy. Innvendig betongsåle. Pipefundamentet i betong 2 m fra SV gavlvegg. Tolkes som opprinnelig fangebrakke som er ombygget til spesialfunksjon, mulig vaskeri.

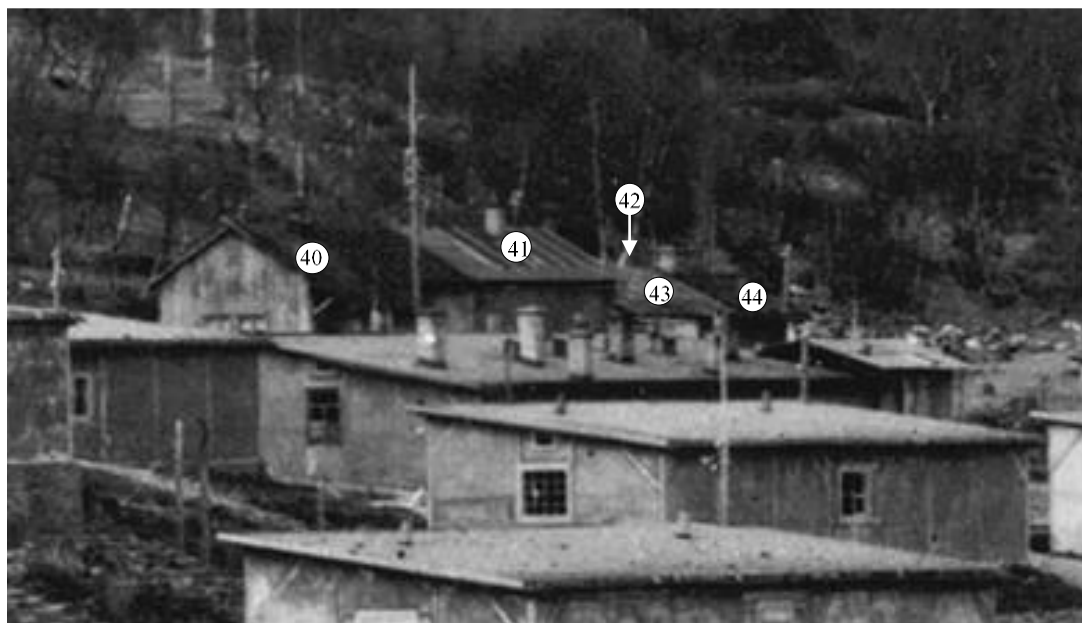

Figur 36. Bildet til venstre: Utsnitt av skråbildet TD.F-12354 fra mai 1945. Bilde til høyre: Tuft etter brakka. Foto: Gunhild Hovind, Hovind kulturminneforvaltning.

Brakkefundamenter, leiradministrasjon. Askeladden ID 174603 -40, -41, -42, -43 og -44

Bygningene framtrer på skråbildet som to etasjes bygninger med saltak. Bygningene har ulik fundamentering og uregelmessigheter i symmetrien som indikerer at bygningene er påbygget over tid. Etter vurdering og sammenligning av den helhetlige utformingen av første byggetrinn inne i fangeleiren antas det at ask-ID -43 og -44 er de første bygningene i administrasjonskomplekset.

Nr. 40 har ringmur av betong opptil 0,60 m høy, 0,2 – 0,3 m bred. Ingen fylling innenfor ringmuren og bygningen må ha hatt tregulv. Nr. 41 har ringmur av stein fuget med betong opptil 0,50 m høy, 0,46 cm bred. Langveggen mot veien i sørøst er delvis ødelagt. Muren er noe asymmetrisk. En 1,6 m bred betongtrapp med to trinn i sørøstlig hjørne. Ringmuren er ikke fylt med stein og må ha hatt tregulv. Nr. 42 har ringmur av betong opptil 0,2 m høy med innvendig betongplate. Ligger ca. 0,3 m høyere enn nr. 43 og markerer trolig et tilbygg til denne bygningen. Nr. 43 har ringmur av betong. Opptil 0,2 m høy med innvendig betongplate. Det går en 1,22 m bred trapp med ett trinn mitt på langveggen mot veien. Nr. 44 har en ringmur av betong og er opptil 0,2 m høy med innvendig betongplate. Betongplaten ligger 12 cm høyere enn på nr. 43.

Figur 37. Utsnitt av skråbildet TD.F-12354 fra mai 1945.

Figur 38. Øverst til høyre nr. 40, øverst til venstre nr. 41, i midten til venstre nr. 42, i midten til høyre nr. 43 og nederst til venstre nr. 44. Foto: Gunhild Hovind, Hovind kulturminneforvaltning

Fundament etter vaktårn. Askeladden ID 174603-45 og -46

Nr. 45 er diffus tuft avgrenset av to parallelle voller opptil 0,2 – 0,3 m høye. Bakkanten av tufta ligger på skjæringskanten. Nr. 46 er en diffus tuft markert av voll, opptil 0,3 m høy. Ligger inntil skjæringskant.

Figur 39. Foto: Bilde til venstre: Nr. 45, bilde til høyre nr. 46: Foto: Gunhild Hovind, Hovind kulturminneforvaltning

Fundament etter vakttårn. Askeladden ID 174603-47

Kulturminnet består av fire betongfundamenter, hver på 0,70 x 0,70 m. med en høyde på opp til 0,71 m. Jernbolt med gjenger er faststøpt sentralt i hvert fundament. Plasseringen av vakttårnet er ideell i forhold til oversikt innenfor piggrådgerdet.

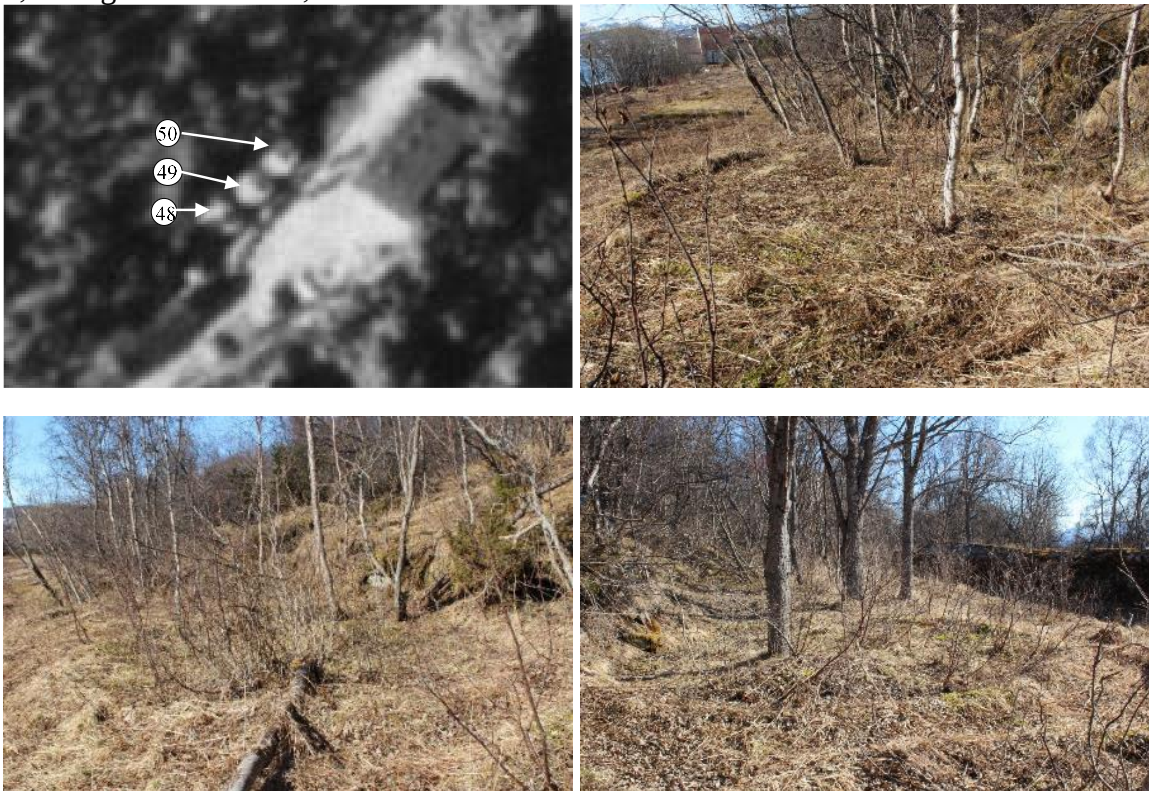

Figur 40. Bildet til venstre: Utsnitt av skråbildet TD.F-12354 fra mai 1945. Bilde til høyre: Fundament etter vakttårn. Foto: Gunhild Hovind, Hovind kulturminneforvaltning

Fundament etter finnetelt. Askeladden ID 174603-48, -49 og -50

Det ligger tre finneteltene i rekke, vegg i vegg på en oppbygget plattform av jord og stein, helt inntil en bratt bergskjæring i bakkant. Finneteltene har sannsynligvis ikke vært oppvarmet. Usikker funksjon.

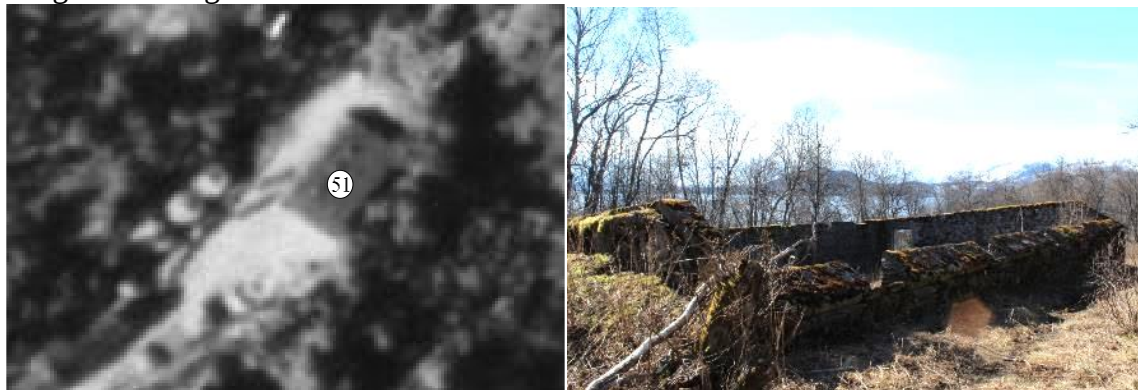
Nr. 48 er en regelmessig sirkulær tuft markert av 0,15-0,2 m høy og 0,3 m bred voll av stein. 6,3 m ytre mål og 5,2 m indre mål. Nr. 49 er regelmessig sirkulær tuft markert av 0,2 – 0,3 m høy og 0,5 m bred voll av stein. Ytre mål er 6,5 m og indre mål er 5,2m. Nr. 50 er regelmessig sirkulær tuft markert av 0,2 – 0,3 m høy og 0,6 m bred voll av stein. Ytre mål er 6,2 m og indre mål er 5,1 m.

Figur 41. Øverst til venstre Markering av finneteltene nr. 48, 49 og-50. Utsnitt flyfoto1943, krigsfangeleir. Fotoarkiv: TD.F-06133. Øverst til høyre: Nr. 48, nederst til venstre: Nr. 49 og nederst til høyre: Nr. 50. Foto: Gunhild Hovind, Hovind kulturminneforvaltning

Ruin etter «Russekirka». Askeladden ID 174603-51

Bygningen er oppført før sommeren 1943. Veggene er bygget av stein og fuget med betong. Bygningen er 20 x 12 meter utvendige mål og veggene er 0,50 m tykke. Gulvnivået er dels gravd ned i undergrunnen i bakkant mot nordvest og dels er det fylt opp jord langs ytterveggen mot sjøen. Bygningen har hatt tak av treverk. Taket er 2,20 m over gulvnivå innvendig. Døra er plassert på sørvestre gavlveggen ved det søndre hjørnet. Døråpninga er 2,1 m høy og 1,0 m bred. Det har vært en innvendig og en utvendig dør. Eneste lysåpninger er på nordvestveggen, men det finnes lufteluker på i sørvestre gavlveggen mot bakkenivå. Bygningen tolkes å ha hørt til fangeleiren og som et lager og mulig kjølelager med bakgrunn av at gulvnivået er under bakkenivå.

Figur 10. til venstre: Markering av «Russekirka» Utsnitt flyfoto1943, krigsfangeleir. Fotoarkiv: TD.F-06133. Øverst til høyre: Nr.-48, nederst til venstre: Nr. 49 og nederst til høyre: Nr. 50. Foto: Gunhild Hovind, Hovind kulturminneforvaltning

Leirstier. Askeladden ID 174603-54, -57, -58 og -59.

3 av leirstiene nr. 57, -58 og -59 er oppmålt i en lengde av 310 m. Stiene er overgrodd og stedvis vanskelig å se. Den ses likevel som en forhøyning i forhold til terrenget omkring. Stiene er målt til 1,1 m bred ved leirsti nr. 59 og de øvrige ser ut til å ha samme bredde. Leirestiene er enkelt oppbygd, trolig med jord og stein. To steder er det en spesiell utforming. Det ene stedet er ved vaktårnet nr. 47 og til endepunktet av leirstien mot leiradministrasjonen. Det andre stedet med spesiell estetikk er i svingen/hjørnet på nr. 58. Her er leirstien anlagt på en pent utformet skrånende tørrsteinsmur. Nr. 54 er ikke dokumentert og er ikke en del av leirens internveger.

Figur 11. Del av leirsti. Foto: Gunhild Hovind, Hovind kulturminneforvaltning

Apellplass. Askeladden ID 174603-55

I sørvest av krigsfangeleiren ligger en stor åpen plass. Hovedadkomsten er en vei parallelt med leirens lengderetning. Fra denne veien er det tre innganger til leirområdet. De tre inngangene leder til to brede tverrveier og den åpne plassen. Kulturminnet er tolket som en apellplass.

Figur 12. Bilde til venstre: Utsnitt flyfoto 1943, krigsfangeleir. Fotoarkiv: TD.F-06133. Bilde til høyre: Apellplass. Dronebilde. Foto: Bård Andreassen© Riksantikvaren

Gravplass 1945. Askeladden ID 174603-56

Gravplassen var en integrert del av krigsfangeleiren. Det er tre gjerdefundamenter som var en opprinnelig del av det helhetlige minnemonumentet. Fundamentene var en del av gjerdet omkring gravplassen.

Gravene på gravplassen er godt synlig på flyfotoet tatt sommeren 1943. Likene ble flyttet til Tjøtta i forbindelse med flyttingen av levninger etter krigsfanger til felles krigsgravsted på Tjøtta på Helgelandskysten. Arealet er i dag en plen uten annen markering enn minnestøtten, satt opp av fangene etter fredsslutningen.

Figur 13. Utsnitt flyfoto 1943, krigsfangeleir. Fotoarkiv: TD.F-06133.

Troms og Finnmark fylkeskommune
Romssa ja Finnmarkku fylkkagielda
Tromssan ja Finmarkun fylkinkomuuni

Vedlegg II

Dokumentasjon Todt-leir/ evakueringsleir
Askeladden ID 213321, enkeltminne-ID 1-50

Historiske Trondenes

Når annet ikke er oppgitt:

Foto: Dag Magnus Andreassen, Olav Austlid og Marit Reiersen Troms og Finnmark fylkeskommun

Innhold

Innledning.....	3
Registrering av kulturminner i terrenget	3
Bygninger 1943.....	3
Bygninger 1945-51	5
Registrerte kulturminner tilknyttet Todt-leiren og evakueringsleir.....	6
Hustuft Askeladden ID 213321-1	7
Grunnmur Askeladden ID 213321-2.....	8
Trapp Askeladden ID 213321-3	8
Støttemur Askeladden ID 213321-4.....	9
Støttemur Askeladden ID 213321-5.....	10
Stolpefundament Askeladden ID 213321-6	10
Grunnmur Askeladden ID 213321-7.....	11
Trapp Askeladden ID 213321-8.....	12
Internveg Askeladden ID 213321-9.....	13
Støttemur Askeladden ID 213321- 10.....	13
Grunnmurer Askeladden ID 213321-11	14
Grunnmur Askeladden ID 213321-12.....	15
Trapp og støttemur Askeladden ID 213321-13.....	15
Trapp Askeladden ID 213321-14	16
Fundament Askeladden ID 213321-15.....	16
Inngang bunker(?) Askeladden ID 213321-16.....	17
Inngang bunker(?) Askeladden ID 213321-17.....	18
Hustuft/ grunnmur Askeladden ID 213321-18.....	18
Støttemur og trapp Askeladden ID 213321-19	19
Latrine Askeladden ID 213321-20	20
Latrine Askeladden ID 213321-21	21
Hustuft Askeladden ID 213321-22	22
Støttemur, trapp og murelement (?) Askeladden ID 213321-23	22
Planert terrasse med pipefundament Askeladden ID 213321- 24 Kun kartfestet.....	23
Liten ringmur Askeladden ID 213321- 25 Kun kartfestet.....	23
Liten ringmur Askeladden ID 213321- 26 Kun kartfestet.....	23
Sammenrast liten mur Askeladden ID 213321- 27 Kun kartfestet.....	23
Internveg Askeladden ID 213321- 28 Kun kartfestet	23
Latrine Askeladden ID 213321- 29	24

Trapp/ platting(?) Askeladden ID 213321- 30.....	24
Jordvoll, mulig hustuft Askeladden ID 213321- 31 Kun kartfestet	25
Betongsøyle Askeladden ID 213321- 32 Kun kartfestet.....	25
Grunnmur Askeladden ID 213321- 31.....	25
Trapp Askeladden ID 213321 - 34	26
Ringmur Askeladden ID 213321 – 35 Kun kartfestet	26
Voll/ hustuft Askeladden ID 213321 - 36	27
Betongplatting Askeladden ID 213321 - 37.....	28
Hustuft Askeladden ID 213321 - 38	29
Betongsøyle (stolpefundament (?)) Askeladden ID 213321 - 39	30
Grunnmur Askeladden ID 213321 - 40.....	30
Latrine Askeladden ID 213321 - 41	31
Brønn Askeladden ID 213321 - 42.....	32
Støttemur Askeladden ID 213321 - 43	33
Betongplatt med pipefundament Askeladden ID 213321 - 44	33
Betongplatt Askeladden ID 213321 - 45	34
Latrine Askeladden ID 213321 - 46	35
Grøft Askeladden ID 213321 – 47 Kun kartfestet	35
Vannmagasin (?) Askeladden ID 213321 - 48.....	36
Brønn Askeladden ID 213321 - 49.....	36
Grøft Askeladden ID 213321 – 50 Kun kartfestet	37

Innledning

På kollen mellom Laugen i sør og Altevågen i nord lå leiren for den paramilitære *Organisasjon Todt* under Andre Verdenskrig. Organisasjon Todt organiserte og hadde ansvaret for byggingen av Batterie Trondenes/ Batterie Theo. I forbindelse med internering av internt fordrevne evakueringsleir etter brenning av Nord-Troms og Finnmark ble leiren tatt i bruk som evakueringsleir. Kulturminnet ID 213321 har med andre ord hatt to klart adskilte bruksfaser.

Registrering av kulturminner i terrenget

Det ble først gjort registreringer i felt av synlige strukturer i området. Disse er målt inn med Trimble/ GPS. Tydelige strukturer som grunnmurer og trapper er også dokumentert gjennom tegning, oppmåling og foto. På bakgrunn av dette vil det kunne være strukturer fra begge bruksfasene i registreringene.

På bakgrunn av fotomateriale er bygninger digitalisert inn på kart for å illustrere bygningsmassen i området for begge bruksfaser. For leirens utstrekning under Andre verdenskrig er det tatt utgangspunkt i et flyfoto fra 1943. For leirens utstrekning i perioden 1945-51 er det tatt utgangspunkt i flere foto. Nøyaktigheten og kvaliteten i disse digitaliseringene er ikke høy, men gir et godt innblikk i de forskjellige bruksfasenes mektighet.

Det er ikke gjort forsøk på tolkning av bygningenes funksjoner, med unntak av latrinene som har sitt særegne preg. Noen tolkninger har tidligere blitt gjort, men det gjenstår fortsatt en del forskning og kildegransking på materialet, både for perioden 1940-45 og 1945-51.

Bygninger 1943

Bygningene på kartet «Bygninger 1943» er digitalisert fra et flyfoto som trolig er tatt sommeren 1943. Bakgrunn for dateringen av bildet er den åpne og fortsatt uferdige vannledningsgrøfta som går gjennom området, og som skal ha vært lagt i 1943. Det knytter seg noe usikkerhet til om dette er et engelsk etterretningsfoto eller om det kan være et tysk foto som i etterkant kan ha fått engelsk påskrift.

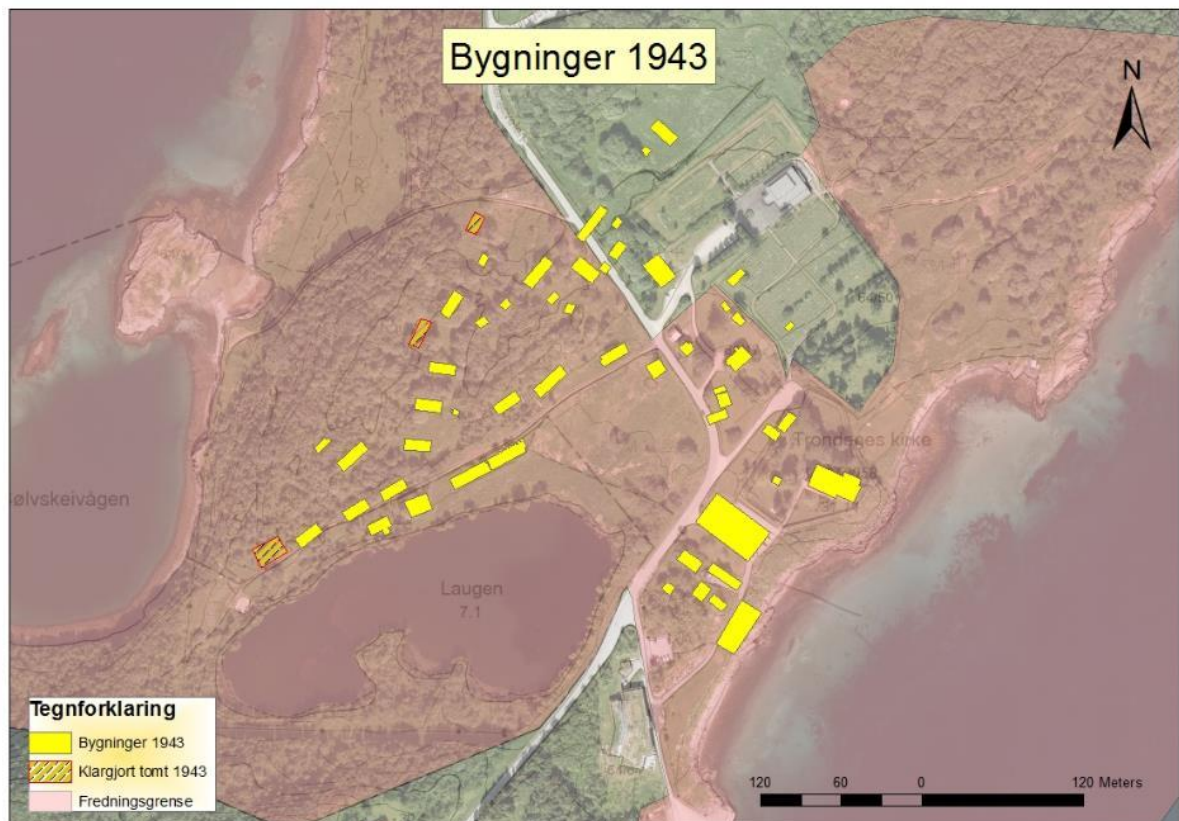
Enkelte bygninger er tegnet inn etter klart definerbare takflater mens andre er tatt inn på bakgrunn av slagskygge. Det vil uansett knytte seg noe usikkerhet til disse registreringene og en unøyaktighet på 2-3 meter må påregnes. For de tilfeller der grunnmuren er synlig i terrenget, er det denne som er digitalisert inn på kartet, her vil nøyaktigheten være +/- 0,5 meter. Hovedpoenget er å illustrere Organisasjon Todt leirs dokumenterbare utbredelse. Det må poengteres at alle bygningene fra flyfotoet er digitalisert, med unntak av fangeleiren, og at ikke alle disse nødvendigvis har vært disponert av Organisasjon Todt.

På flybilde fra 1943 er det mulig å identifisere rundt 25 bygninger. Enkelte av disse bygningene har hatt grunnmurer av naturstein med betong, noen har hatt betongsåle, mens andre igjen trolig har hatt lettere forankring som søyler eller tørrsteinmur. Ved registrering i felt er kun klart tolkbare strukturer tatt med, som grunnmurer, hustuffer, støttemurer, trapper, vegger og grøfter. Enkelte mindre strukturer har kun kartfesting.

Registrerte strukturer av betong eller naturstein og betong kan i all hovedsak relateres til bygninger som var oppført i 1943. Det synes derfor rimelig å anta at alle bygninger som har kommet til etter dette (i evakueringsleirperioden) har hatt svært lette grunnkonstruksjoner som stolper/ søyler av tre eller stein uten bindemiddel.

Figur 1 Utsnitt av flyfoto 1943. Fotoarkiv: TD.F-06133

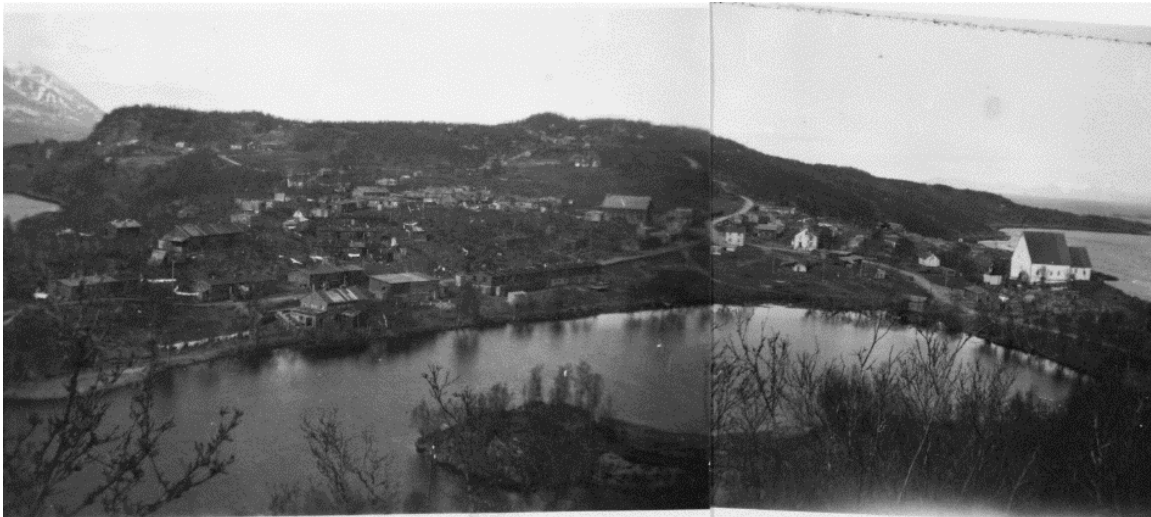

Figur 2 Bygninger 1943

Bygninger 1945-51

Bygningene på kartet «Bygninger 1945-51» er inntegnet etter flere (skrå-) bilder etter krigens slutt, både fra bakken og fra fly. Det vil derfor knytte seg større usikkerhet til bygningenes plassering og størrelse.

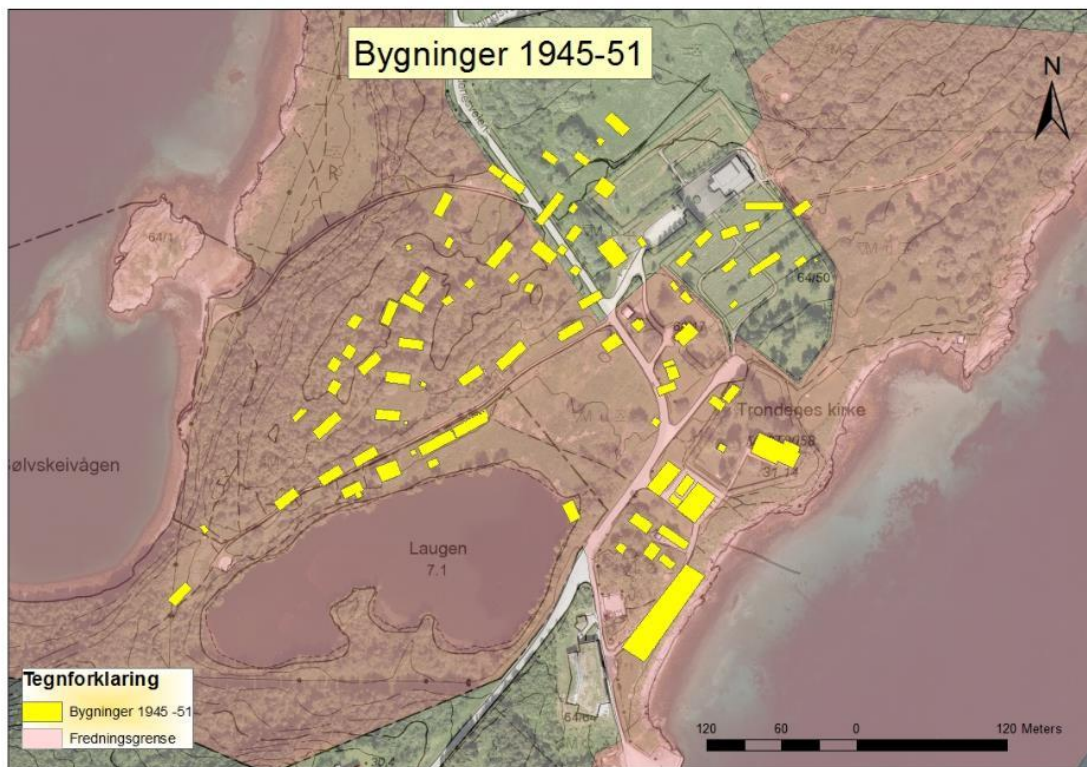
Hovedpoenget er å illustrere evakueringsleirens største dokumenterbare utbredelse på bakgrunn av tilgjengelige foto. Det må poengteres at bildene har avstand i tid, slik at bygninger som f.eks. fremstår på bilde fra 45/46, ikke nødvendigvis finnes på bilde fra 50. Kartfremstillingen viser et minimum av bygninger som har stått i området i perioden 1945-1950.

Figur 3 Bildet er trolig tatt i 1946. Foto: Humhery Holst-Roness, Sør-Troms museum

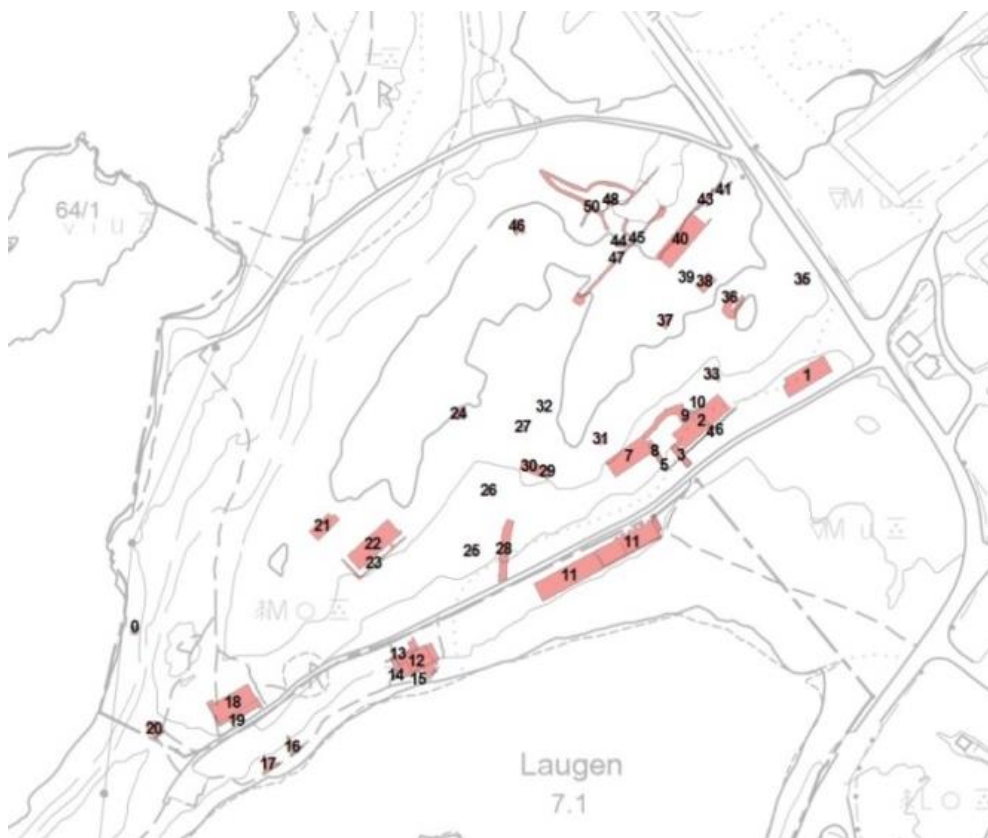

Figur 4 Flyfoto 1950 Foto: Telemark flyselskap

Figur 5 Bygninger 1945-51

Registrerte kulturminner tilknyttet Todt-leiren og evakueringsleir

Figur 6 Registrerte kulturminner tilknyttet krigsfangeleiren

Hustuft Askeladden ID 213321-1

Figur 7 Over: Plantegning hustuft. Under bilde av hustuft. Nr. 1

Tuta fremstår som en markant forsenkning i terrenget og med svake voller rundt, rektangulær og 0,1 – 0,5 meter dyp. Tufta skråer noe mot søvest - +/- 0,6 meter. «Tilbygg» mot nordøst. Antydning til grop/fundament etter midten av tufta.

Grunnmur Askeladden ID 213321-2

Figur 8 Grunnmur nr. 2

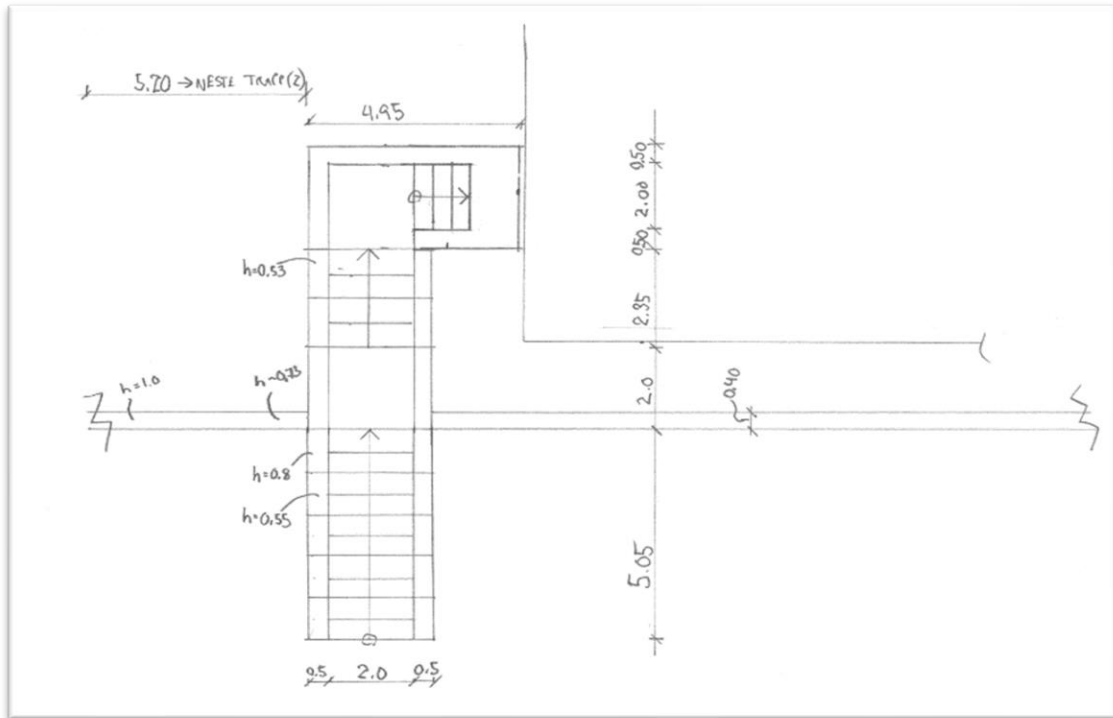
Støpt ringmur, delvis synlig/noe nedgrodd

Trapp Askeladden ID 213321-3

Figur 9 Trapp sett fra veien nr. 3

Trappa er bygd av sprengstein og naturstein, fuget med betong.

Figur 10 Plantegning trapp. Nr. 3

Støttemur Askeladden ID 213321-4

Figur 11 Støttemur, Nr. 4, ligger øst for trapp, nr. 3.

Høyde rundt en meter, avtagende til null øst for grunnmur 2. Noe skadet på midten. Sprengstein og naturstein fuget og murt med betong

Støttemur Askeladden ID 213321-5

Figur 12 Støttemur, nr. 5, ligger vest for trapp, nr. 3.

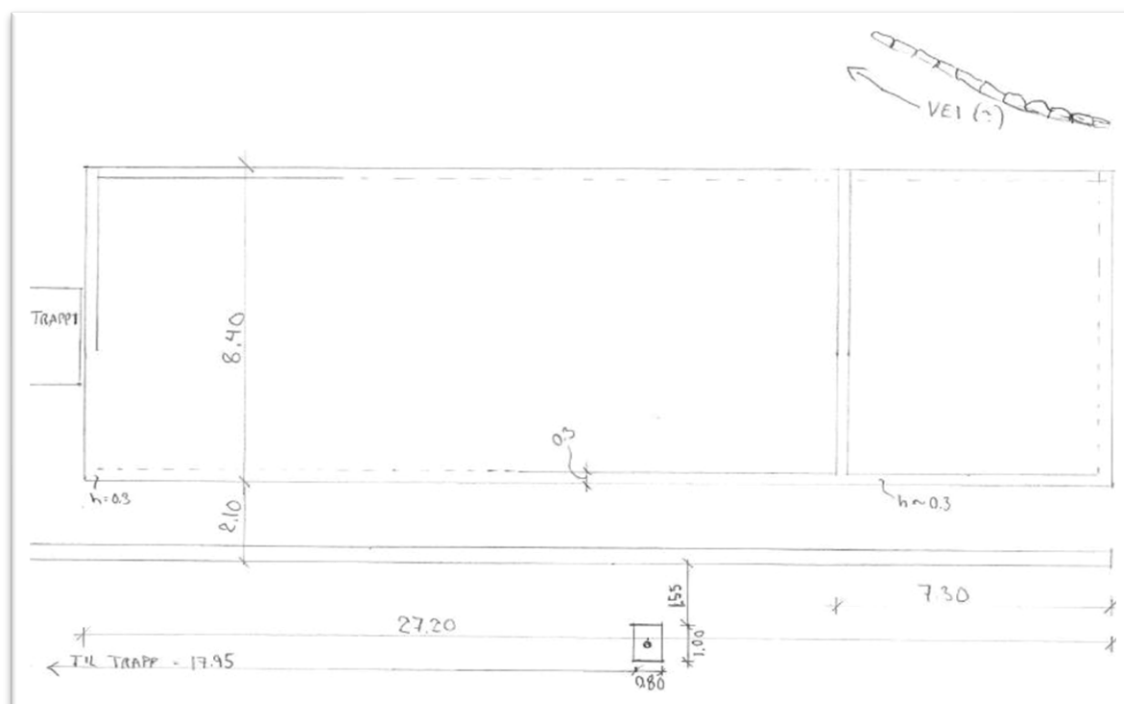
Bygget opp av naturstein og sprengt stein delvis fuget med betong

Stolpefundament Askeladden ID 213321-6

Figur 13 Stolpefundament, nr. 6

Støpt i betong med spor av trestolpe i midten (ca. 12 cm høy). Høyde ca. 0,1-0,55 meter.

Figur 14 Plantegning grunnmur nr. 2, støttemur nr. 4, stolpefundament nr. 6 og støttemur nr. 10.

Grunnmur Askeladden ID 213321-7

Figur 15 Grunnmur nr. 7

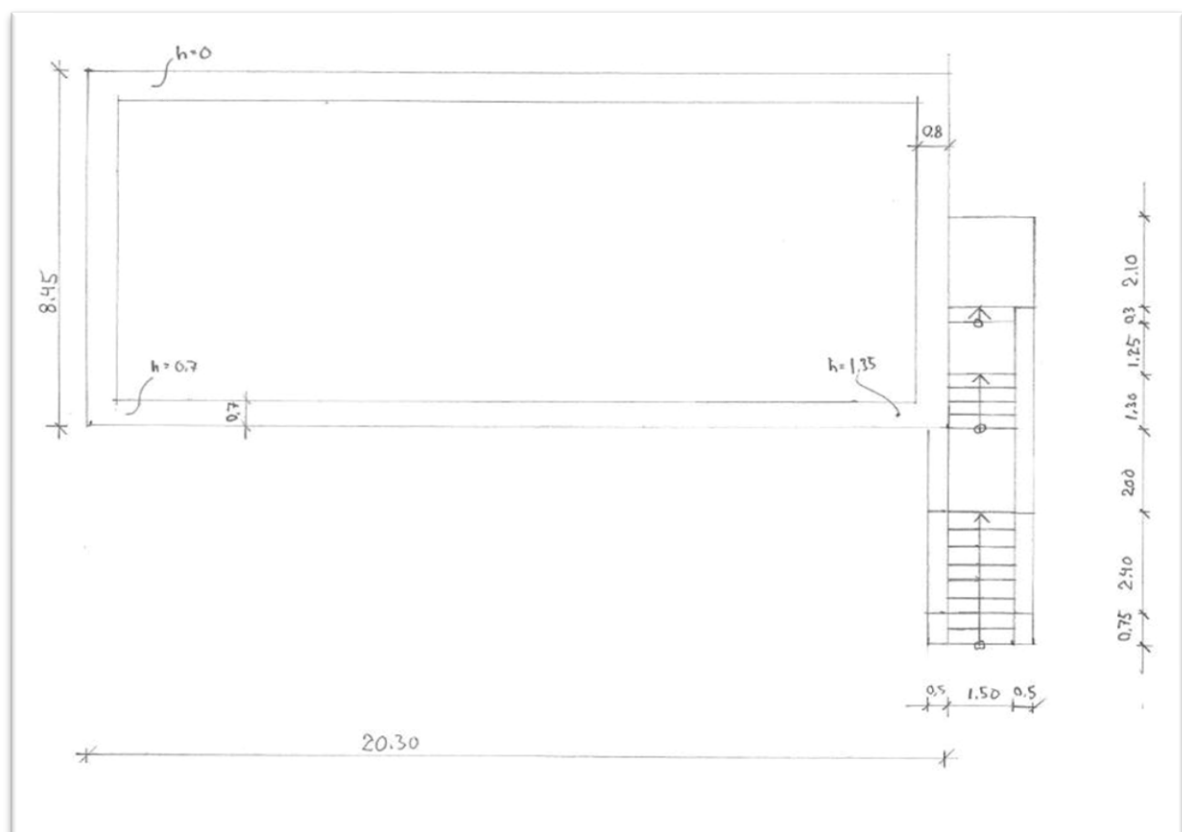
Murt av sprengstein fuget og avrettet med betong. Høyde opp til 1,35 meter

Trapp Askeladden ID 213321-8

Figur 16 nr. 8

Murt av sprengstein med betong. Noen løse steiner.

Figur 17 Plantegning grunnmur nr. 7 og trapp nr. 8.

Internveg Askeladden ID 213321-9

Figur 18 Internveg nr. 9.

Spør etter vei mellom grunnmurene nr. 2 og 7. Svært nedgrodd.

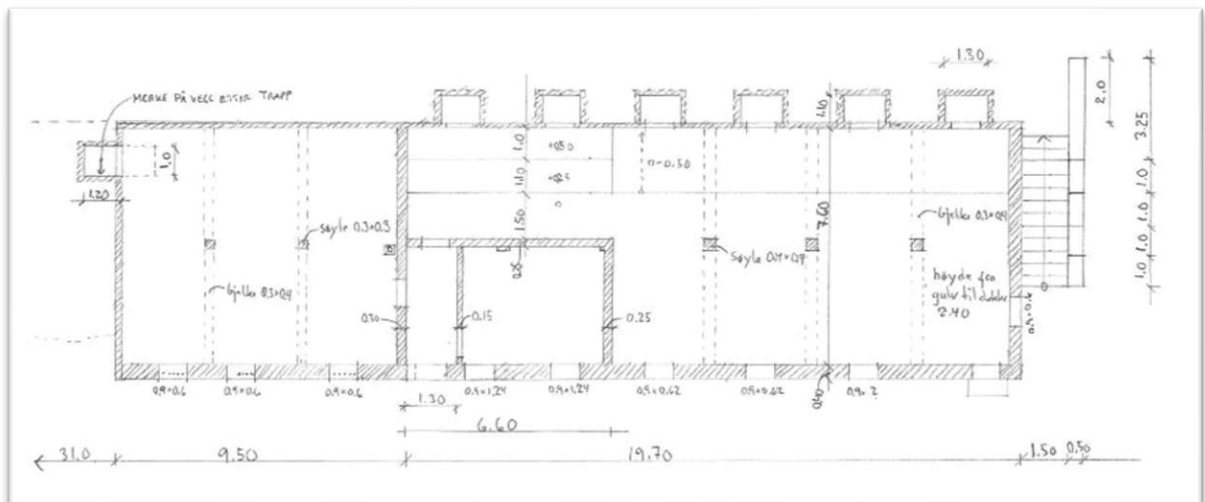
Støttemur Askeladden ID 213321- 10

Figur 19 Støttemur nr. 10

Støttemur for vei, nr. 9 mellom grunnmurene nr. 2 og 7.

Grunnmurer Askeladden ID 213321-11

Figur 20 Over: Plantegning, nordøstre del av grunnmur til nr. 11. Under: Kjellermur til nr. 11.

Kjellermur i betong med søyler, dragere og dekke i armert betong.

Armeringen har dårlig overdekning og ligger synlig og rustet i partier under dekke og i dragerne. Støpt gulv og støpte delevegger. Sørvestre del av kjellermuren er sammenrast.

Grunnmur Askeladden ID 213321-12

Figur 21 Grunnmur nr. 12

Trapp og støttemur Askeladden ID 213321-13

Figur 22 Trapp og støttemur nr. 13

Trapp Askeladden ID 213321-14

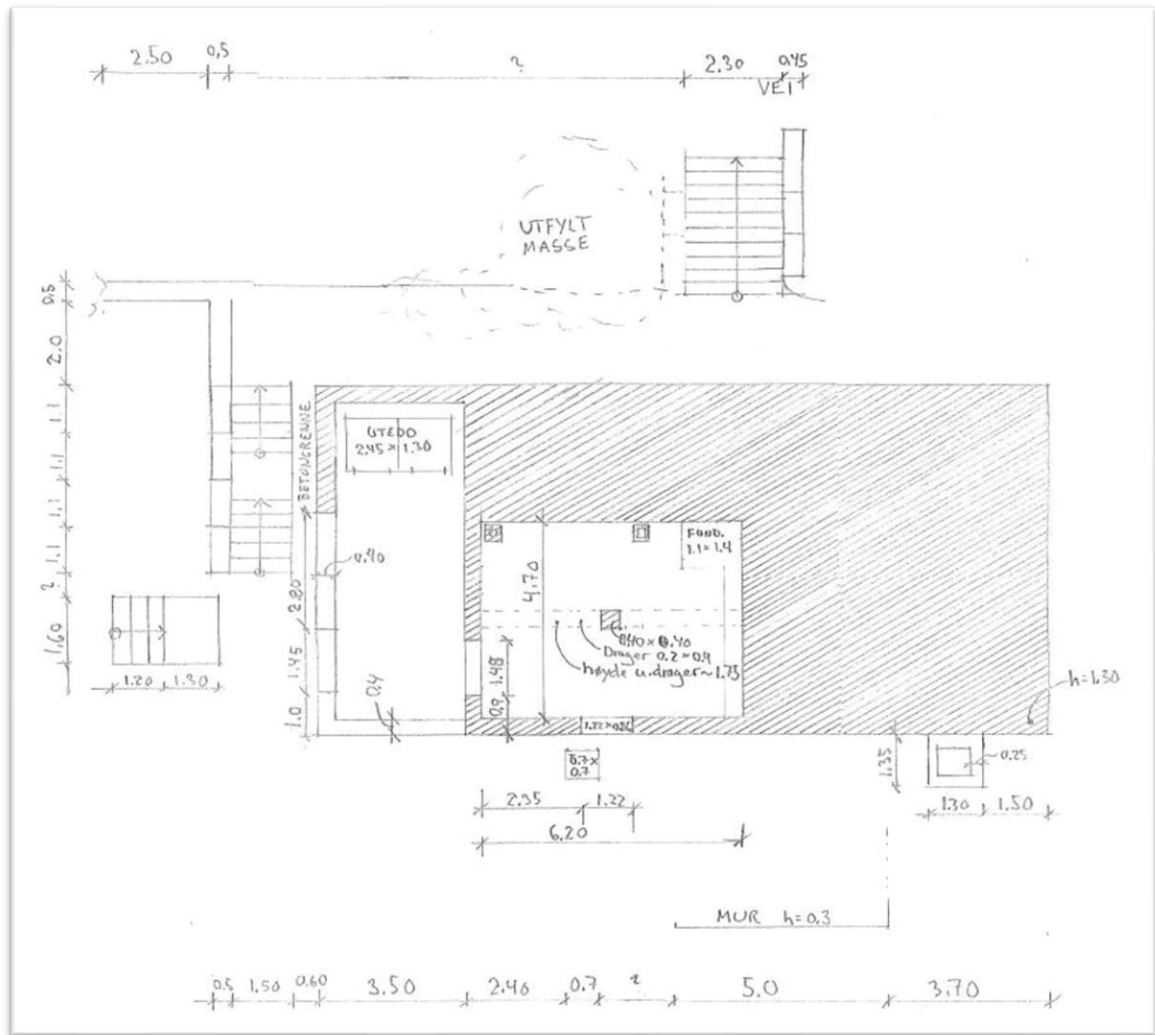

Figur 23 Trapp nr. 14

Fundament Askeladden ID 213321-15

Figur 24 Fundament nr. 15

Figur 25 Plantegning grunnmur nr. 12, trapp og støttemur nr. 13, trapp nr. 14 og fundament nr. 15

Inngang bunker(?) Askeladden ID 213321-16

Figur 26 Mulig inngang til bunker nr. 16

Inngang bunker(?) Askeladden ID 213321-17

Figur 27 Mulig inngang bunker nr. 17

Hustuft/ grunnmur Askeladden ID 213321-18

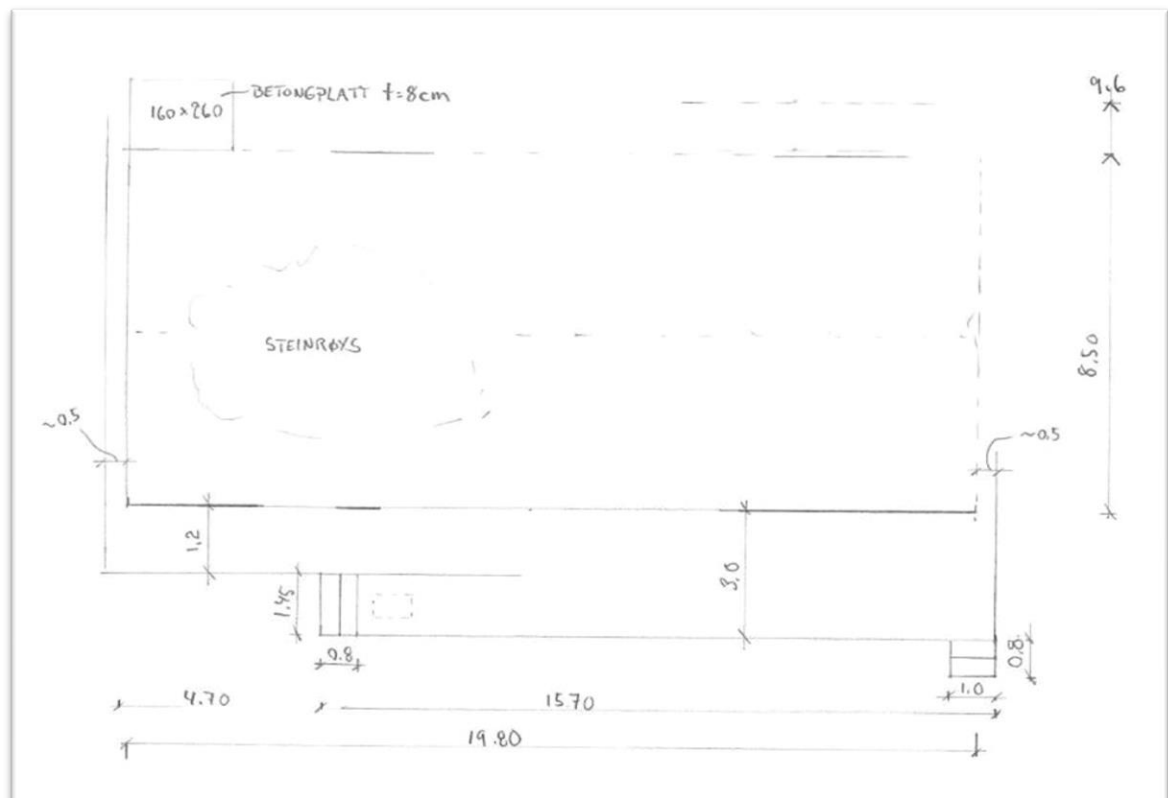

Figur 28 Hustuft/grunnmur nr. 18

Støttemur og trapp Askeladden ID 213321-19

Figur 29 støttemur og trapp nr. 19

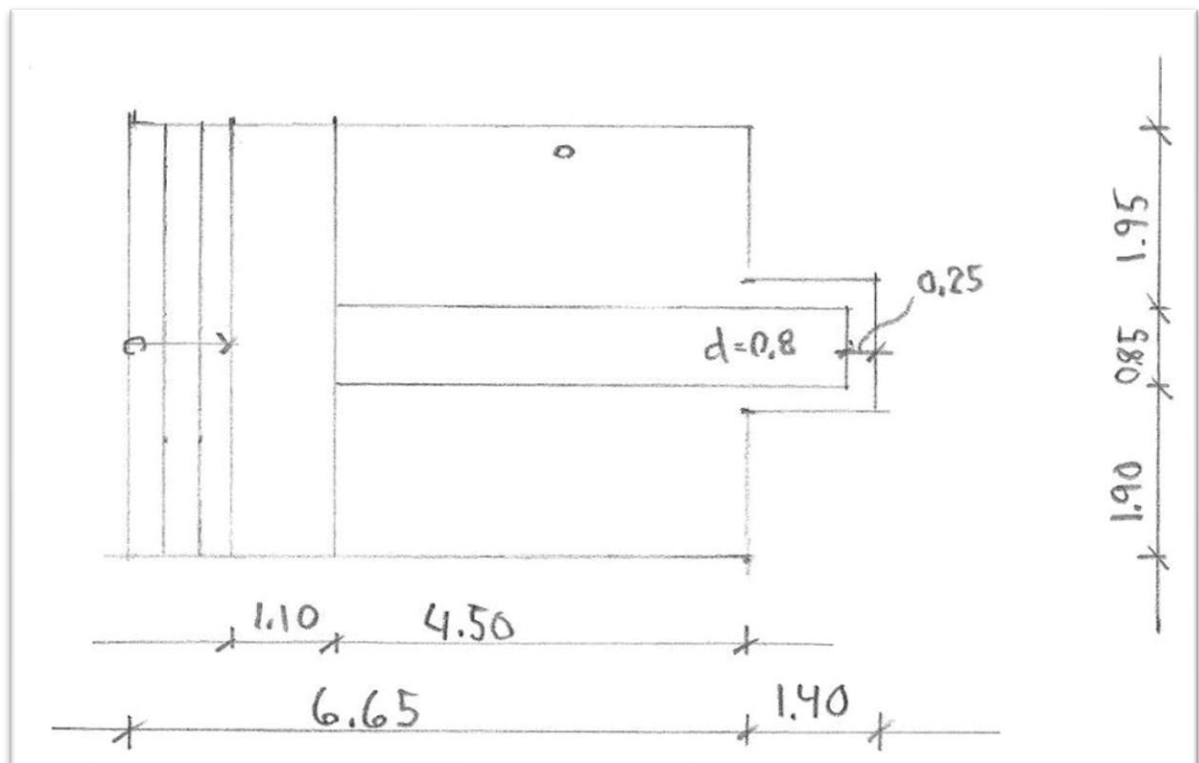
Figur 30 Plantegning grunnmur nr. 18, støttemur og trapp nr. 10.

Består av naturstein/ sprengstein med bindemiddel av betong.

Latrine Askeladden ID 213321-20

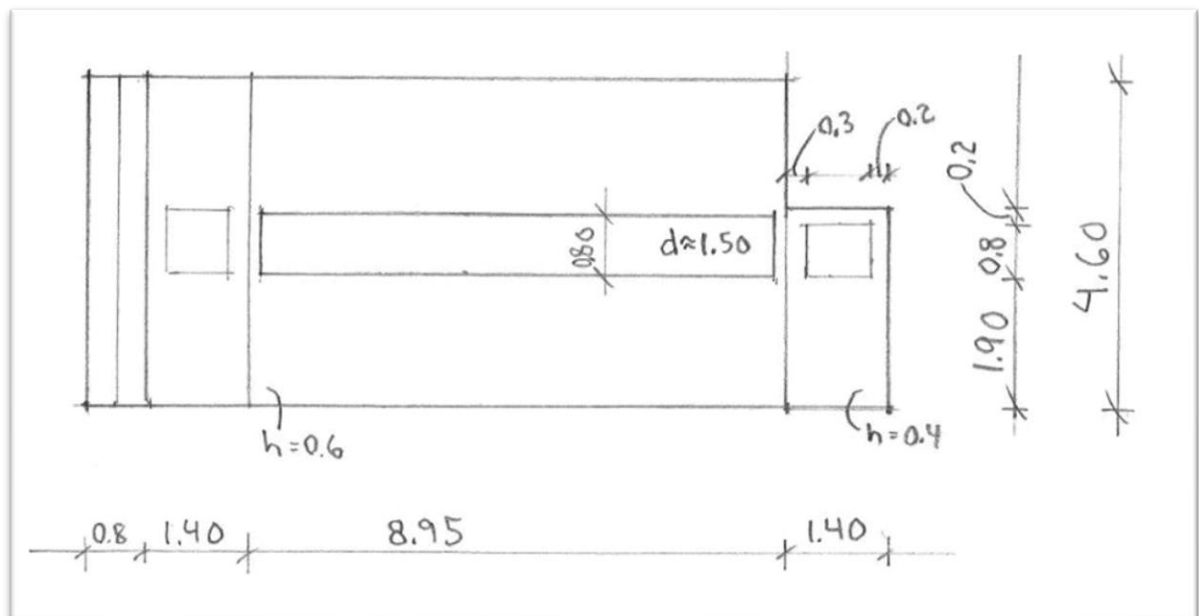
Figur 31 Over: Latrine nr. 20. Under: Plantegning latrine.

Latrine Askeladden ID 213321-21

Figur 32 Over: Latrine nr. 21. Under: Plantegning av latrine

Hustuft Askeladden ID 213321-22

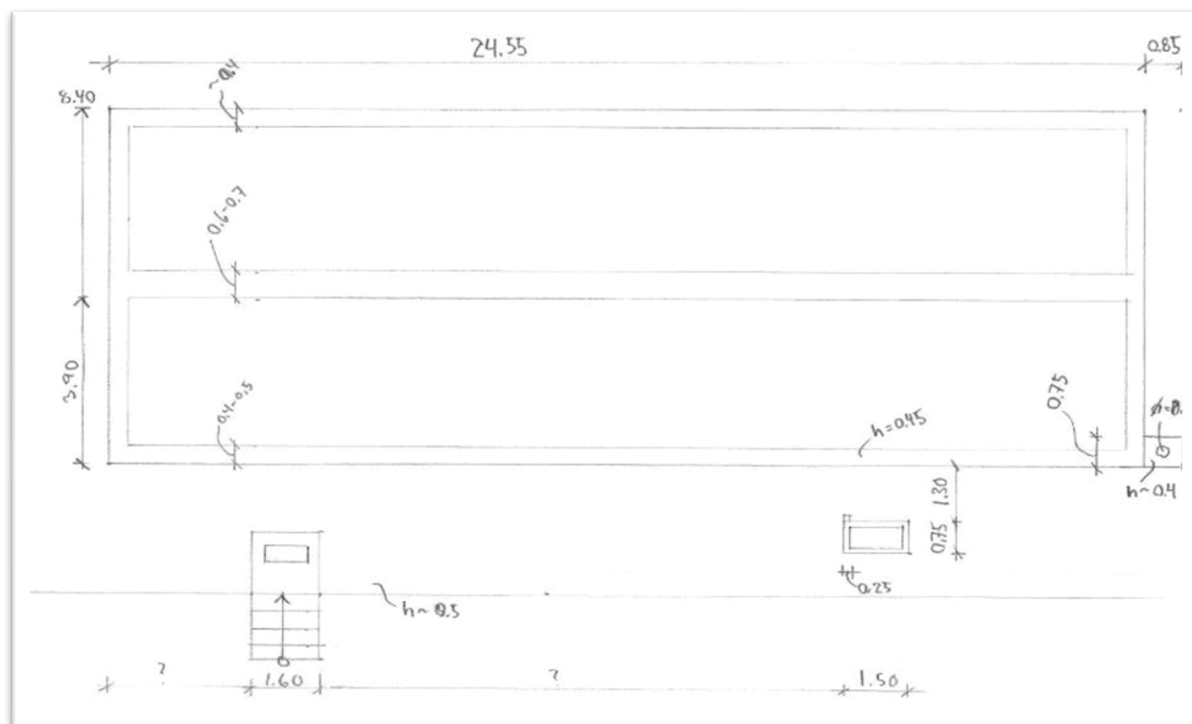

Figur 33 Hustuft nr. 22

Støttemur, trapp og murelement (?) Askeladden ID 213321-23

Figur 34 Til høyre: Trapp, støttemur. Til venstre: Murelement nr. 23

Figur 35 Plantegning grunnmur nr. 22, støttemur, trapp og murelement nr. 23.

Murt av sprengstein stort sett uten bindemiddel. Platt foran trappa og fundamentet er støpt betong.

Planert terrasse med pipefundament Askeladden ID 213321- 24 Kun kartfestet

Liten ringmur Askeladden ID 213321- 25 Kun kartfestet

Liten ringmur Askeladden ID 213321- 26 Kun kartfestet

Sammenrast liten mur Askeladden ID 213321- 27 Kun kartfestet

Internveg Askeladden ID 213321- 28 Kun kartfestet

Latrine Askeladden ID 213321- 29

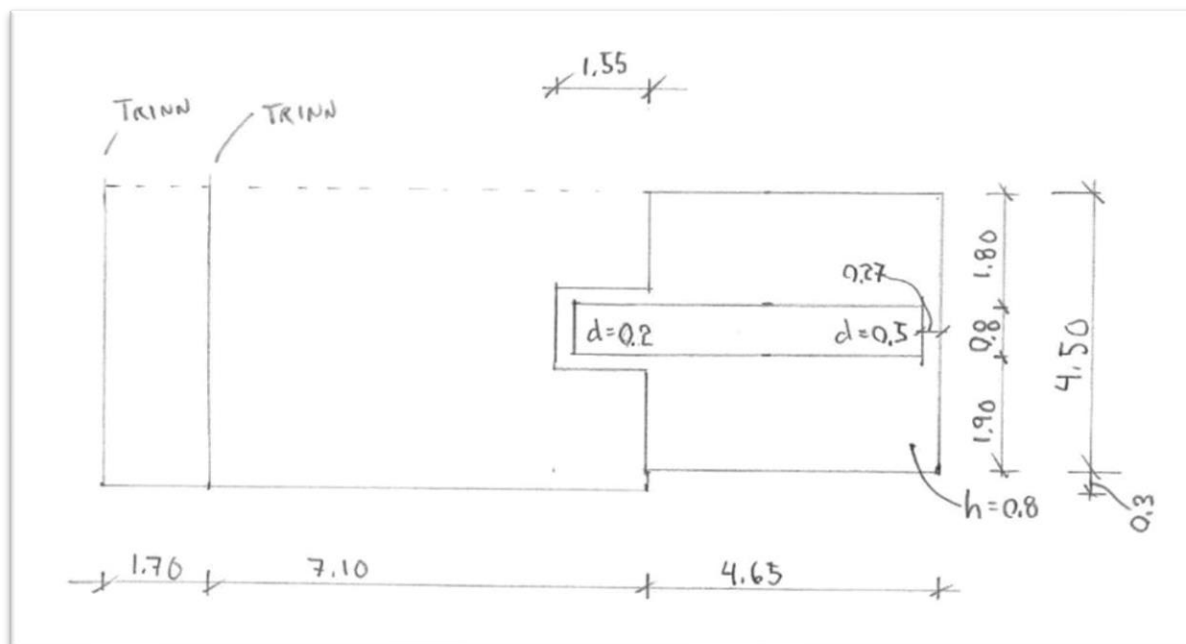

Figur 36 Latrine nr. 29.

Trapp/ platting(?) Askeladden ID 213321- 30

Figur 37 Trapp/platting nr. 30.

Figur 38 Plantegning latrine nr. 29 og trapp med platting nr. 30.

Jordvoll, mulig hustuft Askeladden ID 213321- 31

Kun kartfestet

Betongsøyle Askeladden ID 213321- 32

Kun kartfestet

Grunnmur Askeladden ID 213321- 31

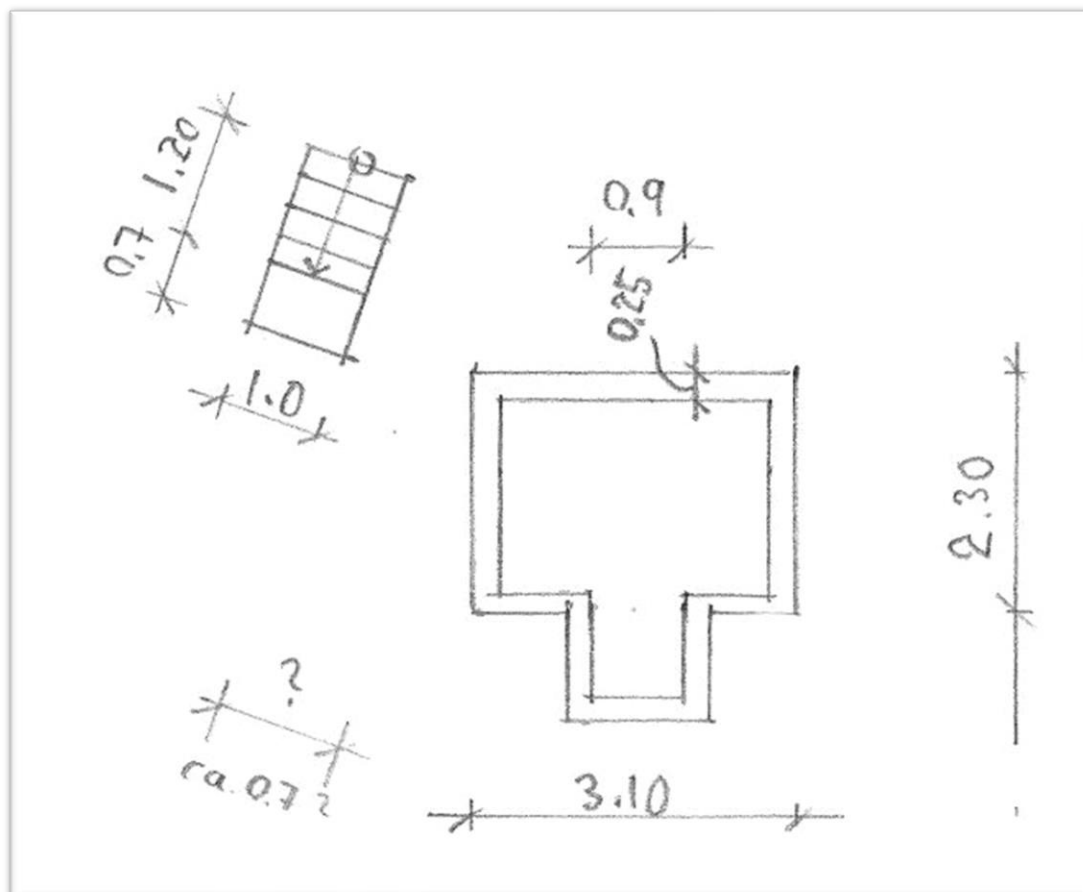
Figur 39 Grunnmur nr. 31

Tufta har en støpt ringmur.

Trapp Askeladden ID 213321 - 34

Figur 40 Trapp nr. 34.

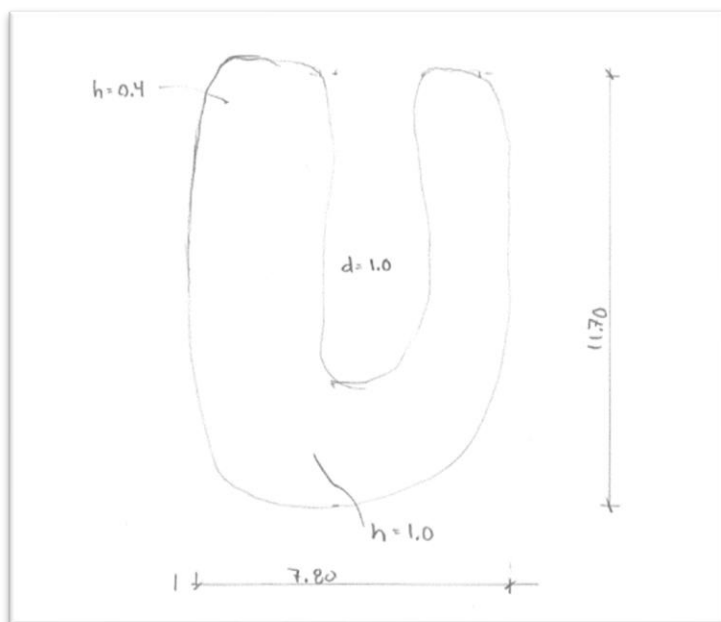
Figur 41 Plantegning grunnmur nr. 33 og trapp nr. 34.

Ringmur Askeladden ID 213321 - 35 Kun kartfestet

Figur 42 Jord- og steinvoll nr. 36.

En hesteskoformet jord- og steinvoll. Den åpner seg mot sør hvor gulvplan fortsetter. Det ligger mye skrot inni (fylling ?)

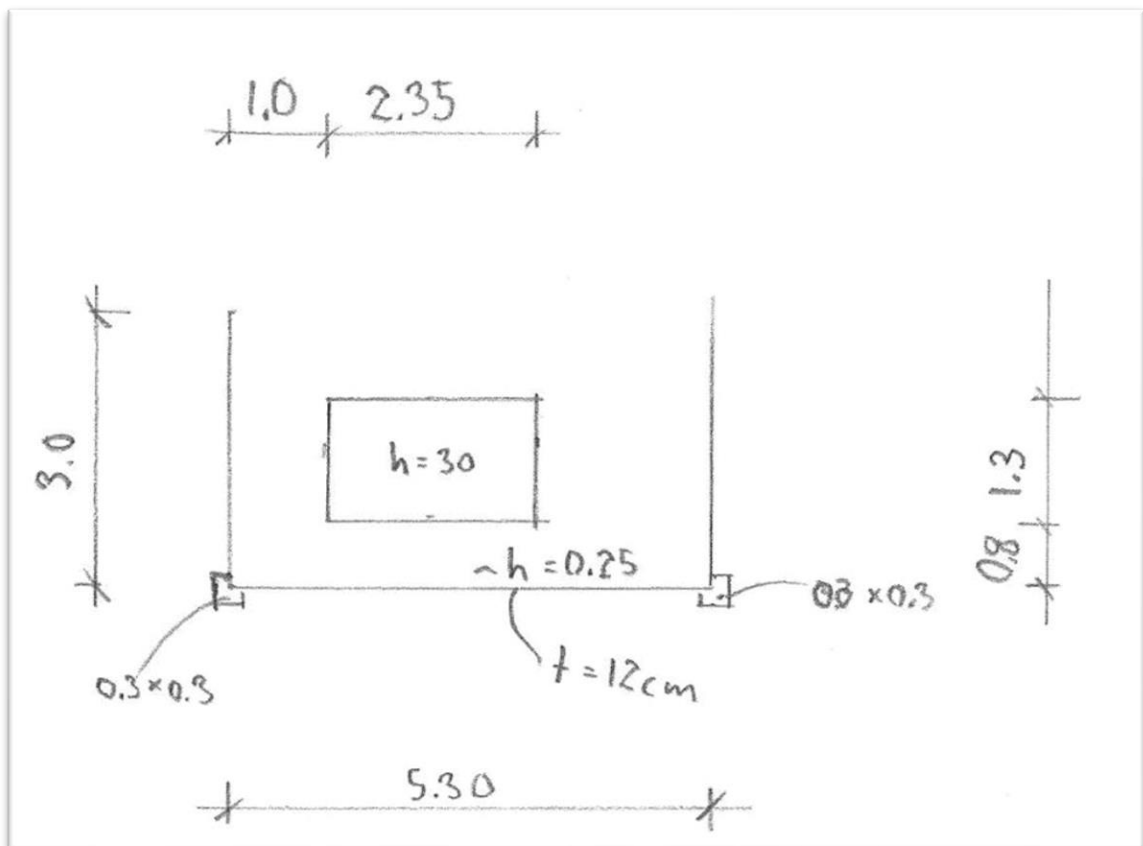
Figur 43 Plantegning voll/ hustuft (-36)

Betongplattung Askeladden ID 213321 - 37

Figur 44 Betongplattung nr. 37

Betongdekke lagt oppå tørrmur med et betongfundament oppå. Flere jernbolter i betongfundamentet. På de to nedre hjørnene er det støpt to kvadratiske fundamenter som delvis overlappes av betongplata (ikke i kontakt).

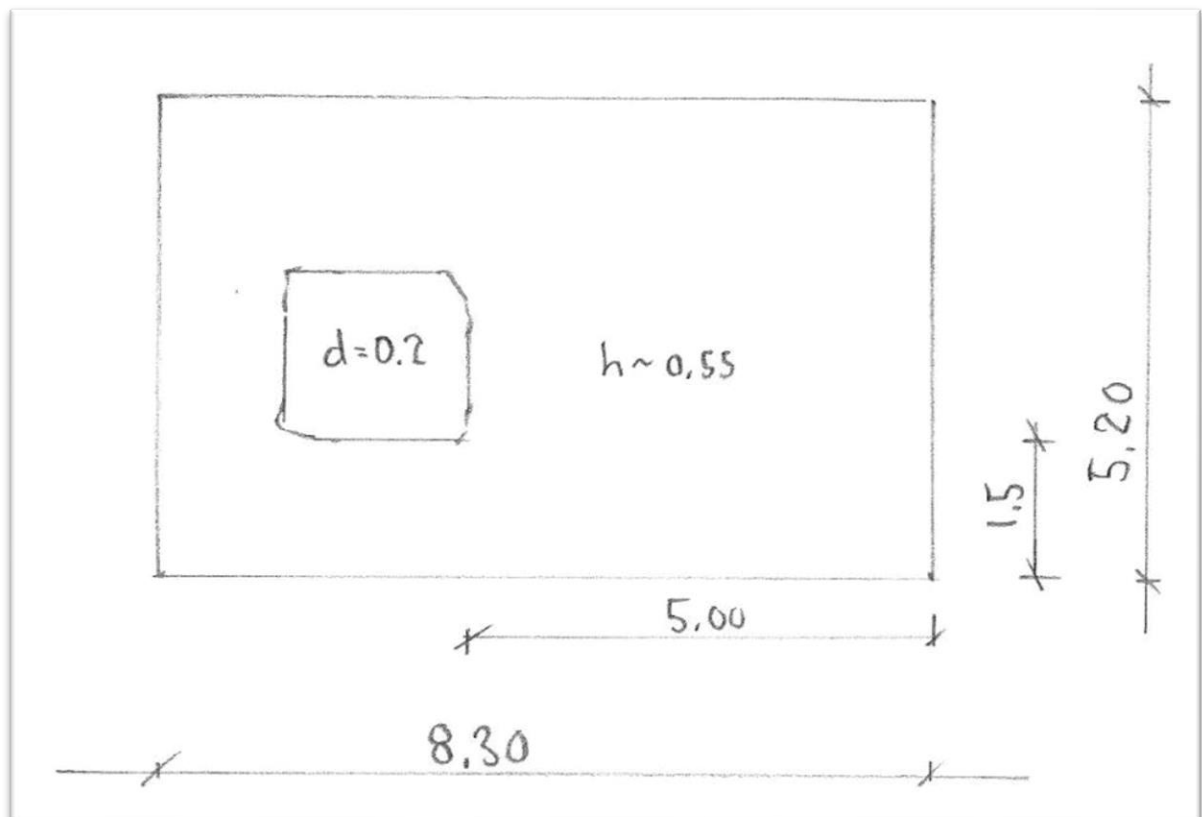
Figur 45 Plantegning Betongplattung nr. 37

Hustuft Askeladden ID 213321 - 38

Figur 46 Hustuft nr. 38

Natursteinsmur uten bindemiddel i forkant, grop som kan tyde på mulig kjeller under halvparten av bygningen.

Figur 47 Plantegning hustuft aks-ID -38

Betongsøyle (stolpefundament (?)) Askeladden ID 213321 - 39

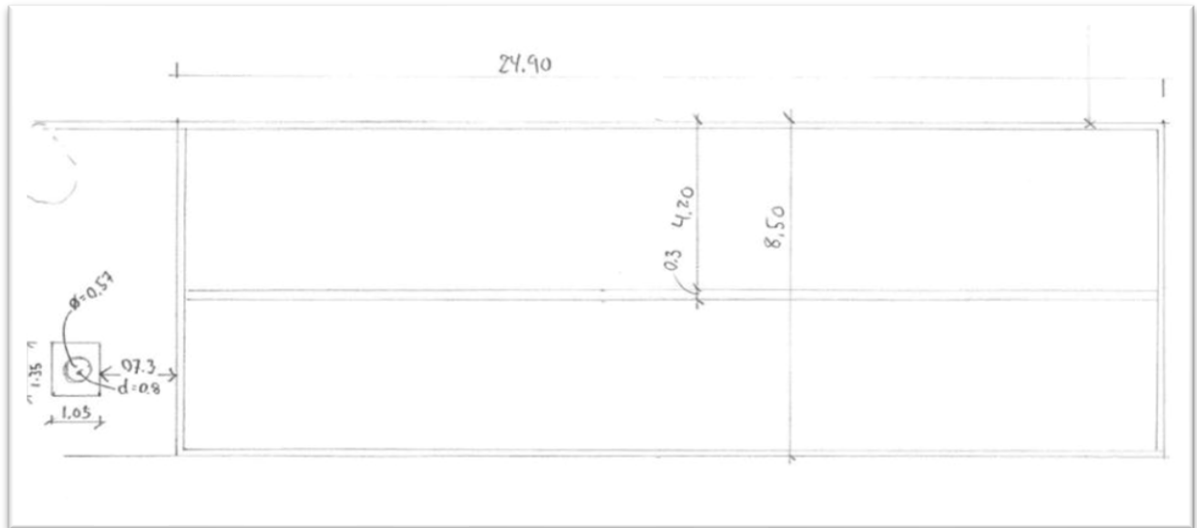
Figur 48 Betongsøyle nr. 39.

Grunnmur Askeladden ID 213321 - 40

Figur 49 Grunnmur nr. 40.

Mur etter midten i betong, ellers natur/spengstein med bindemiddel betong.

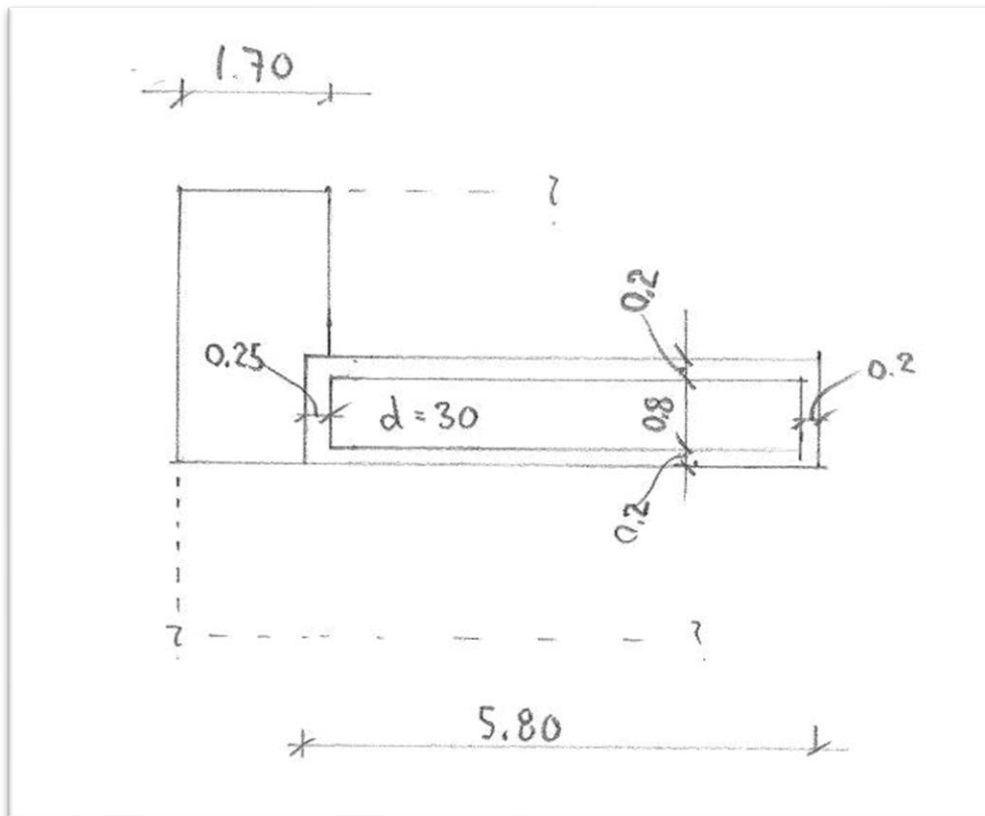

Figur 50 Plantegning grunnmur nr. 40 og brønn -42.

Latrine Askeladden ID 213321 - 41

Figur 51 Latrine nr. 41.

Figur 52 Plantegning latrine nr. 41.

Støpt ramme i midten og platt, ringmur i stein under platt

Brønn Askeladden ID 213321 - 42

Figur 53 Brønn nr. 42.

Støttemur Askeladden ID 213321 - 43

Figur 54 Støttemur nr. 43.

Betongplatt med pipefundament Askeladden ID 213321 - 44

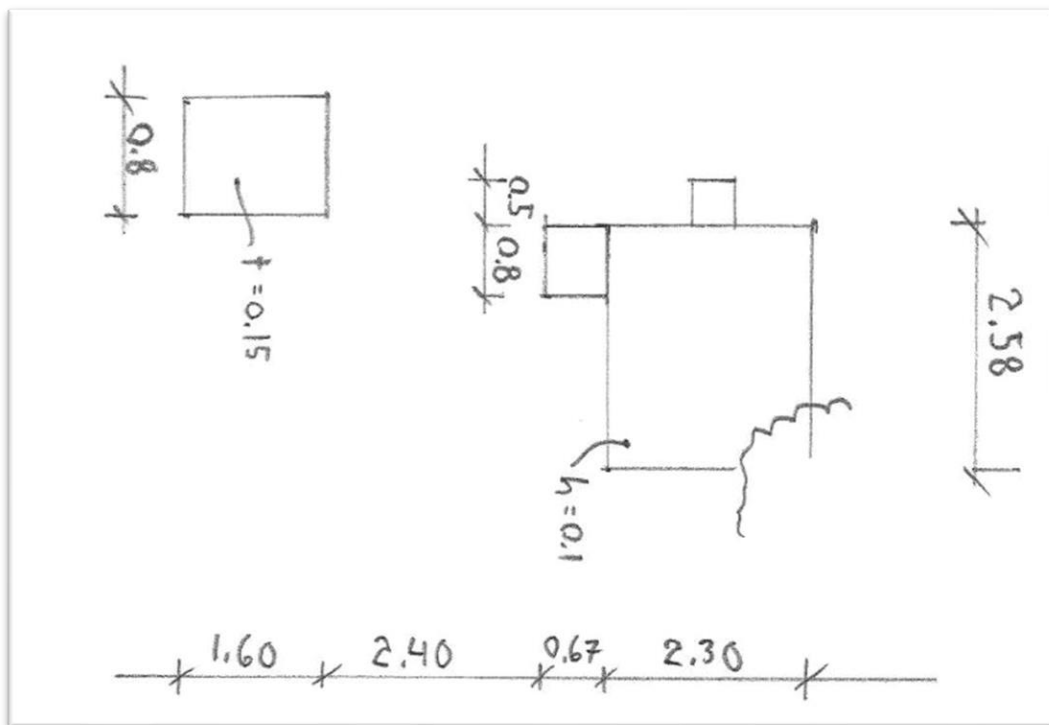
Figur 55 Betongplating med pipefundament nr. 44.

Betongplatt Askeladden ID 213321 - 45

Figur 56 Betongplatt nr. 45.

Betongplate ca. 15 cm. tykk, ligger litt på skrå.

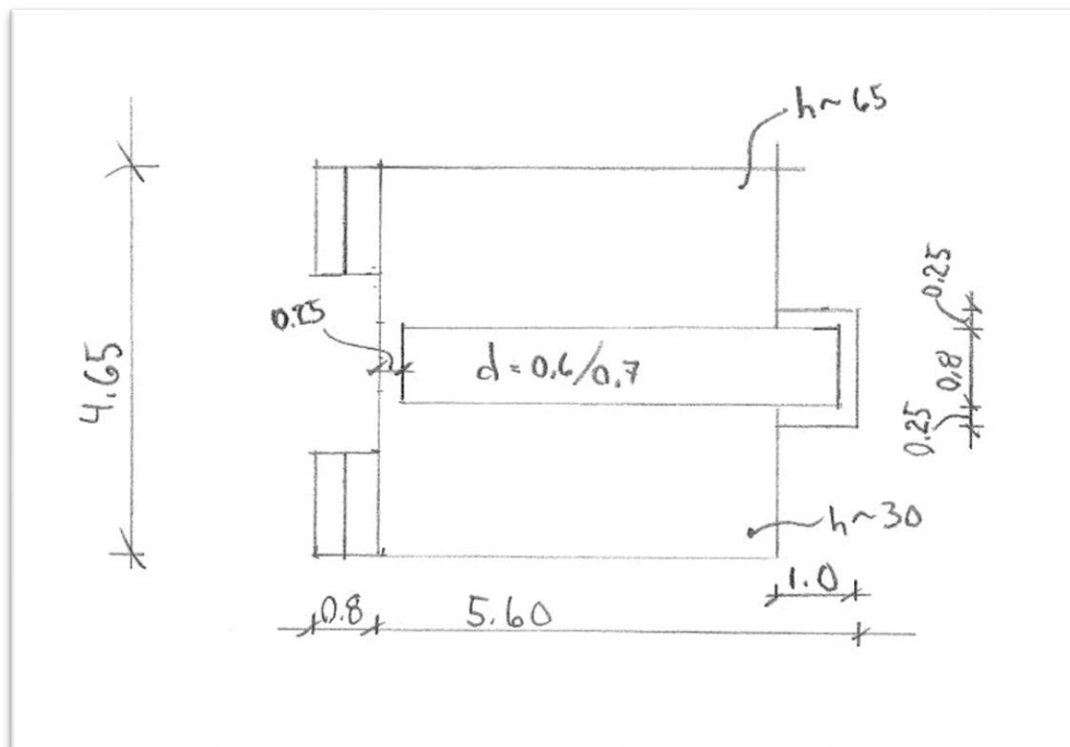

Figur 57 Plantegning betongplatter nr. 44 og -45.

Latrine Askeladden ID 213321 - 46

Figur 58 Over: Latrine nr. 46. Plantegning latrine nr. 46.

Grøft Askeladden ID 213321 - 47 Kun kartfestet

Vannmagasin (?) Askeladden ID 213321 - 48

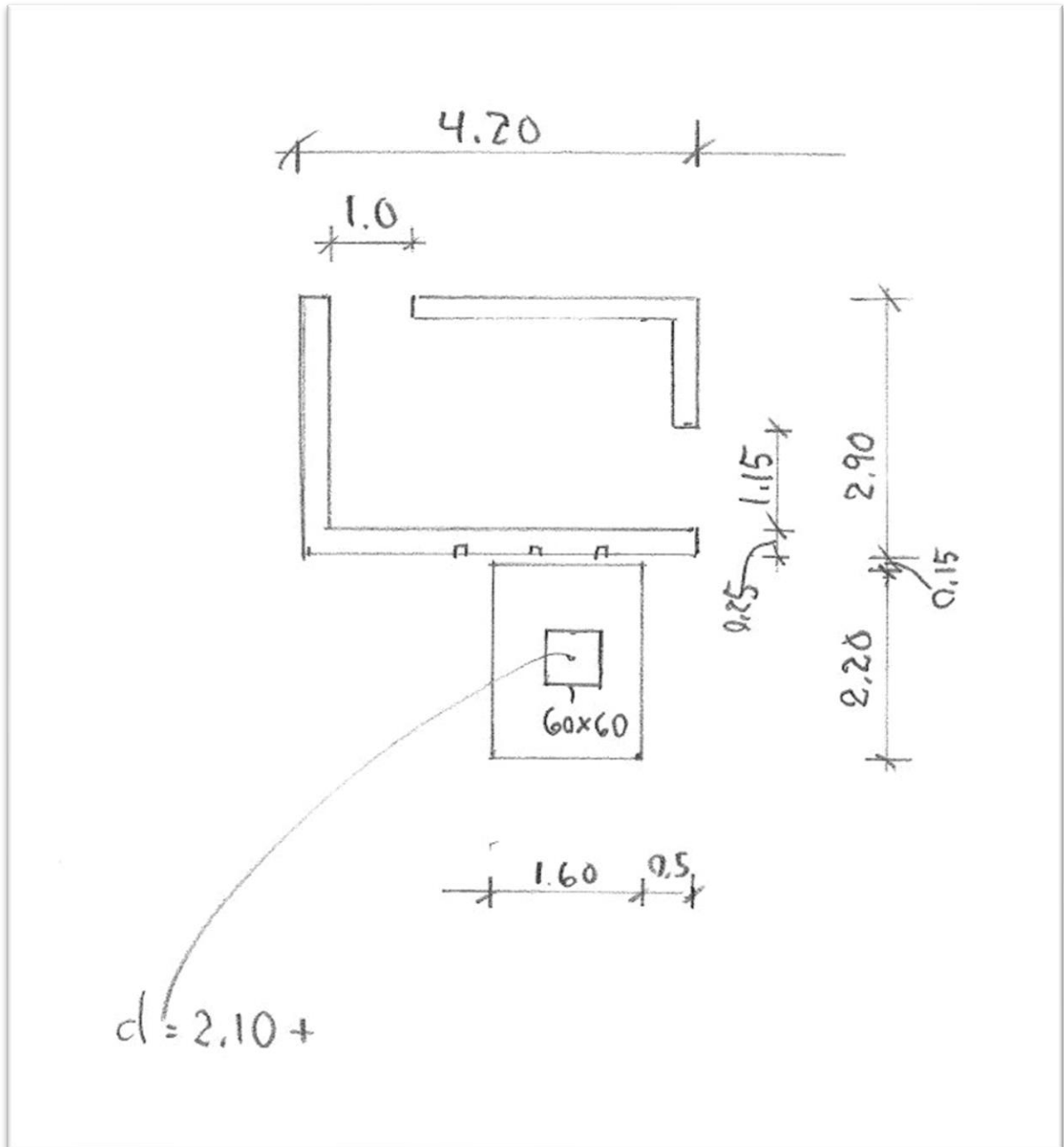

Figur 59 Mulig vannmagasin nr. 48.

Brønn Askeladden ID 213321 - 49

Figur 60 Brønn nr. 49.

Figur 61 Plantegning vannmagasin Plantegning vannmagasin nr. 48 og brønn -49.

Grøft Askeladden ID 213321 – 50 Kun kartfestet

Fredningsdokumentasjon

Historiske Trondenes

Dokumentasjon til fredningssak

Utarbeidet av Troms og Finnmark fylkeskommune 2020

Troms og Finnmark fylkeskommune
Romssa ja Finnmárkku fylkkagielda
Tromssan ja Finmarkun fylkinkomuuni

Når annet ikke er oppgitt:

Foto: Dag Magnus Andreassen, Olav Austlid og Marit Reiersen, Troms og Finnmark fylkeskommune

1 Innhold

2 Eiendomsinformasjon.....	4	Krigens kulturminner	15
3. Eiendom - beskrivelse av historikk og nærområde	6	Kulturminner fra kald krig, gnr./bnr. 64/11 Askeladden ID 213195 1-3.....	20
Beliggenhet.....	6	5. Plassering av kulturminnet i en større nasjonal og overordnet historisk kontekst	21
Historikk	7	Beskrivelse av kulturminnetypen.....	21
Automatisk fredete kulturminner i fredningsområdet	8	Beskrivelse av historisk sammenheng og utvikling.....	21
4. Beskrivelse av kulturminnene	9	Beskrivelse av formålet med bevaring.....	22
Kulturminner fredet etter § 15	9	6 Bakgrunnsinformasjon om dokumenter	22
Molo/steinvorrer i sjø og tufter etter kornmagasin og kirkestuer Askeladden ID 213199	9	Noen korte betraktninger rundt stedsnavn	24
Kulturminner tilhørende Trondenes prestegård	11	Litteratur:	25
Kulturminner tilhørende Trondenes kirke	13		
Kirkegårdsmur, gnr/bnr. 64/120 Koordinater 7635381N, 562999Ø, Askeladden ID 213189–1.....	14		

2 Eiendomsinformasjon

Fredningen av Historiske Trondenes omfatter hele eller deler av til sammen 11 eiendommer i Harstad kommune.

Del av Todt-leir og evakueringsleir, gnr/bnr 64/1, Trondenes kirkegård, Askeladdens ID 213321, enkeltminne ID 1-50. Grunneier: Opplysningsvesenets fond.

Del av krigsfangeleir, gnr/bnr 64/11, Ringhammer og 64/50, Trondenes kirkeområde, Askeladdens ID 174603, enkeltminne ID 1 – 59. Grunneier: Forsvarsbygg (gnr 64/11) og Opplysningsvesenets fond (gnr 64/50).

Kaianlegg fra andre verdenskrig, gnr/bnr 64/64, Trondenes historiske senter, Askeladdens ID 213234. Grunneier: Sør-Troms museum.

Kanonstilling fra kald krig, gnr/bnr 64/11, Ringhammer, Askeladdens ID 213195, enkeltminne ID 1-3. Grunneier: Forsvarsbygg.

Kanonvei, gnr/bnr 64/11, Ringhammer og gnr/bnr 64/50, Trondenes kirkeområde, Koordinater 7635593N, 563050Ø, Askeladden ID 236976. Grunneier: Forsvarsbygg (gnr 64/11) og Opplysningsvesenets fond (gnr 64/50).

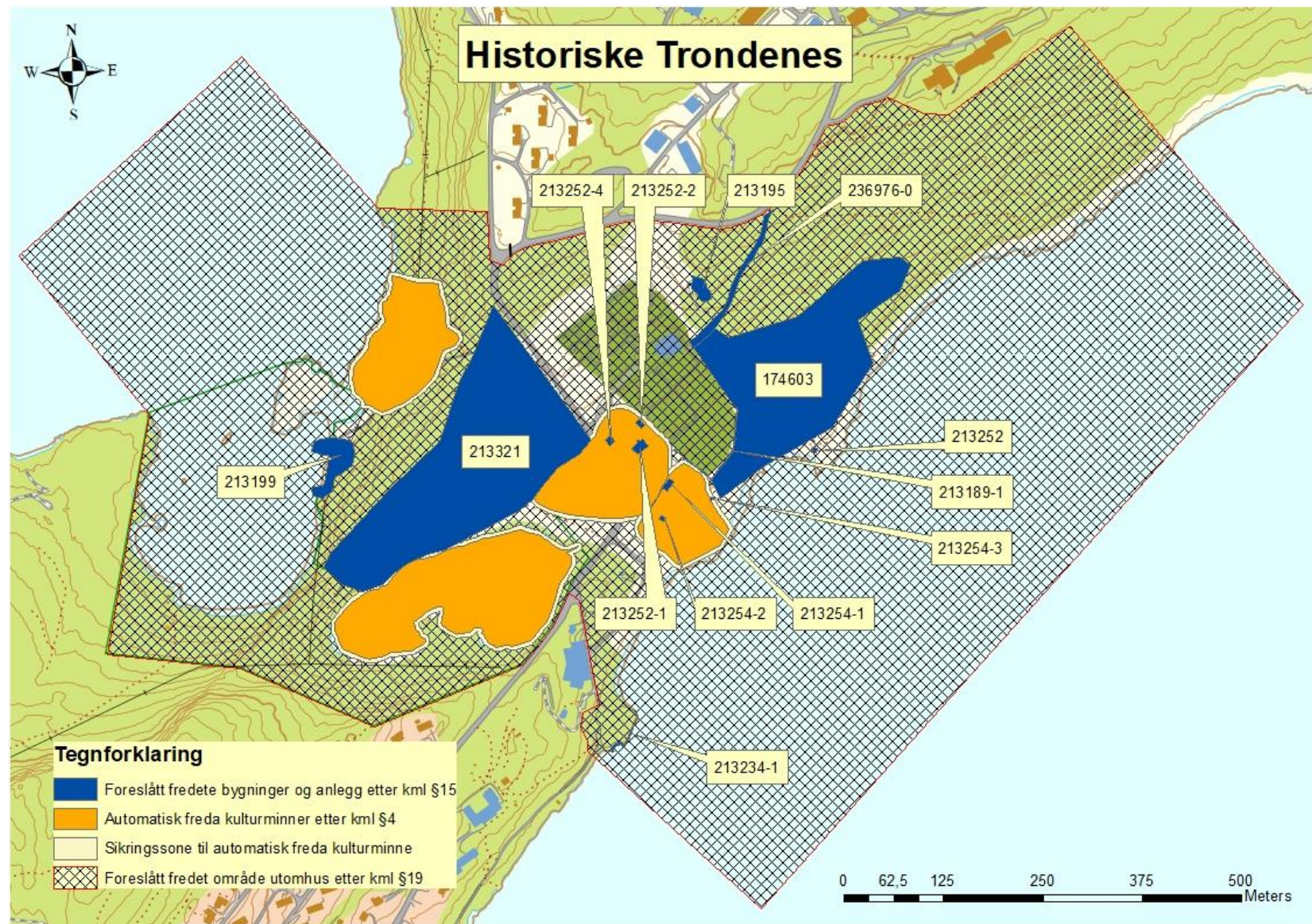
Tufter etter steinvorner, kornmagasin og kirkestuer gnr/bnr 64/1, Trondenes prestegård, Askeladdens ID 213199, enkeltminne ID 1-4 og 6-7. Grunneier: Opplysningsvesenets fond.

Bygninger knyttet til Trondenes Prestegård, Askeladdens ID 213252 1-4, gnr/bnr 64/17 og 64/50, Stiftsgården, Bårstuen og Forpakterboligen, eies av Trondenes sogn. Naustet står på gnr/bnr 64/50 som eies av Opplysningsvesenets fond. Det hører til Prestegården, men eierskapet er ikke visnok ikke formalisert.

Bygninger knyttet til Trondenes kirke, gnr/bnr 64/120, Askeladdens ID 213254 1-3. Kirkestua og Klokketårn m/klokker eies av Trondenes sogn. Utedo står på gnr/bnr 64/50 som eies av opplysningsvesenets fond. Det hører til Trondenes kirke, men eierskapet er ikke visnok ikke formalisert.

Kirkegårdsmur fra nyere tid, gnr/bnr 64/120 og 64/50, Askeladdens ID 213189. Grunneier: Trondenes sokn (gnr 64/120) og Opplysningsvesenets fond (gnr 64/50).

I tillegg inngår følgende eiendommer i § 19 fredningen:
Gnr 64/1/2, Trondenes prestegård, Grunneier: Harstad kommune
Gnr 64/56, adkomstveg. Grunneier: Forsvarsbygg
Gnr 64/86, offentlig veg. Grunneier: Troms og Finnmark fylkeskommune
Gnr 64/121. Grunneier: Opplysningsvesenets fond
Gnr 64/122. Grunneier: Harstad kommune

Fredningskart utarbeidet av Riksantikvaren og Troms og Finnmark fylkeskommune

3. Eiendom - beskrivelse av historikk og nærområde

Beliggenhet

Området ligger ved foten av Trondeneshalvøya der terrenget er på sitt smaleste mellom Bergsvågen og Harstadsjøen. For fredningsområdet er det ingen private eiere.

Innenfor foreslåtte fredningsområde ligger Laugen landskapsvernområde med dyrelivsfredning. Landskapsvernområdet strekker seg fra sjøen i Altevågen/Sølvskivågen i vest og rommer hele Laugen, ferskvannet i øst.

På kollen mellom Laugen i sør og Altevågen i nord lå leiren for den paramilitære *Organisasjon Todt* under Andre Verdenskrig. Organisasjon Todt organiserte og hadde ansvaret for byggingen av Batterie Trondenes/ Batterie Theo. I forbindelse med internering av internt fordrevne flyktninger etter brenning av Nord-Troms og Finnmark ble leiren tatt i bruk som evakueringsleir. Kulturminnet ID 213321 har med andre ord hatt to klart adskilte bruksfaser.

Historikk

Sentralt i Trondenes sin historie står Bjarkøyætta og Asbjørn Selsbane fra Trondenes. Navnet Selsbane fikk han etter å ha drept Tore Sel som året før hadde beslaglagt et lass med korn som Asbjørn skulle frakte nordover. Asbjørn ble siden drept av en av kong Olavs menn. Asbjørns lik skal være kommet hjem til Trondenes. Historien om Asbjørn kulminerer med drapet på Olav Haraldsson (den Hellige) på Stiklestad og er i så måte en svært viktig del av Norges historie.

Like sentralt i både historien og i landskapet står middelalderkirka på Trondenes. Kirkas rolle som maktfaktor er utvilsom, og som

Kilde:

<http://www.arcgis.com/home/item.html?id=d35162061afc46eab1fe0e80098f59ec>
Hentet fra Lars Erik Narmo rapport 2013

verdens nordligste steinkirke fra middelalderen har den også hatt ei sentral rolle som kulturell grensefestning mot nord og øst. Alle stående bygninger som foreslås fredet kan relateres til kirka og prestegården.

Foruten middelalderkirka er det andre verdenskrig som har satt sine tydeligste spor på Historiske Trondenes. I forbindelse med bygging av Trondenes fort/batteri Theo, som en del av Atlanterhavsvollen/ Festung Norwegen, ble det etablert en fangeleir for krigsfanger nord for kirka. Her var det hovedsakelig sovjetiske fanger som utførte tvangsarbeidet. Vest for kirka, ved det lille vannet Laugen (som på

slutten av vikingetida skal ha vært åsted for kristen dåp), ble leiren for den paramilitære organisasjon Todt etablert. Her hadde ingeniørene og byggelederne tilhold under etableringen av Trondenes fort. Ved krigens slutt ble det etablert evakueringsleir her for deler av befolkningen som ble tvangsevakuert fra Nord-Troms og Finnmark. På det meste bodde det over 1000 mennesker her, og leiren hadde alle funksjoner et lite samfunn trenger, som skole, brannkorps, politi, bakeri, butikker, kommunestyre m.m. Evakueringsleiren ble formelt avviklet i 1951.

Automatisk fredete kulturminner i fredningsområdet

Innenfor fredningsområdet ligger det fem gravhauger/ røyser, to nausttuffer, to tradisjonslokaliteter, gårdshaug, middelalderkirke, samt flere løsfunn. De automatisk fredete kulturminnene i området er ikke utsatt for annen skade enn tidligere antikvarers/ arkeologers undersøkelser og for enkelte manglende skjøtsel. Den intensive bruken av området i perioden 1940-51 kan imidlertid ha forårsaket mindre skader på en av gravhaugene, den såkalte Selsbanehaugen.

- Askeladdens ID 85673: Kirke, kirkegård og kirkegårdsmur fra middelalder
- Askeladdens ID 68483: Gårdshaug med ruin (jordkjeller) fra middelalder
- Askeladdens ID 134282: Laugen, tradisjonslokalitet
- Askeladdens ID 68482: Nausttuffer, gravrøyser og tradisjonslokalitet
- Askeladdens ID 59384: Gravrøys «Selsbanehaugen»

I tillegg er det også ikke-fredete kulturminner innenfor fredningsområdet:

- Askeladdens ID 15457: Løsfunn fra bronsealder, fjernet
- Askeladdens ID 180672 Løsfunn (metalldetektor), fjernet
- Askeladdens ID 180925 Løsfunn (metalldetektor), fjernet

4. Beskrivelse av kulturminnene

Kulturminner fredet etter § 15

Molo/steinvorrer i sjø og tufter etter kornmagasin og kirkestuer Askeladden ID 213199

Tuft etter kornmagasin gnr./bnr. 64/1 Askeladden ID 213199-1

Nødsårene mellom 1807 og 1814, blant annet som følge av Napoleonskrigene, førte til kornmangel i Norge. På sommertinget i Breivika (8-10 km sør for Trondenes) ble det i 1811 vedtatt å opprette et kornmagasin for sikre seg mot lignende situasjoner. Magasinet ble tømret i 1812 og skulle ha plass til 500 tønner korn. Det er mest sannsynlig tufta etter dette kornmagasinet som ligger innenfor Altevågholmen.

Ordnningen ble ingen stor suksess, og opphevet i 1849. Kornmagasinet ble bygget noen få titalls meter fra nausttufta som mest sannsynlig rommet Asbjørn Selsbanes skip som ble brukt for å hente korn under kornmangelen i jernalderen.

Tufter etter tre kirkestuer, gnr./bnr. 64/11 Askeladden ID 213199 enkeltminne ID 2-4 (fra nord til sør)

Like sør for tufta etter kornmagasinet finnes flere mindre forsenkninger i terrenget, rundt 3 x 4 meter store, rundt 0,4 – 0,5 meter dype. Disse er tolket å være tufter etter kirkestuer som ifølge skriftlige kilder skal ha ligget i Altevågen. Det skal også ha ligget kirkestuer like sør for Trondenes kirke men disse er ikke mulig å gjenfinne. Kirkestuene i Altevågen skal ha tilhørt gårdene Indre Elgsnes, Ytre Elgsnes og Røkenes. Sør for kirka skal gårdene Tovik, Breivik og Breistrand ha hatt sine kirkestuer. Kirkestuene er ikke datert, men en kan anta at kirkestuene var i bruk på 1800-tallet og var vanlig i bruk til rundt 1900.

Tuft etter kornmagasin

Kirkestuetufter. Foto: Bård Andreassen © Riksantikvaren

Rester etter to moloer/steinvorrer i sjø, Askeladden ID 213199-6 - 7 (fra nord til sør)
Steinvorrer på hhv. 2 x 21 meter og 3 x 14 meter. I fjæresonen nord og sør for kornmagasinet og kirkestuetuftene går det to steinvorrer som klart avgrenser strandsonen. Vorrerne fremstår som tydelige kulturminner som strukturerende elementer i kulturlandskapet selv om de er noe sammenraste. Det er usikkert når disse ble anlagt.

*Oversiktsbilde -Molo/steinvorrer i sjø, kornmagasin og kirkestuetufter. Foto: Foto: Bård Andreassen
© Riksantikvaren*

Nordligste av to moloer/steinvorrer

Kulturminner tilhørende Trondenes prestegård

Stiftsgård, gnr/bnr. 64/17, bygningsnr. 12474814, Askeladden ID 213252-1

Bygningen skal være oppført i 1869. Huset ligger sammen med jordkjelleren og Bårstua på gårdshaugen like ovenfor Trondenes kirke.

Bygningen står på en kraftig steinmur, muligens med deler fra middelalder. Under midten av huset er det full kjeller. Utvendig er bygningen i nær opprinnelig stand. Det meste av panel, vinduer og detaljering ser ut til å være fra byggetidspunktet. På taket ligger i dag glaserte teglsteinspanner. Innkledning av utstikk og raftekasser tyder på at taket er lagt om og muligens isolert.

Stiftsgården

Bårstue, gnr/bnr. 64/17 bygningsnr. 190432637, Askeladden ID 213252-2

Bårstua skal ifølge Sefrak-registreringen være oppført sist på 1800-tallet, men dateringen er usikker. Opprinnelig funksjon skal ha vært stabbur. I dag er huset innredet og tatt i bruk som bolig.

Hjørnekasser og innkassing av lafting midt på veggen tyder på at den delen som i dag er stue er tømret, mens kjøkkendelen og loftet sannsynligvis er oppført i bindingsverk. Innvendig på veggene i stua er det også synlig tømmer. Bygningen står i dag på stabber av betong.

Veggene er utvendig panelt med et liggende faspanel med not og fjær, med unntak av gavlveggen mot nordvest der det er tømmermannspanel. Taket er tekket med firkantskifer (diagonal). Relativt store takutstikk med profilerte avslutninger på åser og profilerte stikksperrer er tydelig sveitserstilinspirert og sannsynliggjør dateringen mot slutten av 1800-tallet.

Bårstua ved Stiftsgården

Naust, bygningsnr. gnr/bnr. 64/17. 190448673, Askeladden ID 213252–3

Bygningen er lagt inntil et berg som danner en naturlig beskyttelse/vorr for stø mot vind fra øst. På den andre siden har det vært en oppmurt vorr som i dag er ødelagt. Naustet skal ifølge Sefrak-registreringen være oppført rundt 1880. På registreringstidspunktet i 1992 ble det registrert et begynnende forfall. Det er i løpet av de siste årene gjort et større istandsettingsarbeid på bygningen der hovedkonstruksjonen i all hovedsak er beholdt og til dels utbedret og forsterket, mens alt panel og takteking er skiftet. Det er også laget nye dører.

Naustet

Forpakterbolig, gnr/bnr. 64/17. Bygningsnr. 12474822, Askeladden ID 213552–4

Den tidligere forpakterboligen brant ned i 1930. Dagens bygning skal være satt opp samme år. Huset er oppført i to etasjer og har full kjeller. Bygningen er kledd med tømmermannspanel. Taket er tekket med firkantskifer. Takutstikkene er relativt små og detaljeringen for øvrig er beskjeden. Over vinduene er det profilerte overstykker. Vinduene i trappa og på loftet er buet i overkant. Dette gjelder også omramningene. Alle vindusrammene har gjennomgående sprosser og 6 ruter. Inngangsdøra er skiftet ut. Over døra er det et buet overstykke (vannbord).

Stilmessig kan vel huset best karakteriseres som en enkel variant av norsk panelstil fra tidlig 1900-tall. Bygningen er ikke gjennomgått/registrert innvendig. Ytre hovedmål er 6,98 meter x 8,39 meter. Inngangspartiet måler 1,5 x 3,36 meter. Ved siden av forpakterboligene er det i senere tid oppført et nytt bygg som inneholder en transformatorstasjon og et lager for utstyr til kirkegården. Denne bygningen omfattes ikke av fredningen.

Forpakterboligen

Kulturminner tilhørende Trondenes kirke

Kirkestua, gnr/bnr. 64/120. Bygningsnr. 13087237, Askeladden ID 213254-1
I følge Sefrak-registreringen skal bygningen være oppført i 1867.

Det ble skiftet vinduer og lagt nytt gulv i 1989. Takkonstruksjonen er også forsterket med en innlagt stålbjelke som bjelkelaget er festet til. Under nordre del er en liten kjeller. Det er lagt ut mineralull på loftet.

Kirkestua

Klokketårn m/klokker, gnr/bnr. 64/120. Bygningsnr. 190432629, Askeladden ID 213254-2

Klokketårnet skal ifølge Sefrak-registreringen være oppført rundt 1880. I første etasje er det i dag innredet toaletter. I andre etasje er det opphengt to klokker. Den ene fra 1856, den andre fra år 1500, men omstøpt to ganger – i 1747 og i 1791.

Bygningen er kledd med et vestlandspanel med kantprofil nede. Taket er tekket med spon (flis).

Klokketårn

Utedo, gnr/bnr. 64/120. Bygningsnr. 190447855, Askeladden ID 213254-3

I følge Sefrak-registreringen skal huset være oppført rundt 1880, og dagens vegger kan være påstøp på et eksisterende bygg. Vi stiller oss noe tvilende til denne tolkningen. Ut fra tilgjengelig fotomateriale ser det ut for at bygningen har kommet på plass en gang i mellomkrigstiden.

Bygningen har vegger av betong med spor etter bordforskaling både inne og ute. Taket har torvtekking. Opprinnelige innervegger er fjernet (spor i vegg og tak).

Utedo

Kirkegårdsmur, gnr/bnr. 64/120 Koordinater 7635381N, 562999Ø, Askeladden ID 213189-1

Kirkegårdsmur rundt sørøstre del av nyere tids kirkegård ligger på det nærmeste ca. 8 meter nordøst for middelalderkirkegården. Muren ligger innenfor fredningsgrensen og foreslås fredet etter kml § 15.

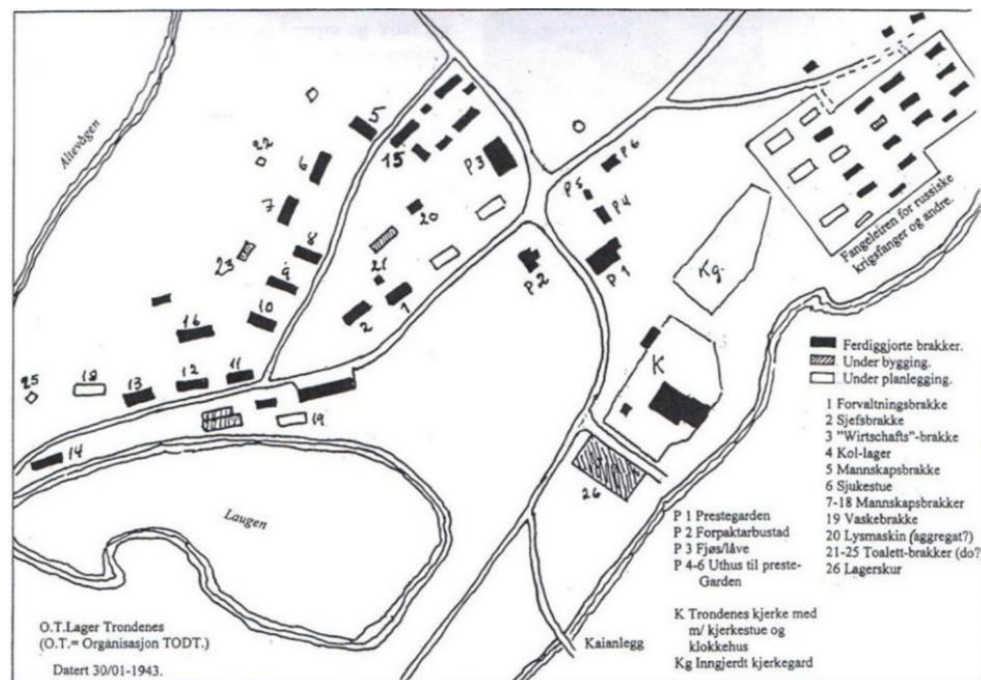

Kirkegårdsmur

Krigens kulturminner

Planskisse som viser bygninger av leirene på Trondenes. Dersom skissen viser bygninger som har stått samtidig, må denne være gjort før brenningen av fangeleiren i 4. juli 1946. Planskissen er udatert. Kilde: Sør-Troms museum

Skisse av fangeleir og org. Todt-leir, datert 30/01-1943. Kristian Floer 2006

Krigsfangeleir, gnr./bnr. 64/11 og 64/50 Askeladden ID 174603 enkeltminne-ID 1-59

Fredningen omfatter rester etter fangeleiren med blant annet grunnmurer, trapper, støttemurer, fundamenter, veier, hustufter, brønner, grøfter, avfallsdyngge, appellplass, gravplass og minnesmerke og andre strukturer etter leiren, både under og over jordoverflaten.

Leiren ligger 200 meter nordøst for Trondenes middelalderkirke. Leiren var trolig etablert senest høsten 1942. Høsten 1942 og våren 1943 var leiren underdimensjonert med minst tre fangebrakker og en latrine i forhold til et fangetall mellom 1103 – 1287 personer. Leiren var imidlertid fullt utbygget til denne kapasiteten i løpet av sommeren 1943. Deretter, engang i perioden mellom mars og oktober 1944, ble leiren vesentlig redusert i areal. I nordøstre enden av leiren ble ledige fangebrakker ombygget til annet formål. I sørvestre halvdel ble ledige brakker stående tomme, dels også revet.

Underdimensjoneringen av leiren med minst tre fangebrakker og en latrine i forhold til fangetallet høsten 1942 – våren 1943 underbygger andre kilder som dokumenterer at tyskerne behandlet fangene spesielt ille nettopp på den tiden.

Fangeleiren på Trondenes var en underleir av Stalag 330 (Stalag = Stammanschafts-lager, dvs. leir for menige soldater). Stalag 330 ble opprettet i Alta i august 1941 og flyttet til Beisfjord høsten 1944 (Stokke 2011).

Fangekortene, så langt Trondenes Museum har oversikt, viser at fangene på Trondenes tilhørte 1. og 3. kompani av 186. bataljon. Tyskerne foretok en stikkprøve 20. mai 1943 som viste 381 døde/51 syke av 1000 fra 1. kompani og 449 døde/84).

Brenning av fangeleiren 4. juli 1946. Arkivfoto: TD.F-12675

Dronebilde over krigsfangeleir "Russekirka" sees i bildet nede til høyre. Foto: Foto: Bård Andreassen © Riksantikvaren

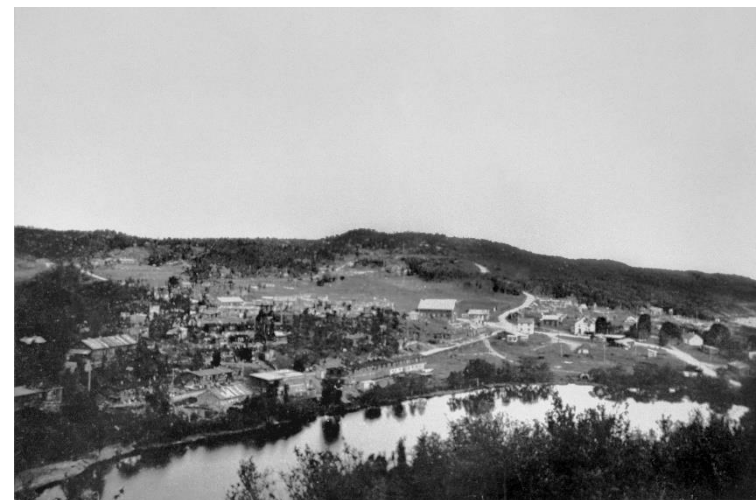
Todt-leir/evakueringsleir, gnr./bnr. 64/1 Askeladden ID 213321, enkeltminne-ID 1-50

Fredningen omfatter rester etter Todt-/evakueringsleiren, med blant annet grunnmurer, trapper, støttemurer, fundamenter, veier, hustufter, brønner, grøfter, tufter, stier, minnesmerke og andre strukturer etter leiren, både under og over jordoverflaten. Se vedlegg I med oversikt over kulturminner registrert i felt. Det utelukkes ikke at det kan komme flere kulturminner til allerede registrerte.

På kollen mellom Laugen i sør og Altevågen i nord lå leiren med forlegning for den paramilitære Organisasjon Todt under andre verdenskrig. Organisasjon Todt organiserte og hadde ansvaret for byggingen av Batterie Trondenes/ Batterie Theo i perioden 1942-45.

Leiren fungerte også som evakueringsleir for den internt fordrevne befolkningen fra Finnmark (og Nord-Troms) i perioden 1945-51. I forbindelse med internering av evakuerte etter brenning av Nord-Troms og Finnmark ble leiren tatt i bruk som evakueringsleir. Denne delen av leiren kan ha en utstrekning også over på østsiden av Trondenesveien.

Kulturminnet ID 213321 har med andre ord hatt to klart adskilte bruksfaser.

Bilde: Arkivfoto: TD.F-00316

*Todt-leir og Evakueringsleir, tatt mot sør. Foto: Bård Andreassen
© Riksantikvaren*

Kaianlegg, gnr./bnr 64/64, Askeladden ID 213234-1

Fredningen omfatter opprinnelig kaifront, bygget av naturstein og betong. Senere påstøpt betongdekke mot øst inngår ikke i fredningen.

Kaianlegget ble bygget for å motta store maskin- og kanondeler ved bygging av Batterie Trondenes. Nordre og søndre del av kaia har fortsatt original front. Mot øst (hovedfront) er det bygget nytt, overhengende betongdekke for mottak av sprenglegemer i forbindelse med opprydding etter krigen. Mottaket av tunge maskin- og kanondeler foregikk på kaias sørside. Her er kaifronten formet for mottak av lekter. På fire betongsøyler i sjøen utenfor gikk skinner for traverskran slik at lastelekteren kunne legge til med front mot kaia mellom betongsøylene og under krana. Med dette kunne delene heises rett opp og fraktes inn på land ved hjelp av krana som gikk på skinner.

Opprinnelig kaifront er 1,5-3 x 71 meter. Kaifronten er bygget av større sprengstein og betong. Enkelte steiner har rast ut og ligger på sjøbunnen utenfor. Hovedinntrykket er at kaia er i vedlikeholdsmessig i brukbar stand.

Traverskran på steinkaia, 1942-43. Arkivfoto: TD.F-08257

Kaianlegget i dag. I front ser vi den gjenværende betongsøyla. Foto: Bård Andreassen © Riksantikvaren

Kanonvei, gnr./bnr. 64/11 og 64/50. Askeladden ID 236976

Fredningen omfatter rester etter den opprinnelige veien som førte opp til Trondenes fort. Opprinnelig gikk veien fra kaia og mot kanonstillingene. Det meste av veien er borte, blant annet ved etablering av kirkegården. Sporene etter veien ses i terrenget fra kirkegårdens østside og mot nordnordøst, forbi sørøst-siden av kanonstillingen.

Kanonvei sees som en "gate" i skogen. Bilde tatt med drone. Foto: Bård Andreassen © Riksantikvaren

Spor etter kanonvei

Kulturminner fra kald krig, gnr./bnr. 64/11 Askeladden ID 213195 1-3
Kulturminnet ble anlagt i 1953.

Bunker ID 213195-1

Tre innganger fra nordøst, hovedrommet er gjenmurt, usikker utstrekning.

Maskingeværstilling ID 213195-2

Fremstår som en rund jernkuppel. Gjenmurt inngang.

Kanonstilling, ID 213195-3

Like ovenfor krematoriet på Trondenes ligger det en 10,5 cm kanon (SKC/32) som kan knyttes til kald krig. Denne ble bygget i 1953 som en del av «havneforsvaret» til Harstad. Det skulle egentlig bygges tre slike kanoner, men bare to ble fullført. Plasseringen av kanonen leder en til å anta at den var ment som nærforsvar for Trondenes fort.

*På bildet vises bunker, maskingeværstilling, kanonstilling og deler av kanonveien.
Foto: Bård Andreassen © Riksantikvaren*

Kanonstilling

Maskingeværstilling

Inngang til bunker eller maskingeværstilling til høyre

5. Plassering av kulturminnet i en større nasjonal og overordnet historisk kontekst

Beskrivelse av kulturminnetypen

Fredningen omfatter en krigsfangeleir og Todt-leir (først tysk mannskapsleir)/evakueringsleir (også kalt Finnmarksleiren). Krigsfangeleiren er delvis ryddet fram etter nesten 70 års gjengroing. Området skjøttes i dag av Sør-Troms Museum, som også har tilrettelagt anlegget for publikum gjennom skilting og opparbeiding av gangsti. Grunnmurer og betongsåler viser hvor hus, brakker og vaktårn har stått. Her finnes også grøfter, veier, gjerdefundamenter og mye mer som gjør anlegget godt lesbart i terrenget. Leiren har svært høy pedagogisk verdi, og det drives aktiv formidling av krigshistorie på området.

Todtleiren/evakueringsleiren er delvis nokså overgrodd, mens en del av området er skjøttet gjennom beiting av oksekalver og villsau. En rekke grunnmurer, betongsåler, stein- og betongtrapper, veier og grøfter viser strukturen i leiren. Ifølge historiske foto har leiren hatt en rekke større og mindre bygninger som det er vanskelig å finne identifiserte spor etter, delvis på grunn av gjengroing og delvis fordi bygningene har hatt lette fundamenter, siden de var ment å være midlertidige.

Stående bygninger som omfattes av fredningen er alle knyttet til kirken eller prestegården. To av bygningene har trolig murer/fundamenter som strekker seg tilbake til middelalderen. De fleste bygningene står på en gårdshaug som trolig har vært i vekst siden jernalderen.

Kirkegårdsmurene er viktige strukturelle elementer i landskapet og markerer et tydelig skille mellom det profane og det hellige Trondenes. Andre kulturminner som omfattes av fredningen er ei

tuft etter kornmagasin fra tidlig 1800-tallet, tufter etter kirkestuer, en kanon fra etterkrigstida (kald krig) og et kaianlegg fra andre verdenskrig.

Beskrivelse av historisk sammenheng og utvikling

På Historiske Trondenes er alle perioder fra bronsealder til og med kald krig representert, med stor grad av kontinuitet.

Historiske Trondenes representerer jernalderhistorie med nausttufter og gravrøyser som kan knyttes til konkrete hendelser i Snorres kongesagaer. Videreførelsen av området som et maktsenter manifesteres i kirkebygningen som tok form utover middelalderen. Like sentralt i både historien og i landskapet står middelalderkirka på Trondenes. Kirkas rolle som maktfaktor er utvilsom, og den har også hatt en sentral rolle som kulturell grensefestning mot nord og øst. Gårdshaugens mektighet vitner om høy aktivitet og kontinuitet i bosettingen her. Området har gjennom jernalderen og middelalderen vært et sentralt og strategisk viktig område på nasjonalt nivå, og kan betraktes som ei nasjonal og kulturell grensefestning gjennom flere hundre år. Praktfunn fra bronsealderen viser dessuten at området har hatt betydning også lengre tilbake i tid.

Krigshistorie og etterkrigshistorie representeres tydeligst av fangeleiren og flyktningeleiren og setter området i et internasjonalt lys. Trondenes fort inngikk i Atlanterhavsvollen/ Festung Norwegen og var ment å skulle sikre blant annet Narvik havn og utførsel av jernmalm. Etter krigen overtok det norske forsvaret området som en fortsatt strategisk/ taktisk viktig forsvarsskanse i nord, samt øvingssteder.

Kulturminnene fremstår som tydelige og lite skadet, og sammen innehar de et kunnskaps-, kilde- og opplevelsespotensial som det knapt kan finnes sidestykke til i nasjonal sammenheng.

Kulturminnene viser til en kontinuitet i bruken av området som et svært strategisk/ taktisk viktig område i nasjonal og internasjonal sammenheng gjennom to tusen år.

Beskrivelse av formålet med bevaring

Formålet med fredningen er å bevare det unike og helhetlige kulturmiljøet på Trondenes som består av kulturminner fra bronsealder, jernalder, middelalder, samt nyere tid representert med bygninger, anlegg og ruiner fra 18- og 1900-tallet, andre verdenskrig, etterkrigstid og kald krig i et område som er lite endret siden middelalderen.

For ruiner og stående bygninger er det viktig å bevare opprinnelige konstruksjoner, rominndeling, bygningsdeler og overflater innvendig der disse fortsatt finnes.

Fortet på Trondenes er planlagt fredet av Riksantikvaren i samarbeid med Nasjonale Festningsverk, jf. Forsvarets landsverneplan. Fredningen av historiske Trondenes og fredningen av fortet har nær sammenheng med hverandre, da mange av de strukturene som nå foreslås fredet, har direkte tilknytning til etableringen og byggingen av fortet. Både krigsfangeleiren og Organisasjon Todts leir ved Laugen har direkte relasjon til Trondenes fort.

Det er viktig å bevare historiene de fysiske kulturminnene forteller, som spor etter viktige nasjonale og internasjonale hendelser.

Formålet med å fredet et område rundt de automatisk fredete og vedtaksfredete kulturminnene (kml § 19) er å sikre helheten i et kulturmiljø med stor tidsdybde, bevare virkningen av kulturminnene i sitt miljø, og å sikre mot tiltak og inngrep som vil kunne virke skjemmende på kulturminnene og kulturlandskapet.

Dette er også bakgrunnen for fredning av sjøgrunnen mot nordvest og sørøst. I disse sjøområdene er det dessuten stort potensial for funn av kulturminner og gjenstander.

6 Bakgrunnsinformasjon om dokumenter

Områdets kulturhistoriske verdi har lenge vært kjent, og forslag om fredning er på ingen måte nytt. En stor gravhaug i området har på folkemunne gått under navnet «Selsbanehaugen». Da Tromsø Museums første bestyrer for de historiskantikvariske samlinger, Hans Th. Winther, besøkte området i 1874, ble haugen vurdert å ha godt potensial for funn av oldsaker, men dens størrelse og vakre beliggenhet gjorde at fredning var å anbefale fremfor utgraving. Dette var før kulturminnene fikk et formelt vern gjennom *Lov om Fredning og Bevaring af Fortidslevninger* i 1905 og i en periode man var mer opptatt av å avdekke gravenes oldsaker enn å bevare. Dette sier noe om hvor høyt vedsatt Selsbanehistorien var allerede for 140 år siden.

«Haugen turde forsaauidt nok love Udbytte, men dens Størrelse og vakre Beliggenhed anbefaler maaske snarere Fredning» (Winther 1874:94)

Forslag om ei større områdefredning ble lansert i 1937 av læreren (seinere professor) Martin Strømnes gjennom ideen om å bygge et «nordnorsk Maihaugen» i Trondenes – laugenområdet. Tanken var da å samle eldre bygninger i dette området og å bygge opp en representasjon av Nord-Norge i miniatyr. Samtidige trusler om nye veier i området og tomtespekulasjoner gjorde at prosjekteringen hastet. I en avisartikkel skriver Strømnes:

«Vi må straks gå i gang med å få området freda. Og slik alt ligg til er det berre å ta fatt, få området kartlagt og

planlagt i store drag, så vil det gli lett gjennom administrasjonen.» (Eidnes 1995:48)

I 1940 kom krigen til Trondenes og satte en effektiv stopper for det videre arbeidet som var tuftet på Strømnes sine ideer. Tanken om fredning sluknet imidlertid ikke. I 1965 lanseres nye tanker om utvikling og tilrettelegging av Trondenesområdet med tanke på dets antikvariske verdier. Man har da innskrenket ideen noe, og nå ønsker man å etablere et bygdetun her. Under arbeidets gang får området besøk av Norsk Kulturråds Fornminneforening (i september 1966) som da befarte alle kjente faste fornminner i kommunen. I rapporten som forelå etter befaringen heter det blant annet:

«Området ved Trondenes kirke hører til de klassiske fornminnelokaliteter i landet (...) da området rundt kirken og fornminnene i Altevågen må betraktes under ett som et samlet fornminneområde, er det viktig å finne frem til en løsning slik at denne enheten ikke blir brutt. Med i denne sammenheng hører blant annet det lille tjernet ved kirken, Laugen, hvor ifølge sagnet de første kristne i Nord-Norge ble døpt, samt det rike funnområdet omkring og ovenfor kirken og prestegården. (...) det pekes på viktigheten av å bevare hele det nevnte fornminneområdet som en enhet, da man her står overfor et rikshistorisk monument på høyde med Borre og Avaldsnes». (Eidnes 1995:50)

I selve «Innstilling fra utvalget for sikring av høyt prioriterte fornminner» fra Norsk kulturråd (1967:85) står det å lese:

«Altevågen på Trondenes, Harstad by, Troms, er et område hvor vi har 2 nausttufter, 27 og 31 m lange og 3 gravrøyser fra vikingtid refererende seg til Snorres beretning om Asbjørn Selsbane. Tross byens nærhet er

området sjeldent uberørt, og det er meget vakkert. (...) Altevågen er forøvrig en del av et større område, som omfatter hele Trondenes prestegårds eiendom. Her har vi den middelalderske steinkirke, landsdelens fornemste arkitektoniske minnesmerke fra middelalderen og dessuten ruiner av festningsverker fra 1300-årene. Så er det ruinene ved selve prestegården, delvis utgravde, men i dag ikke synlige over jorden. De er formodentlig vesentlig fra 1600-årene, og prestegårdens nåværende våningshus er absolutt verdt en bygningsfredning. (...) Sett under ett danner Trondenes-området et nasjonalt minne på linje med Borre og Stiklestad og bør behandles som sådant.» (Norsk kulturråd 1967:85)

Den 17. juli 1985 forelå et ferdig forslag til fredning over et kultur- og landskapsområde på Trondenes. Forslaget, som er signert Tromsø Museum (Munch) og Fylkeskonservatoren i Troms (Munch), omtaler også ei befaring av Riksantikvaren i 1984 der diverse spørsmål skal ha blitt avklart. I dette fredningsforslaget omtales også krigsrelaterte kulturminner fra 1940-45, samt kulturlag fra nyere tid. Heller ikke denne gangen ble fredningen effektivt.

I 1995 opprettet Fylkesmannen i Troms Laugen landskapsvernomsråde med dyrelivsfredning. Dette ble gjort med bakgrunn i vurdering av landskapet som et av de nasjonalt viktige kulturlandskapene i fylket.

I 2005 gikk Riksantikvaren og Miljøverndepartementet ut med invitasjon til hele landet om å komme med søknader til pilotprosjekter knyttet opp mot et nasjonalt verdiskapingsprogram på kulturminneområdet, jf. Stortingsmelding 16 (Leve med kulturminner). Trondenes ble da valgt å kunne representere Troms,

sammen med to andre forslag. Ingen av forslagene fra Troms ble da valgt ut.

I 2008 sendte Fylkesmannen i Troms forslag til Statens landbruksforvaltning om to områder i Troms til det nasjonale prosjektet *Utvalgte kulturlandskap i jordbruket*. Foreslåtte områder var da Trondenes i Harstad kommune og Skardalen i Kåfjord kommune. Trondenes ble ikke valgt.

Fangeleiren fra andre verdenskrig nord for Trondenes kirke ble i 2011 og 2012 ryddet frem for tilrettelegging etter mange års gjengroing. Med dette framkom på nytt ønsket om å få fredet fangeleiren og et område rundt denne. Behovet for ytterligere fredning av områder rundt tidligere kjente automatisk fredete kulturminner ble også vurdert. Ei helhetsvurdering av kulturminnene i området (både automatisk fredete og nyere tids kulturminner) er bakgrunnen for den avgrensingen av området som er foreslått ved seneste varsel om oppstart av fredningen.

Vår vurdering av området er den samme som i 1966 og 1985; Området må betraktes under ett, som et samlet fornminneområde som ikke må brytes opp. Forslaget til hvilket område som skulle fredes ble supplert med krigsrelaterte kulturminner som man trolig ikke vurderte verdien av i 1966 eller 1985, nemlig flyktingeleiren som ble etablert her etter krigen, som skulle huse de evakuerte fra Nord-Troms og Finnmark. Flyktingeleiren ble anlagt i de samme bygningene som Organisasjon Todt benyttet under etableringen av Trondenes fort men det ble også reist en rekke nye bygninger/brakker i forbindelse med etableringen av flyktingeleiren. En kanon fra etterkrigstida representerer kontinuiteten i betydningen av Trondenes som et taktisk viktig område også gjennom den kalde krigen. Tufter etter et kornmagasin og kirkestuer er et ytterligere supplement til fredningen av Historiske Trondenes.

Foruten omtalte kulturminner som foreslås fredet etter kml § 15, innehar området flere legalfredete kulturminner etter kml § 4 fra bronsealder, jernalder og middelalder. Fredning etter kml § 19 skal sikre alle kulturminnene mot tiltak som kan virke skjemmende for kulturminnene, samt sikre den lesbare sammenhengen mellom disse slik de framstår i dagens landskap og beskytte vitenskapelige interesser som knytter seg til kulturmiljøet.

I utgangspunktet ble det foreslått å fremme ei fredning etter kml § 20, siden beskyttelse av området som sådan vurderes som essensiell, og med tanke på områdets kompleksitet og tidsdybde (jf. Holme 2001 bind II:175). Riksantikvaren har i brev av 3.4.2013 (svar på varsel om oppstart for fredning) ikke funnet grunnlag for anvendelse av kml § 20 i denne saken.

Historiske Trondenes er av svært høy nasjonal historisk interesse. Få andre kulturmiljø kan vise til tilsvarende kontinuitet fra bronsealder til i dag innenfor et så begrenset område, og få andre lokaliteter, om noen, kan vise til hendelser i sagalitteraturen som direkte kan relateres til fortsatt godt bevarte og tydelige kulturminner.

Noen korte betraktninger rundt stedsnavn

Trondenes

Navnet Trondenes kan komme av Þróndr, en Galt som brukes for å benevne en fjellformasjon. Þróndarnes kan da henvise til et høyt, sterkt fremspringende \, tilspisset nes (Rygh 1911:12)

Altevågen

Trolig etter det gammelnorske alptr som betyr svane; altså svanevågen.

Sølvskivågen

Leidulf Olsrud har en interessant, dog ifølge han selv ei «uprofesjonell», betraktning rundt navnet Sølvskivågen i Hålogaland historielags tidsskrift Håløygminne. Det finnes to «skeidvåger» i Troms; Skeivågen i Tromsø og Sølvskivågen i Harstad. Olsrud mener det kan komme av en båttype som går tilbake til vikingetid. Som eksempel skriver Olsrud om Erling Skjalgsson hadde en stor skeid på 30 rom (Osebergskipet har 16 rom) som ble brukt på vikingtoktene. Man kan vel uansett se for seg nokså store langskip som har ligget fortøyd inne i vågen her. (Olsrud 2015)

Rygh, O. 1911: *Norske Gaardnavne I Tromsø Amt.*

Winther, Th. 1875: *Arkæologiske undersøgelser i Tromsø amt i 1874*

Litteratur:

Eidnes, A. 1995: *Trondeneshalvøya i historia.*

Floer, K. 2006: *Minnestøtta over russiske fanger på Trondenes» I årbok for Harstad 2006.*

Holme, J. 2001: *Kulturminnevern. Lov, Forvaltning, Håndhevelse.* Bind II, Kulturminneloven med kommentarer

Narmo, L.E. 2013: *«Russefangeleiren» på Trondenes – Arkeologisk registrering som grunnlag for forslag om vedtaksfredning.*

Nasjonale Festningsverk 2006: *Forsvarsbyggs verneplan. Møvik Fort, Austrått Fort og Trondenes Fort.*

Norsk kulturråd 1967: *Innstilling fra utvalget for sikring av høyt prioriterte fornminner.*

Olsrud, L. 2015: *Håløygminne hefte 1 – 2015, 24.bind*

Forslag til vedtak om fredning av Det historiske Trondenes i Harstad kommune - ny høring og offentlig ettersyn - utvidelse av fredningsomfang.

Det ble sendt ut varsel om oppstart av fredning 20.12.2011 og nytt varsel med endring av fredningsgrensen den 18.03.2015. Fredningsforslaget har vært på høring og offentlig ettersyn den 10.11.2015. Etter høringsrunden ble fredningsgrensen endret og sendt på begrenset høring til Harstad kommune og Forsvarsbygg 24.05.2017. Troms og Finnmark fylkeskommune har innarbeidet mottatte høringsuttalelser i foreliggende fredningsforslag.

Saken sendes nå på ny offentlig høring. I dette reviderte fredningsforslaget er følgende endret:

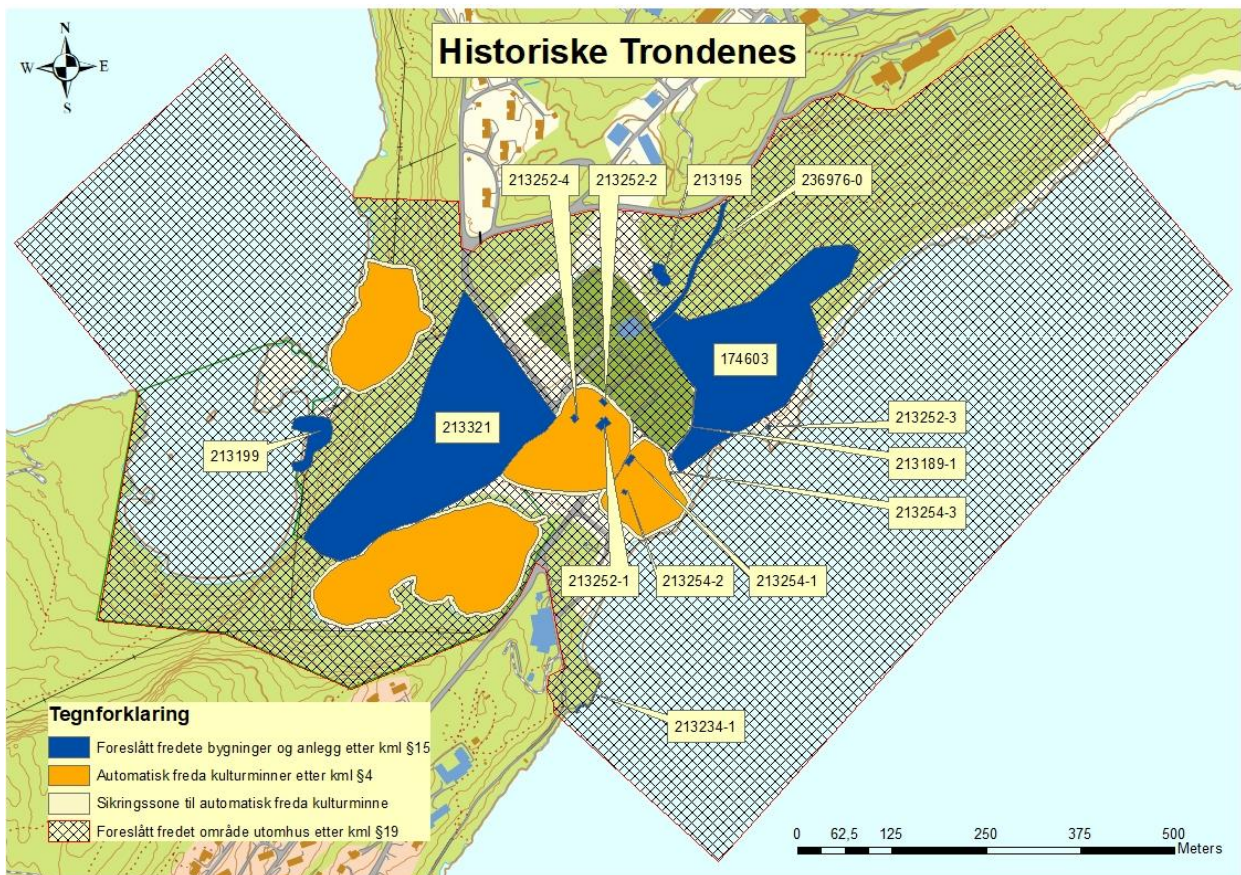
- Området som fredes etter kulturminneloven §19 er nå utvidet til å også gjelde kirkegården, en del av Trondenesveien og området opp til Festningsveien, som vist på kartet. Dette tas inn for å sikre sammenhengen i kulturmiljøet. Det totale §19-området omfatter området rundt de foreslåtte vedtaksfredete kulturminnene og rundt de automatisk fredete kulturminner som vist på fredningskartet. Området utgjør ca. 692 daa inklusive sjøgrunn. Området avgrenses i nordøst mot den foreslåtte fredningsgrensen for Trondenes fort. (Fredningen av Trondenes fort er under utarbeidelse og omfanget av fredningen er ennå ikke fastsatt.) Mot nordvest er grensen satt ved det naturlige landskapsrommet kulturminnene befinner seg i, mot sørvest følges grensen for Laugen landskapsvernområde, og mot sørøst følger avgrensingen dagens eiendomsgrense. I sjø er grensen satt ca. 250 meter fra land..
- Interiører som var foreslått fredet er tatt ut av fredningen, siden disse er vurdert å ha mindre betydning for historien om Trondenes.
- Strukturelle endringer i måten Todt-/evakueringsleiren og krigsfangeleiren blir fredet og markert på kartet.
- Ny bestemmelse om forbud mot metall søking innenfor det fredete område-, da det er viktig at løse kulturminner forblir i området bl.a av hensyn til kilde- og kunnskapsverdiene de representerer.
- Detaljert reguleringsplan Trondenesveien nordre del ble vedtatt i Harstad kommunestyremøte den 28.01.2021, sak 21/7. Parkeringsplassen nord i området ligger innenfor §15-fredningen. Reguleringsplan for vei og den planlagte gang- og sykkelvei ligger innenfor områdefredningen etter §19. Det lages egen bestemmelse for etablering av den planlagte gang- og sykkelveien og parkeringsplassen

Bakgrunnen for forslaget om en utvidelse av fredningen er kommet etter en ny vurdering om at eventuelle tiltak i disse områdene kan påvirke formålet med fredningen av det historiske Trondenes. Fredningsforslaget sendes ut på ny høring, da utvidelsen av omfanget er en vesentlig endring av tidligere forslag.

Høringen vil bli lagt ut til offentlig ettersyn hos Harstad kommune, Troms og Finnmark fylkeskommune og annonseres i avisene Harstad Tidende og Nordlys, -samt i Norsk lysningsblad.

FORSLAG TIL VEDTAK OM FREDNING

Det historiske Trondenes gnr./bnr. 64/50, 64/17, 64/56, 64/121, 64/122
deler av gnr./bnr. 64/1, 64/11, 64/64, 64/119 og 64/120
gnr./bnr./fnr. 64/1/2, i Harstad kommune foreslås fredet med hjemmel i lov 9. juni
1978 nr. 50 om kulturminner (kulturminneloven) §§ 15 og 19 jf. § 22.

Fredningskart utarbeidet av Riksantikvaren og Troms og Finnmark fylkeskommune.

OMFANG AV FREDNINGEN

Fredningen omfatter kulturminner og områdene som er opplistet nedenfor og avmerket på kartet.

Fredningen etter kulturminneloven § 15 omfatter følgende områder, byggverk og anlegg:

Steinvorr i sjø og tufter etter kornmagasin og kirkestuer

Tuft etter kornmagasin fra 1812 Askeladden ID 213199–1

Fredningen omfatter strukturer etter kornmagasin, både over og under jordoverflaten.

Tufter etter tre kirkestuer

Askeladden ID 213199 2-4 (fra nord til sør).

Fredningen omfatter strukturer etter tre kirkestuer, både over og under jordoverflaten.

Rester etter to steinvorrer i sjø

Askeladden ID 213199 6-7 (fra nord til sør).

Fredningen omfatter strukturer etter to steinvorrer i sjø.

Kulturminner tilhørende Trondenes kirke

Kirkestua

Bygningsnr. 13087237

Askeladden ID 213254 – 1

Fredningen omfatter bygningens eksteriør. Fredningen av eksteriør gjelder hovedelementer som konstruksjon, fasadekomposisjon, materialbruk, overflater og overflatebehandling.

Fredningen inkluderer også bygningsdeler som vinduer, dører, gerikter, listverk og detaljer som skilt og dekor mv. Unntatt fra fredningen er ny HC-rampe.

Klokketårn Bygningsnr. 190432629 Askeladden ID 213254 – 2
Fredningen omfatter bygningens eksteriør og gjelder hovedelementer som konstruksjon, fasadekomposisjon, materialbruk, overflater og overflatebehandling. Fredningen inkluderer også bygningsdeler som vinduer, dører, gerikter, listverk mv. Fredningen omfatter også de to klokkene i klokketårnet.

Utedo Bygningsnr. 190447855 Askeladden ID 213254 – 3
Fredningen omfatter bygningens eksteriør og gjelder hovedelementer som konstruksjon, fasadekomposisjon materialbruk, overflater og overflatebehandling. Fredningen inkluderer også bygningsdeler som vinduer, dører, gerikter, listverk mv.

Kirkegårdsмур nyere tid Askeladden ID 213189 – 1
Fredningen omfatter tørrsteinmur som avgrensner nyere tids kirkegård som ligger nord for Trondenes kirke. Muren markerer kirkegårdens sør- og østlige grense.

Kulturminner tilhørende Trondenes prestegård

Stiftsgård Bygningsnr. 12474814 Askeladden ID 213252 – 1
Fredningen omfatter bygningens eksteriør og inkluderer hovedelementer som konstruksjon, fasadekomposisjon, materialbruk, overflater og overflatebehandling. Fredningen inkluderer også bygningsdeler som vinduer, dører, gerikter, listverk, mv.

Bårdstua Bygningsnr. 190432637 Askeladden ID 213252 – 2
Fredningen omfatter bygningens eksteriør og inkluderer hovedelementer som konstruksjon, fasadekomposisjon, materialbruk, overflater og overflatebehandling. Fredningen inkluderer også bygningsdeler som vinduer, dører, gerikter, listverk, mv.

Naust Bygningsnr. 190448673 Askeladden ID 213252 – 3
Fredningen omfatter bygningens eksteriør og inkluderer hovedelementer som konstruksjon, fasadekomposisjon, materialbruk, overflater og overflatebehandling. Fredningen inkluderer også bygningsdeler som vinduer, dører, gerikter, listverk, mv.

Forpakterbolig Bygningsnr. 12474822 Askeladden ID 213552 – 4
Fredningen omfatter bygningens eksteriør og inkluderer hovedelementer som konstruksjon, fasadekomposisjon materialbruk, overflater og overflatebehandling. Fredningen inkluderer også bygningsdeler som vinduer, dører, gerikter, listeverk, mv.

Kultuminner fra andre verdenskrig:

Krigsfangeleir Askeladden ID 174603
Fredningen omfatter fangeleiren som vist på fredningskartet. Området inneholder enkeltobjekter som grunnmurer, trapper, støttemurer, fundamenter, vegger, hustufter, brønner, grøfter, avfallsdyngge, appellplass, gravplass og minnesmerke og andre strukturer etter leiren, både under og over jordoverflaten.

Todt-leir og evakueringsleir Askeladden ID 213321
Fredningen omfatter Todt-/evakueringsleiren, som vist på fredningskartet. Området inneholder enkeltobjekter som grunnmurer, trapper, støttemurer, fundamenter, vegger, hustufter, brønner og grøfter, stier, minnesmerke og andre strukturer etter leiren, både over og under jordoverflaten.

Kaianlegg fra andre verdenskrig

Askeladden ID 213234 – 1

Fredningen omfatter opprinnelig kaifront bygget av naturstein og betong. Seinere påstøpt betongdekke mot øst inngår ikke i fredningen.

Kanonvei

Askeladden ID 236976

Fredningen omfatter rester etter den opprinnelige veien som førte opp til Trondenes fort.

Kulturminner fra kald krig

Kanonstilling

Askeladden ID 213195 – 1-3

Fredningen omfatter bunker, maskingeværstilling og 10,5 cm kanon.

Området fredet etter § 19:

Fredningen omfatter området rundt de foreslåtte vedtaksfredete kulturminnene og rundt de automatisk fredete kulturminner som vist på fredningskartet. Området utgjør ca. 692 daa inklusive sjøgrunn. Området avgrenses i nordøst mot den tidligere diskuterte fredningsgrensen for Trondenes fort. (Fredningen av Trondenes fort er under utarbeidelse og omfanget av fredningen er ennå ikke fastsatt.) Mot nordvest er grensen satt ved det naturlige landskapsrommet kulturminnene befinner seg i, mot sørvest følges grensen for Laugen landskapsvernområde, og mot sørøst følger avgrensingen dagens eiendomsgrense. I sjø er grensen satt ca. 250 meter fra land. Eiendommene som omfattes av fredningen etter § 19 er gnr./bnr. 64/50, 64/56, 64/121, 64/122, deler av gnr./bnr. 64/1, 64/11, 64/64, 64/119 og 64/120 samt gnr./bnr./fnr. 64/1/2, Askeladden-ID 175492-1.

FORMÅLET MED FREDNINGEN

Formålet med fredningen er å bevare det historiske Trondenes som et område med høy kulturhistorisk verdi knyttet til områdets langvarige funksjon som strategisk maktsenter. Fredningen skal sikre strukturene etter storgården fra jernalderen, kirkestedet, de militære anleggene og krigsminnene.

Fredningen skal sikre at tidsdybden og den historiske utviklingen i området, fra jernalder og frem til den kalde krigen, blir bevart. I tillegg skal de innbyrdes sammenhengene mellom kulturminnene sikres.

Kulturminner fredet etter kulturminneloven § 15:

Fredningen av tuften etter kornmagasinet har som formål å bevare strukturen etter kornmagasinet. Fredningen skal sikre kornmagasinets vitenskapelige verdi og opplevelsesverdi knyttet til historien om samfunnet etter Napoleonskrigene.

Fredning av de tre kirkestuetuftene med tilhørende vorr har som formål å bevare strukturen etter kirkestuene og steinvorrrer. Fredningen skal sikre kirkestuetuftenes vitenskapelige verdi og opplevelsesverdi knyttet til kirkas betydning og befolkningen langs kysten. Kirkestuer har vært i bruk i lang tid. Tuftene og steinvorrrerene er sannsynligvis fra tidlig 1800-tallet eller eldre.

Fredningen av bygningene tilhørende Trondenes prestegård; stiftsgården, bårstua, forpakterboligen og naust, skal sikre bygningenes eksteriør. Formålet med fredningen er å ivareta bygningenes arkitektur og innbyrdes sammenheng samt deres tilhørighet med kirkestedet. Både hovedstrukturen i det arkitektoniske uttrykket og detaljeringen, så som fasadeløsning, opprinnelige/eldre vinduer og dører, materialbruk og overflater, skal opprettholdes.

Fredningen av bygningene tilhørende Trondenes kirke; kirkestua, klokketårnet og utedo skal sikre bygningenes eksteriør. Formålet med fredningen er å ivareta bygningenes arkitektur og innbyrdes sammenheng samt deres tilhørighet med kirkestedet. Både hovedstrukturen i det arkitektoniske uttrykket og detaljeringen, så som fasadeløsning, opprinnelige/eldre vinduer og dører, materialbruk og overflater, skal opprettholdes.

Formålet med fredningen av nyere tids kirkegårdsmur er å bevare muren som et viktig strukturerende element for kirkegården, som en del av kirkestedet og den historiske utviklingen av stedet. Fredningen skal sikre materialbruk, konstruksjon og utstrekning.

Fredningen av Todt-leiren/evakueringsleiren har som formål å bevare restene etter leiren, både over og under jordoverflaten, som et kulturhistorisk viktig eksempel på en tysk leir fra andre verdenskrig som videre ble benyttet som evakueringsleir etter krigen. Fredningen skal også sikre Todt-leirens/evakueringsleirens vitenskapelige verdi og opplevelsesverdi knyttet til historien om andre verdenskrig.

Fredningen av krigsfangeleiren har som formål å bevare restene etter leiren, både over og under jordoverflaten, som et kulturhistorisk viktig eksempel på en fangeleir fra andre verdenskrig og et minneste over de krigsfangene som døde her. Fredningen skal sikre fangeleirens vitenskapelige verdi og opplevelsesverdi knyttet til historien om andre verdenskrig.

Formålet med fredningen av kaianlegget er å bevare restene etter kai som ble bygget for Trondenes fort under andre verdenskrig. Fredningen skal sikre kaianleggets konstruksjon og materialbruk.

Formålet med fredningen av kanonveien er å bevare restene etter den opprinnelige veien, som ble brukt for å frakte de store kanonene opp til fortet. Fredningen skal sikre veiens plassering og utstrekning.

Fredningen av kanonstillingen fra den kalde krigen har som formål å bevare et militært anlegg som viser Trondenes sin strategiske betydning også i etterkrigstiden.

Formålet med fredningen etter § 19 er:

- å bevare virkningen av kulturminnene fredet etter § 15 i landskapet og sikre kulturminnene som en del av det landskapet de ligger i, samt å ivareta den visuelle sammenhengen mellom dem.
- å bevare virkningen av de automatisk fredete kulturminnene i landskapet og å sikre disse innenfor fredningsområdet som del av landskapet de ligger i, som kilde til kunnskap og opplevelse, samt å sikre deres vitenskapelige kildeverdi.
- å bevare i områder i sjøen å sikre kulturmiljøet på land mot påvirkning fra eventuelle installasjoner i sjø.

FREDNINGSBESTEMMELSER

Fredningsbestemmelsene er utformet i samsvar med fredningens formål og gjelder i tillegg til kulturminnelovens bestemmelser om vedtaksfredete kulturminner fra nyere tid.

Kulturminner fredet etter kulturminneloven § 15

1. Det er ikke tillatt å rive, skade, bygge om eller flytte kulturminnene eller deler av disse.
2. Det er ikke tillatt å skifte ut bygningselementer eller materialer, forandre overflater eller utføre annet arbeid som går lenger enn vanlig vedlikehold. Unntatt fra dette er eventuelle tilbakeføringer, jf. punkt 4.
3. Alt vedlikehold og all istandsetting skal skje med materialer og metoder som er i tråd med kulturminnenes egenart og på en måte som ikke reduserer de arkitektoniske og kulturhistoriske verdiene.
4. Tilbakeføringer til opprinnelig eller tidligere utseende kan tillates i særlige tilfeller under forutsetning av at tiltaket kan gjøres på et sikkert, dokumentert grunnlag og etter dispensasjon fra forvaltningsmyndigheten.
5. Utover ordinær skjøtsel og vedlikehold er det ikke tillatt å rive, skade, fjerne, flytte eller tildekke de fysiske sporene etter objektene innenfor leirområdene som omfattes av fredningen.

Område fredet etter kulturminneloven § 19

6. Området rundt de fredete kulturminnene skal behandles og forvaltes på en slik måte at de kulturhistoriske verdiene de fredete kulturminnene representerer, blir ivaretatt.
7. Innenfor området må det ikke settes i verk tiltak eller bruksendringer som kan forandre områdets karakter eller på annen måte motvirke formålet med fredningen. Dette gjelder alle former for tiltak på land og i sjø som bebyggelse, anlegg, på land eller i sjø, samt utvidelse av veg eller parkeringsplass, oppsetting av gjerder, skilt, endring av beplantning eller belegning, planering, utfylling eller andre større landskapsinngrep.
8. Planlagt utvidelse av kirkegården tillates i henhold til reguleringsplan nr 317 vedtatt 15.06.1994. Utvidelsen skal på forhånd godkjennes av Troms- og Finnmark fylkeskommune.

Områdene fredet etter kulturminneloven §§ 15 og 19

9. Det tillates å anlegge gang- og sykkelvei og parkeringsplass i fredningsområdet i henhold til reguleringsplan nr 707 av 28.01.2021. Tiltaket skal på forhånd godkjennes av Troms- og Finnmark fylkeskommune.
10. Det er ikke tillatt å bruke metallsøker innenfor fredningsområdet
11. Det kan utarbeides en forvaltningsplan/skjøtelsplan for det fredete området og kulturminnene. Planen skal forelegges forvaltningsmyndigheten for å sikre at innholdet ivaretar formålet med fredningen. Forvaltningsplanen kan rulleres ved behov.

FØLGER AV FREDNINGEN

Lovhenvising

Når det gjelder behandlingen av fredete kulturminner og områder, vises det til kulturminnelovens §§ 15a, 16, 17, 18, 19, tredje ledd og 21, samt ovennevnte fredningsbestemmelser.

Når det gjelder behandlingen av de automatisk fredete kulturminnene innenfor fredningsområdet gjelder kulturminneloven. Det vises til kulturminnelovens §§3, 4, 6, 8, 9, 10 og 11 og fredningsbestemmelsene ovenfor.

Arbeider som krever tillatelse etter plan- og bygningsloven, må i tillegg forelegges kommunale myndigheter. Det gjøres oppmerksom på at tillatelser etter kulturminneloven må foreligge før arbeider i tråd med plan- og bygningsloven kan settes i verk.

Forsvarets bruk av området kan i utgangspunktet fortsette som før, som for eksempel med lettere militære øvelser som ikke medfører markinngrep og som ikke fører til skade eller skjemme registrerte kulturminner. Det vises for øvrig til fredningsbestemmelsene pkt. 6 og 7.

Fredningen skal ikke medføre restriksjoner for de kultur- og friluftaktiviteter som har foregått og fortsatt foregår i området.

Vedlikehold og skjøtsel

Det er eier som har ansvar for det løpende vedlikeholdet av fredete bygninger, anlegg og uteområder.

Det grunnleggende prinsippet for vedlikehold av fredete bygninger er å bevare mest mulig av de opprinnelige eller eldre bygningselementene og detaljer som kledning, vinduer, dører, listverk, gerikter og overflatebehandling. Vedlikehold av fredete bygninger og anlegg skal så langt som mulig skje i samsvar med opprinnelig utførelse, teknikk og materialbruk, og for øvrig i samsvar med fredningsbestemmelsene

Trondenes historisk senter har drevet skjøtsel og framrydding av krigens kulturminner, men det gjenstår en del. Lagerbygningen som kalles for «Rusekirka» er et kulturminne som man bør prioritere å rydde fram. Det anbefales at det lages en skjøtelsesplan av området etter avtale med eier. Skjøtsel av området bør skje i samråd med Statsforvalteren slik at ansvar og saksgang for forvaltning av fredningsområdet og landskapsvernområdet klargjøres.

For mer informasjon om vedlikehold og forvaltning av fredete bygninger og anlegg, vises til Riksantikvarens informasjonsblad om å eie et fredet hus. Link til blad: [Å eie et fredet hus](#)

Dispensasjon

Fredningen medfører at det må søkes om tillatelse/dispensasjon til å sette i gang alle typer tiltak som går ut over vanlig vedlikehold, jf. kulturminneloven § 15a (og § 19 tredje ledd). Søknad om tillatelse skal sendes fylkeskommunen som avgjør om tiltaket kan iverksettes, evt. på visse vilkår. Oppstår det tvil om hva som anses som vanlig vedlikehold, skal fylkeskommunen likeledes kontaktes.

KORT KARAKTERISTIKK AV HVERT KULTURMINNE

Steinvorrer i sjø og tufter etter kornmagasin og kirkestuer.

- Tuft etter kornmagasin, gnr/bnr. 64/1 koordinater 7635395N, 562560Ø, Askeladden ID 213199-1.

Nødsårene mellom 1807 og 1814, blant annet som følge av Napoleonskrigene førte til kornmangel i Norge. På sommertinget i Breivika ble det i 1811 vedtatt å opprette et kornmagasin for sikre seg mot lignende situasjoner. Magasinet ble tømret i 1812 og skulle ha plass til 500 tønner korn. Det er mest sannsynlig tufta etter dette kornmagasinet som ligger innenfor Altevågholmen. Ordningen ble ingen stor suksess og opphevet i 1849. Kornmagasinet ble bygget noen få titalls meter fra nausttufta som mest sannsynlig rommet Asbjørn Selsbanes skip som ble brukt for å hente korn under kornmangelen i jernalderen

- Tufter etter tre kirkestuer, gnr/bnr. 64/1, koordinater 7635387N, 562567Ø, 7635380N, 562566Ø og 7635375N, 562564Ø, Askeladden ID 213199 2-4.

Like sør for tufta etter kornmagasinet finnes flere mindre forsenkninger i terrenget, rundt 3 x 4 meter store, rundt 0,4 – 0,5 meter dype. Disse er tolket å være tufter etter kirkestuer som ifølge skriftlige kilder skal ha ligget i Altevågen. Det skal også ha ligget kirkestuer like sør for Trondenes kirke, men disse er ikke mulig å gjenfinne. Kirkestuene i Altevågen kan ha tilhørt gårdene Indre Elgsnes, Ytre Elgsnes og Røkenes som har hatt kirkestuer første halvdel av 1800-tallet. Sør for kirka skal gårdene Tovik, Breivik og Breistrand ha hatt kirkestuer.

- Rester etter to steinvorrer i sjø, gnr/bnr. 64/1, koordinater 7635401N, 562536Ø og 7635342N, 562539Ø, Askeladden ID 213199 6-7
I fjæresonen nord og sør for kornmagasinet og kirkestuetuftene går det to steinvorrer som klart avgrensner strandsonen. Vorrerne fremstår som tydelige kulturminner som strukturerende elementer i kulturlandskapet selv om de er noe sammenraste.

Kulturminner tilhørende Trondenes prestegård.

- Stiftsgård, gnr/bnr. 64/17, bygningsnr. 12474814, Askeladden ID 213252-1
Bygningen ble oppført i 1869. Huset ligger sammen med jordkjelleren og Bårdstua på gårdshaugen like ovenfor Trondenes kirke.

Bygningen står på en kraftig steinmur, muligens med deler fra middelalder. Under midten av huset er det full kjeller. Utvendig er bygningen i svært opprinnelig stand. Det meste av panel og detaljering ser ut for å være fra byggetidspunktet. På taket ligger i dag glaserte teglsteinspanner. Innkledning av utstikk og raftekasser tyder på at taket er lagt om og muligens isolert.

- Bårdstue, gnr/bnr. 64/17, bygningsnr. 190432637, Askeladden ID 213252-2
Bårdstua skal ifølge Sefrak- registreringen være oppført sist på 1800- tallet, men dateringen er usikker. Opprinnelig funksjon skal ha vært stabbur. I dag er huset innredet og tatt i bruk som bolig.

Hjørnekasser og innkassing av lafting midt på veggen tyder på at den delen som i dag er stue er tømret, mens kjøkkendelen og loftet sannsynligvis er oppført i bindingsverk. Innvendig på veggene i stua er det også synlig tømmer. Bygningen står i dag på stabber av betong. Veggene er utvendig panelt med et liggende faspanel med not og fjær, med unntak av gavlveggen mot nordvest der det er tømmermannspanel. Taket er tekket med firkantskifer (diagonal). Relativt store takutstikk med profilerte avslutninger på åser og profilerte stikksperrer er tydelig sveitserstilinspirert og sannsynliggjør dateringen mot slutten av 1800- tallet.

- Naust, gnr/bnr. 64/50, bygningsnr. 190448673, Askeladden ID 213252–3
Bygningen er lagt inntil et berg som danner en naturlig beskyttelse/vorr for støa mot vind fra øst. På den andre siden har det vært en oppmurt vorr som i dag er ødelagt. Naustet skal ifølge Sefrak- registreringen være oppført rundt 1880, men vi har andre opplysninger som mener naustet ble oppført mellom 1762-1780 av daværende prest. Det skal være revet i 1932 og deler ble brukt til nytt naust, som ble fornyet på 1990-tallet. På registreringstidspunktet i 1992 ble det registrert et begynnende forfall. Det er i løpet av de siste årene gjort et større istandsettingsarbeid på bygningen der hovedkonstruksjonen i all hovedsak er beholdt og til dels utbedret og forsterket, mens alt panel og taktekking er skiftet. Det er også laget nye dører.
- Forpakterbolig, gnr/bnr. 64/17, bygningsnr. 12474822, Askeladden ID 213552–4
Den tidligere forpakterboligen brant ned i 1930. Dagens bygning skal være satt opp i 1931. Huset er oppført i 2 etasjer og har full kjeller. Bygningen er kledd med tømmermannspanel. Takutstikkene er relativt små og detaljeringen for øvrig er beskjeden. Over vinduene er det profilerte overstykker. Vinduene i trappa og på loftet er buet i overkant. Dette gjelder også omrammingen. Alle vindusrammene har gjennomgående sprosser og 6 ruter. Inngangsdøra er skiftet ut. Over døra er det et buet overstykke (vannbord). Stilmessig kan vel huset best karakteriseres som en enkel variant av norsk panelstil fra tidlig 1900-tall.

Kulturminner tilhørende Trondenes kirke.

- Kirkestua, gnr/bnr. 64/120, bygningsnr. 13087237, Askeladden ID 213254–1
I følge Sefrak-registreringen skal bygningen være oppført i 1867, men vi har andre opplysninger som sier at det ble satt opp i 1877. Takkonstruksjonen er også forsterket med en innlagt stålbjelke som bjelkelaget er festet til. Under nordre del er en liten kjeller. På loftet er det lagt ut mineralull. Ny HC-rampe.
- Klokketårn med to klokker, gnr/bnr. 64/120, bygningsnr. 190432629, Askeladden ID 213254–2
Klokketårnet skal ifølge Sefrak-registreringen være oppført rundt 1880. I første etasje er det i dag innredet toaletter. I andre etasje er det opphengt to klokker. Det ene fra 1856, den andre fra år 1500, men omstøpt to ganger – i 1747 og i 1791.
- Utedo, gnr/bnr. 64/50, bygningsnr. 190447855, Askeladden ID 213254–3
I følge Sefrak-registreringen skal huset være oppført rundt 1880, og dagens vegger være påstøp på et eksisterende bygg (usikkert). Ut fra tilgjengelig fotomateriale ser det ut for at bygningen har kommet på plass en gang i mellomkrigstiden. Bygningen har ikke lenger noen funksjon i dag. Bygningen har vegger av betong med spor etter bordforskaling både

inne og ute. Taket har torvtekking. Opprinnelige innervegger er fjernet (spor i vegg og tak).

- Kirkegårdsmur, gnr./bnr. 64/120 og 64/50 koordinater 7635381N, 562999Ø, Askeladden ID 213189–1
Kirkegårdsmur rundt sørøstre del av nyere tids kirkegård ligger på det nærmeste ca. 8 meter nordøst for middelalderkirkegården. Muren er et svært viktig strukturerende element i kulturlandskapet som et skille mellom det profane og det hellige Trondenes.

Kulturminner fra andre verdenskrig

- Rester etter krigsfangeleir, gnr./bnr. 64/11 og 64/50 Askeladden ID 174603.

Krigsfangeleiren fra andre verdenskrig var trolig etablert senest høsten 1942. Høsten 1942 og våren 1943 var leiren underdimensjonert med minst 3 fangebrakker og en latrine i forhold til fangetall mellom 1103 – 1287 personer. Leiren var fullt utbygd i løpet av sommeren 1943. Leiren ble vesentlig redusert i perioden mellom mars og oktober 1944. I nordøst ligger Russekirka som ble oppført før sommeren 1943. Bruken til bygningen er uvisst og navnet Russekirka er antakelig misvisende. Det antas at bygningen har vært et lager.

Fangeleiren på Trondenes var en underleir av Stalag 330 (Stammanschaft-lager, dvs leir for menige soldater)

Det er til sammen registrert 146 strukturer. Av disse er 59 tatt med i beskrivelsen i askeladden (har Id-nr)

- Rester etter Todt-leir/evakueringsleir, gnr./bnr. 64/1 Askeladden ID 213321.

Organisasjon Todt startet byggingen av et kystfort på Trondenes ved Harstad i 1942. Stillingen, som en del av Festung Norwegen, skulle inngå i forsvaret av Narvik. På kollen mellom Laugen i sør og Altevågen i nord lå leiren for den paramilitære *Organisasjonen Todt* under andre verdenskrig. I forbindelse med internering av internt fordrevne flyktninger etter brenning av Nord-Troms og Finnmark ble leiren tatt i bruk som evakueringsleir. Leiren har derfor hatt to klart adskilte bruksfaser.

På flyfoto fra 1943 er det mulig å identifisere rundt 25 bygninger. Enkelte av disse bygningene har hatt grunnmur av naturstein med betong, noen har hatt betongsåle, mens andre igjen trolig har hatt lettere forankring som søyler eller tørrsteinmur. Disse knytter seg til Todt-leiren. Bygninger 1945-51 knytter seg til evakueringsleiren.

- Kaianlegg, gnr./bnr. 64/64, Koordinater 7635029N, 532921Ø, Askeladden ID 213234–1. Det er kun steinkaia som inngår i § 15-fredningen. Til kaianlegget hører også en betongsøyle, en betongsåle og steinbrudd som ikke inngår i fredningen (Askeladden ID 213234 – 2-4).

Kaifronten er bygget av større sprengstein og betong. Enkelte stein har rast ut og ligger på sjøbunnen utenfor. Kaianlegget ble bygget for å motta store maskin- og kanondeler ved bygging av Batterie Trondenes. Nordre og søndre del av kaia har fortsatt original front. Mot øst (hovedfront) er det bygget nytt, overhengende betongdekke, bygget for mottak av

sprenglegemer i forbindelse med opprydding etter krigen. Mottaket av tunge maskin- og kanondeler foregikk på kaias sørside. Her er kaifronten formet for mottak av lekter. På fire betongsøyler i sjøen utenfor gikk skinner for traverskran slik at lastelekteren kunne legges til med front mot kaia mellom betongsøylene og under krana. Med dette kunne delene heises rett opp og fraktes inn på land ved hjelp av krana som gikk på skinner.

Opprinnelig var det fire betongsøyler, hvorav en står igjen. Betongsøylen som ikke fredes etter §15, ligger innenfor §19 fredningen. Den vurderes som svært dårlig forfatning og er en fare for sjøsikkerhet.

- Kanonvei, gnr./bnr. 4/11 og 64/50, Koordinater 7635593N, 563050Ø, Askeladden ID 236976. Kanonveien gikk opprinnelig fra kaianlegget og til kanonene. Den ble benyttet til å frakte opp utstyr. Det meste av veien er blitt borte under blant annet ved etablering av kirkegården. Sporene etter veien ses i terrenget fra kirkegårdens østside og mot NNØ, forbi SØ-siden av kanonstillingen fra kald krig.

Kulturminner fra kald krig

- Kanonstilling fra kald krig, gnr./bnr. 64/11, koordinater 7635591N, 563017Ø, Askeladden ID 213195, enkeltminne ID 1-3.

Like ovenfor krematoriet på Trondenes ligger det en 10,5 cm kanon (SKC/32) som kan knyttes til kald krig. Denne ble bygget i 1953 som en del av «havneforsvaret» til Harstad. Det skulle egentlig bygges tre slike kanoner, men bare to ble fullført. Plasseringen av kanonen leder en til å anta at den var ment som nærforsvar for Trondenes fort.

I tilknytning til kanonen ligger også en bunker av uviss størrelse, inngangen er murt igjen. Det stikker også en jernkuppel opp fra bunkeren hvor det trolig har stått et maskingevær. Før inngangen til kanonrommet ligger to mindre rom, for lagring av granater. Fra disse rommene er det en slisse inn til kanonen for mating av ammunisjon.

For nærmere beskrivelse av kulturminnet vises det til vedlagt dokumentasjon.

VURDERING AV KULTURMINNENE. BEGRUNNELSE FOR FREDNINGSFORSLAGET.

Kulturminner fredet etter kulturminneloven §15

Kulturminnene som fredes etter §15 utgjør et unikt kulturhistorisk landskap på grunn av deres opprinnelighet, autentisitet, representativitet og sjeldenhet. Fredningen skal øke kunnskapsverdien, identitetsverdien, opplevelsesverdien, pedagogisk verdi, estetisk verdi, bruksverdien og kvaliteten til kulturminnene.

Sentralt i Trondenes sin historie står Bjarkøyætta og Asbjørn Selsbane. Historien om Asbjørn kulminerer med drapet på Olav Haraldsson (den Hellige) på Stiklestad og er i så måte en svært viktig del av Norges historie. Like sentralt i både historien og i landskapet står middelalderkirka på Trondenes. Kirkas rolle som maktfaktor er utvilsom, og som verdens nordligste steinkirke fra middelalderen har den også hatt ei sentral rolle som kulturell grensefestning mot nord og øst. Alle stående bygninger som foreslås fredet kan relateres til kirka og prestegården.

Foruten middelalderkirka er det andre verdenskrig som har satt sine tydeligste spor på Historiske Trondenes. I forbindelse med bygging av Trondenes fort/ batteri Theo, som en del av Atlanterhavsvollen/ Festung Norwegen, ble det etablert en fangeleir for krigsfanger nord for kirka. Her var det hovedsakelig sovjetiske fanger som utførte tvangsarbeidet. Vest for kirka, ved det lille vannet Laugen (som på slutten av vikingetida skal ha vært åsted for kristen dåp), ble leiren for den paramilitære organisasjon Todt etablert. Her hadde ingeniørene og byggeleiderne tilhold under etableringen av Trondenes fort. Ved krigens slutt ble det etablert evakureringsleir her for deler av befolkningen som ble tvangsevakuert fra Nord-Troms og Finnmark. På det meste bodde det over 1000 mennesker her, og leiren hadde alle funksjoner et lite samfunn trenger, som skole, brannkorps, politi, bakeri, butikker, kommunestyre mm. Evakureringsleiren ble formelt avviklet i 1951.

Fortet på Trondenes er under fredning og planlegges fredesti løpet av 2021 med hjemmel i kml §22a med bakgrunn i Forsvarets landsverneplan. Fredningen av historiske Trondenes og fredningen av fortet har nær sammenheng med hverandre da mange av de strukturene som nå foreslås fredet har direkte tilknytning til etableringen og byggingen av fortet. Både krigsfangeleiren og Organisasjon Todts leir ved Laugen har direkte relasjon til Trondenes fort.

Område fredet etter kulturminneloven §19

Området som foreslås fredet etter §19 innehar både automatisk fredete kulturminner, jf kml § 4, og kulturminner som foreslås fredet etter kml §15.

Fredningen skal bevare historiene de fysiske kulturminnene forteller, som spor etter viktige nasjonale og internasjonale hendelser i området.

Fredningen skal sette det historiske Trondenes inn i en større kulturhistorisk sammenheng; lokalt, regionalt, nasjonalt og internasjonalt.

På Historiske Trondenes er alle perioder fra bronsealder til og med kald krig representert, med stor grad av kontinuitet. Kulturminnene er i liten grad skadet av nyere tids inngrep.

Fredningen etter § 19 skal sikre kulturminnene i landskapet de ligger i for fremtidige generasjoner og ivareta den visuelle sammenhengen mellom dem.

Automatisk fredete kulturminner i området omfatter fem gravhauger/røyser, to nausttufter, to tradisjonslokalteter, gårdshaug, middelalderkirke, samt flere løsfunn.

TILSTAND OG ØKONOMISKE KONSEKVENSER AV FREDNINGEN

I forbindelse med skjøtsel og befaringer har de arkeologiske krigsminnene blitt befart i 2019 og 2020, det samme gjelder kaianlegg fra krigen, kornmagasin, kirkestuetufter og steinvorr. Troms og Finnmark fylkeskommune har gjennomført en tilstandsvurdering av bygningene i 2015. Det er 7 bygninger som er omfattet av fredningen. Kulturminner fra kald krig ble tilstandsvurdert i 2015. Nye tilstandsvurderinger gjøres i 2021.

Vurdering av tilstand

Steinvorr i sjø og tufter etter kornmagasin og kirkestuer, gbnr 64/1

Kornmagasin: Tufta etter kornmagasinet ligger ned mot sjøen og det er ingen inngrep i kulturminnet. Kulturminnet har ved fredningstidspunktet TG1.

Kirkestuetuffer: Tuftene ligger ned mot sjøen og det er ingen moderne inngrep i kulturminnene. Kulturminnene har ved fredningstidspunktet TG1. Steinvorner: Det går to stenvorner ut i sjø. Stenvornerne er tydelig, men noe sammenraste. Kulturminnene har ved fredningstidspunktet TG2.

Bygninger tilhørende Trondenes prestegård, gbnr 64/17

Stiftsgården: Den ser vedlikeholdsmessig ut til å være i god stand, men noe vedlikeholdsarbeid må beregnes. Kulturminnet har ved tilstandsvurderingen i 2015 TG2.

Bårdstua: Bygningen er i god stand og framstår som rimelig autentisk. Vinduer og ytterdøra er skiftet, pipa er tatt ned til beslag over tak. Kulturminnet har ved tilstandsvurderingen i 2015 TG1.

Nauset: Det har vært utført et større istandsettingsarbeid på bygningen der hovedkonstruksjonen i all hovedsak er beholdt og til dels utbedret og forsterket, mens alt panel og taktekking er skiftet. Det er laget nye dører. Bygningen er i god stand. Kulturminnet har ved tilstandsvurderingen i 2015 TG1.

Forpakterbolig: Tilstanden er god, men noe vedlikeholdsarbeid må påberegnes. Kulturminnet har ved tilstandsvurderingen i 2015 TG2.

Bygninger tilhørende Trondenes kirke, gbnr 64/120

Kirkestua: Bygningen er i bra stand, med unntak av mønebordet som er dårlig. Kulturminnet har ved tilstandsvurderingen i 2015 TG2.

Klokketårn: Det er lekkasje i flisetaket som har ført til at malingen har flasket av på listverket. Kulturminnet har ved tilstandsvurderingen i 2015 TG3.

Utedo: Taket var tidligere tilvokst med store trær. Disse er tatt bort. Det er råte i torvhaldstokk og forkantbord. Det må legges ny never og torv, samt skifte råteskadde deler. Kulturminnet har ved tilstandsvurderingen i 2015 TG2.

Kirkegårdsmur: Muren har en del skader, og det må tas stilling til om den skal restaureres, eller fredes slik det er. Kulturminnet har ved tilstandsvurderingen i 2015 TG2.

Kulturminner fra krigen:

Krigsfangeleir: Det har vært utført arbeid for å rydde fram flere av de arkeologiske krigsminnene. Det bør lages en plan videre arbeide på områder som ikke er ryddet fram og en framtidig skjøtselsplan av hele området.

Todt-leir og evakureringsleir: Det har vært utført arbeid for å rydde fram flere av de arkeologiske krigsminnene. Det bør lages en plan for videre arbeide på områder som ikke er ryddet fram og en framtidig skjøtselsplan av hele området.

Kaianlegg fra andre verdenskrig: Fredningen omfatter opprinnelig kaifront bygget av naturstein og betong. Seinere påstøpt betongdekke mot øst inngår ikke i. Kulturminnet har ved fredningstidspunktet fredningen TG2.

Kanonvei: Kanonveien er noe gjenvokst, men sees tydelig som en lysning i terrenget.

Kulturminner fra kald krig

Kanonstilling og bunker: Selve kanonen synes å være i bra stand til tross for en del rust. Inngang til bunkeren er murt igjen. Kulturminnet har TG2

Økonomiske konsekvenser av fredninga

Det må utføres noe restaurering og vanlig vedlikehold av bygninger og kostnader følger ved det. Dette er imidlertid kostnader som vil måtte påløpe uavhengig av fredningen. For de andre kulturminnene vil kostnader til skjøtsel forekomme, men det er ikke snakk om store økonomiske konsekvenser.

Ut fra en samlet vurdering regner ikke Riksantikvaren med at det vil innebære vesentlige økonomiske merkostnader for staten å gjennomføre fredning av Historiske Trondenes

RIKSANTIKVARENS MYNDIGHET

Det følger av kulturminneloven § 15 jf. § 22 at departementet kan frede byggverk og anlegg eller deler av dem av kulturhistorisk eller arkitektonisk verdi. Det følger videre av § 19 at departementet kan frede et område rundt et fredet kulturminne så langt det er nødvendig for å bevare virkningen av kulturminnet i miljøet eller for å beskytte vitenskapelige interesser som knytter seg til det. Myndighet til å fatte vedtak om fredning er delegert fra Klima- og miljødepartementet til Riksantikvaren jf. forskrift om faglig ansvarsfordeling mv etter kulturminneloven 15.februar 2019 nr. 27.

LOKALISERING OG EIENDOMSFORHOLD. REGULERINGSMESSIG STATUS.

Området ligger ved foten av Trondeneshalvøya der terrenget er på sitt smaleste mellom Bergsvågen og Harstadsjøen. Innenfor fredningsområdet er det ingen private eiere.

Fredningen av Historiske Trondenes omfatter hele eller deler av til sammen 11 eiendommer i Harstad kommune.

Grunneiere

Gbnr 64/1, del av Todt-leir og evakueringsleir, Trondenes kirkegård. Grunneier: Opplysningsvesenets fond.

Gbnr 64/1/2, Trondenes prestegård. Grunneier: Harstad kommune

Gnr/bnr 64/11, del av krigsfangeleir, Ringhammer. Grunneier: Forsvarsbygg.

Gbnr 64/50, Trondenes kirkeområde. Grunneier: Opplysningsvesenets fond.

Gbnr 64/56, Atkomstveg. Grunneier: Forsvarsbygg

Gbnr 64/64, Kaianlegg, Trondenes historiske senter. Grunneier: Sør-Troms museum stiftelsen.

Gbnr 64/86, Offentlig veg. Grunneier: Troms og Finnmark fylkeskommune

Gbnr 64/119, Offentlig veg. Grunneier: Troms og Finnmark fylkeskommune

Gbnr 64/120, Trondenes kirkeområde. Grunneier: Trondenes sokn

Gbnr 64/121, Grunneiendom/parkeringsplass. Grunneier: Opplysningsvesentets fond

Gbnr 64/122, Grunneiendom/gang-/sykkevei. Grunneier: Harstad kommune

Eiere av bygninger og anlegg

Kaianlegg fra andre verdenskrig, gnr/bnr 64/64, Trondenes historiske senter, Askeladden ID 213234-1. Grunneier: Sør-Troms museum.

Kanonstilling fra Kald Krig, gnr/bnr 64/11, Ringhammer, Askeladdens ID 213195, enkeltminne ID 1-3. Kanon over bakken eies av Forsvarsmuseet. Grunneier: Forsvarsbygg.

Kanonvei, gnr/bnr 64/11, Ringhammer og gnr/bnr 64/50, Trondenes kirkeområde, Askeladden ID 236976. Grunneier: Forsvarsbygg (gnr 64/11) og Opplysningsvesenets fond (gnr 64/50).

Tufter etter steinvorner, kornmagasin og kirkestuer gnr/bnr 64/1, Trondenes prestegård, Askeladdens ID 213199, enkeltminne ID 1-4 og 6-7. Grunneier: Opplysningsvesentets fond.

Bygninger knyttet til Trondenes Prestegård, Askeladdens ID 213252 1-4, gnr/bnr 64/17 og 64/50, Stiftsgården, Bårstuen og Forpakterboligen, eies av Trondenes sogn. Naustet står på gnr/bnr 64/50 som eies av Opplysningsvesenets fond. Det hører til Prestegården, men eierskapet er visstnok ikke formalisert.

Bygninger knyttet til Trondenes kirke, gnr/bnr 64/120, Askeladdens ID 213254 1-3. Kirkestua og Klokketårn m/klokker eies av Trondenes sogn. Utedo står på gnr/bnr 64/50 som eies av opplysningsvesenets fond. Det hører til Trondenes kirke, men eierskapet er visstnok ikke formalisert.

Kirkegårdsmur fra nyere tid, gnr/bnr 64/120 og 64/50, Askeladdens ID 213189, Grunneier: Trondenes sogn (gnr 64/120) og Opplysningsvesenets fond (gnr 64/50).

Reguleringsmessig status

Innenfor det foreslåtte fredningsområdet ligger Laugen landskapsvernområde. Området er vernet gjennom Forskrift om vern av Laugen landskapsvernområde med tilhørende dyrelivsfredning, ikrafttredelse 08.12.1995. Landskapsvernområdet strekker seg fra sjøen i Altevågen/ Sølvskeivågen i vest og rommer hele Laugen, ferskvannet i øst.

Følgende reguleringsplaner berører deler av fredningsområdet:

Nasjonal arealplan id 1903_252 Hagan II, søppeltømme plass

Plan fra 1987 (1983) som omhandler tømme plass/søppelfylling på Hagan.

Søppelfyllingen er nå avviklet.

Nasjonal arealplanid 1903_295 Trondenes utdannelse- og øvingssenter,

Plan fra 1989 (1991), Utdannings- og øvingssenter Trondenes Fort. Planen er i stor grad erstattet av ny plan 1903_392 (se under).

Nasjonal arealplanid 1903_317 Trondenes kirkegård, utvidelse nr. 3

Plan fra 1994, omhandler Trondenes kirkegård.

Nasjonal arealplanid 1903_330 Trondenes Historiske Senter

Plan fra 1996 som omfatter Trondenes Historiske Senter, veg, parkering og parkområder.

Nasjonal arealplanid 1903_392 Reguleringsplan for Forsvarets område på Trondenes.

Plan fra 2003 som omfatter forsvarets bruk av området.

Nasjonal arealplanid 1903_475 Stien langs sjøen, strekningen Trondenes-Samasjøen

Plan fra 2008 som omhandler «stien langs sjøen».

Reguleringsplan plan id 707, Fv 7746 (Fv 6), Trondenesveien nordre del, vedtatt i Harstad kommunestyre 28.01.2021, sak 21/7.

Arealene er enten regulert til allmennyttige formål – forsamlingslokale, kjørevei, gangvei-/sykkelvei, parkeringsplass, park, friområde i sjø og vassdrag, andre anlegg i vassdrag/ sjø eller anlegg for forsvaret.

Kommunens arealdel viser et delområde båndlagt etter lov om naturvern og to mindre delområder båndlagt etter annet lovverk (lov om kulturminner, automatisk fredete), de øvrige delområdene er avsatt til bygninger med særskilt allmennyttig formål, offentlig bygning eller LNF.

NATURMANGFOLDLOVEN

Prinsippene i lov av 19. juni 2009 nr. 100 Lov om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven) §§ 8-12, jf. § 7, skal legges til grunn ved offentlig myndighetsutøvelse som berører naturmangfoldet. Det er gjort søk i Artsdatabasens Artskart og Naturbasen til Direktoratet for Naturforvaltning for å fremskaffe nødvendig kunnskap for beslutningsgrunnlaget.

I Artsdatabasens Artskart er det ikke registrert kritisk truede arter innenfor fredningsområdet. Andre rødlistekategorier innenfor området er disse:

Sterkt truet: krykkje (*Rissa tridactyla*), makrellterne (*Sterna hirundo*),

Sårbar: hettemåke (*Chroicocephalus ridibundus*), teist (*Cepphus grylle*), horndykker (*Podiceps auritus*), sjørre (*Melanitta fusca*), bergand (*Aythya marila*), storspove (*Numenius arquata*), alm (*Ulmus glabra*), sopp (*Entoloma kervernii*)

Nær truet: sandsvale (*Riparia riparia*), ærfugl (*Somateria mollissima*), sivspurv (*Emberiza schoeniclus*), fiskemåke (*Larus canus*), taksvale (*Delichon urbicum*), tyvjo (*Stercorarius parasiticus*), tyrkerdue (*Streptopelia decaocto*), stær (*Sturnus vulgaris*), blåstrupe (*Luscinia svecica*), havelle (*Clangula hyemalis*),

I naturbasen finnes flere landskapsrom som helt eller delvis faller innenfor fredningsgrensa:

- Naturvernområde, IID: VV00000093, Landskapsvernområde med dyrelivsfredning, Områdenavn: Laugen.
- Helhetlig kulturlandskap, IID: KF00000194, Områdenavn: Trondenes.
- Viktige naturtyper, Naturtype: Slåttemark, IID: BN00102874, Områdenavn: Trondenes (A-område)

Hele «Laugen landskapsvernområde» ligger innenfor fredningsgrensa og de aller fleste registrerte naturverninteressene ligger innenfor landskapsvernområdet. Her er det Statsforvalteren i Troms som er forvaltningsmyndighet. Statsforvalteren i Troms og Finnmark stiller seg positiv til at et større sammenhengende areal på Trondenes fredes etter kulturminneloven (se høringsuttalelse i vedlegg VI).

Den skjøtsel som allerede pågår i regi av Statsforvalteren i Troms vil ikke være til hinder eller komme i konflikt med ei fredning etter kml § 15 og § 19. Etter vurdering av fredningsforslagets konsekvenser for naturmangfoldet i tråd med bestemmelsene i den nye naturmangfoldloven jf. § 7, kan vi ikke se at fredningen vil påvirke naturmangfoldet i negativ retning på noen av eiendommene.

BAKGRUNN FOR FREDNINGEN

Områdets kulturhistoriske verdi har lenge vært kjent. Det har vært verneinteresser i området i nær 150 år. Denne fredningssaken startet i 2011 etter ønske om å frede krigsfangeleiren og fylkeskommunen vurderte i tillegg at områder rundt tidligere kjente automatisk fredete kulturminner burde omfattes. En helhetsvurdering av de mange kulturminnene i området er bakgrunnen for avgrensningen av fredningsområdet.

REDEGJØRELSE FOR SAKSGANG OG INNKOMNE BEMERKNINGER

Saksgang:

Ut over utsendte varsler og høringer har det under saksforberedelsen vært løpende kontakt med Sør-Troms Museum og Den norske kirke. Videre har det vært gjennomført møter og samtaler med Harstad kommune, Forsvarsbygg og Statens vegvesen vedrørende forventninger og (bekymringer)/utfordringer knyttet til fredningen. Troms fylkeskommune formoder at alle involverte parter er godt informert om omfanget og konsekvensene av fredningen.

Varsel om oppstart 09.12.2011

Oppstart av fredningen ble varslet i avisene Harstad Tidende og Nordlys 21.12.2011, samt i brev av 9.12.2011 til grunneiere, Trondenes sokn (Harstad kirkelige fellesråd), Statsforvalteren i Troms og Finnmark, Harstad historielag og Fortidsminneforeningen i Troms, med kopi til Riksantikvaren. Merknadsfrist ble satt til 1.2.2012.

Følgende innspill og merknader er mottatt til varselet:

- 1) Den norske kirke (datert 18.1.2012)
- 2) Harstad kommune (datert 10.10.2012)
- 3) Asplan Viak for Opplysningsvesenets fond (datert 25.1.2012)
- 4) Statsforvalteren i Troms og Finnmark (datert 1.2.2012)
- 5) Statens vegvesen (datert 1.2.2012)

Nytt varsel om utvidelse av fredningsgrenser 18.3.2015

I oppstartsvarselet ble fredningsgrensen mot øst og nordvest satt i fjæresonen. For å sikre de kulturminneverdiene som ligger på sjøbunnen i disse områdene og for å sikre kulturmiljøet på land mot påvirkning fra eventuelle installasjoner i sjø, skulle fredningsgrensen etter kml § 19 også omfatte sjøarealer. Varsel om endrede fredningsgrenser ble sendt 18.3.2015, frist for innspill ble satt til 30.4.2015. Endringsvarselet ble sendt til Harstad kommune, Harstad Havn KF, Forsvarsbygg, Kystverket i Troms og Finnmark, Fiskeridirektoratet region Troms, Opplysningsvesenets Fond, Sør-Troms Museum og Statsforvalteren i Troms og Finnmark, med kopi til Riksantikvaren.

Følgende innspill og merknader er mottatt til varselet 18.3.2015:

- 1) Forsvarsbygg (datert 13.2.2012 og 3.5.2015)
- 2) Riksantikvaren (datert 3.4.2013)
- 3) Harstad Havn FK (datert 27.4.2015)

1. gangs høring og offentlig ettersyn 10.11.2015

Forslag til fredning etter Kulturminnelovens §§ 15 og 19 ble sendt ut på offentlig høring den 10.11.2015. Varsel om offentlig ettersyn ble kunngjort i avisene Harstad Tidende og Hålogaland Avis, samt i Norsk lysningsblad. Forslaget var tilgjengelig for gjennomsyn på rådhuset i Harstad, ved Trondenes Historiske senter og på Fylkesbygget i Tromsø. Grunneiere ble også varslet med kopi til Riksantikvaren. Merknadsfrist ble satt til 08.01.2016.

Følgende innspill og merknader er mottatt på offentlig ettersyn:

- 1) Forsvarsbygg (datert 4.1.2016)
- 2) Opplysningsvesenets Fond (datert 5.1.2016)

Fredningsforslaget og merknader med kommentarer sendt til kommunestyret i Harstad kommune den 26.1.2016.

Fredningsforslaget med merknader og merknadskommentarer oversendt kommunestyret i Harstad kommune for behandling og vedtak.

Vedtak av 10.03.2016: Ordførerens innstilling ble enstemmig vedtatt og oversendt fylkeskommunen 25.4.2016 uten merknader.

Troms fylkeskommune oversendte et fredningsforslag til Riksantikvaren den 23.5.2016.

Etter ønske fra Riksantikvaren ble det den 1.11.2016 gjennomført befaringsav områdene med påfølgende møte vedrørende fredningssaken.

Begrenset høring sendt til Harstad kommune og Forsvarsbygg 24.5.2017

Det ble sendt en begrenset høring til Harstad kommune og Forsvarsbygg med forslag om endring av fredningsgrensen.

Følgende innspill og merknader er mottatt til begrenset høring 24.05.2017:

- 1) Harstad kommune (30.6.2017)

Innkommene merknader og kommentarer:

Den norske kirke

Til varsel om oppstart 09.12.2011; Ønsker at den delen av kirkegården som omfattes av fredningsforslaget tas ut av planen eller at det tas inn egne bestemmelser for videre bruk av kirkegården.

Fylkeskommunens kommentar: Eksisterende, nyere tids kirkegård tas ut av §19-fredningen, men Kirkegårdsmurene får egen § 15-fredning. Innspillet ble da tatt til følge.

Kommentar fra fylkeskommunen: I forslaget som nå sendes ut på høring blir kirkegårdsområdet tatt inn i §19 fredningen for å bevare sammenhengen i området og sikre kulturminnenes verdi i landskapet. Utvidelsen vil ikke føre til endring av bruk av kirkegården og vil ikke hindre planlagt utvidelse av kirkegården. Vi viser til forslag til bestemmelse under §19-fredningen

Asplan Viak for Opplysningsvesenets fond

Til varsel om oppstart 09.12.2011; Asplan Viak har den i brev av 25.01.2012 på vegne av Opplysningsvesenets fond uttalt at de ønsker begrensning av fredningsområdet til nødvendige områder for sikring etter kulturminneloven. Ber om at landskapsvernområdet tas ut av planen siden det etter forskriften allerede er sterke begrensninger i forhold til bruk av området. Ønsker videre at den nordvestlige delen av fredningsområdet tas ut av forslaget siden dette området vurderes å ha et visst utviklingspotensial.

Fylkeskommunens kommentar: Fredning etter naturvernloven gir ikke det samme vernet for kulturminner som ei fredning etter kulturminneloven gir. Fredning etter kulturminneloven vil bli et supplement til fredning etter naturvernloven. Området som foreslås tatt ut av fredningen i nordvest er vesentlig for å skjerme de legalfredete kulturminnene i Altevågen. Innspillet tas ikke til følge.

Til første gangs høring off ettersyn 10.11.2015; Opplysningsvesenets Fond viser i brev av 05.01.2016, til tidligere innspill (se brev av 25.1.2012) og har ingen merknader utover dette.

Fylkeskommunens kommentar: Grensene mot nord og landskapsvernområdet blir slik som sendt ut ved første gangs høring og offentlig ettersyn den 10.11.2015.

Statsforvalteren i Troms og Finnmark

Til varsel om oppstart 9.12.2011; Laugen landskapsvernområde ligger i sin helhet innenfor det området som nå foreslås fredet etter kulturminneloven. Området skjottes i dag gjennom rydding, beiting og slått. Statsforvalteren i Troms og Finnmark ønsker at skjøtselsplanen for landskapsvernområdet fortsatt skal være gjeldende ved ei eventuell fredning etter kulturminneloven, med mulighet for også å utvide skjøtselsarbeidet både i intensitet og geografisk omfang. Statsforvalteren i Troms og Finnmark ønsker fortsatt allmenhetens tilgang til området med tanke på utøvelse av friluftslivet. Videre ønskes ei klargjøring av ansvar og saksgang for forvaltning av fredningsbestemmelser for det nye kulturvernområdet, ønske om utarbeidelse av helhetlig forvaltningsplan.

Fylkeskommunens kommentar: Formålet med vern etter kulturminneloven vil ikke være motstridende til vernet etter naturvernloven, og fylkeskommunen vil søke samarbeid med Statsforvalteren i Troms og Finnmark vedrørende utarbeidelse av forvaltningsplan og vernebestemmelser slik at de faglig ikke står i strid med hverandre. Innspillet tas til etterretning.

Statens vegvesen

Til varsel om oppstart 9.12.2011 av fredningssak; Statens vegvesen ber i brev av 1.2.2012 om at fredningsområdets avgrensning langs fylkesveg 6 (nytt nr. FV7746) endres slik at det sikres areal til framtidig vedlikehold og opprusting.

Fylkeskommunens kommentar: «Det foregår for tiden et reguleringsarbeid i tilknytning til fylkesvegen som går gjennom fredningsområdet. Hensikten med områdefredningen skal ikke stå i motsetning til vegvesenets ønske om vegutbedring. Dersom godkjent reguleringsplan for veg foreligger før fredningsforslaget ferdigstilles, vil fredningsgrenser endres for å gi rom for veien. Dersom godkjent reguleringsplan ikke foreligger før fredningsforslaget ferdigstilles, vil dispensasjon tilrådes under forutsetning at kulturminnevernets interesser tas hensyn til i planen. Innspill tas delvis til følge.».

Kommentar fra fylkeskommunen: Detaljert reguleringsplan Trondenesveien nordre del ble vedtatt i Harstad kommunestyremøte den 28.01.2021, sak 21/7. Parkeringsplassen nord i området berører §15 fredningen. Veien omfattes av § 19 Det følger av fredningsbestemmelsene at veien kan rustes opp, vedlikeholdes og øvrig brukes som normalt. Tiltak utover vanlig vedlikehold må det søkes om dispensasjon for. Det er foreslått en unntaksbestemmelse som tillater at det blir anlagt en gang- og sykkelsti og parkeringsplass i fredningsområdet ihht vedtatte reguleringsplan. Tiltaket skal på forhånd godkjennes av fylkeskommunen. Det er viktig at det i anleggsfasen ikke gjøres tiltak eller kjøres med maskiner utenfor det regulerte området

Forsvarsbygg

Til varsel om oppstart den 09.12.2011 av fredningssak; Forsvarsbygg ønsker, i merknad av 13.2.2012, at nordøstre del av foreslåtte fredningsområde krympes slik at området som er regulert til skyte- og øvingsfelt ikke inngår i fredningen i et slikt omfang som foreslått ved oppstartvarsel. Det foregår ikke skyteaktivitet i området, men Forsvaret ønsker å bevare ei buffersone mellom Forsvarets virksomhet og annen sivil aktivitet. De ber om at konsekvensene av fredningen for Forsvaret tydeliggjøres slik at det fremgår om dette vil innebære begrensninger for Forsvarets bruk av området. Forsvaret vil vurdere fradeling av et område rundt stående ruin i fangeleiområdet (den såkalte «Russekirka»), et område som er vesentlig mindre enn foreslått i varsel om oppstart av fredningen. Forsvarsbygg anbefaler fredning etter kml § 20.

Til varsel om utvidelse av fredningsgrensen den 18.03.2015; I merknad av 3.5.2015 aksepterer Forsvarsbygg en utvidelse av fredningsgrensa til også å omfatte kanonstillingen nord for krematoriet, men ønsker fortsatt ikke at fredningsgrensa skal gå helt opp til Trondenesleirens adkomstveg. I kartvedlegg til merknad av 3.5.2015 foreslås ny grensedragnings mot nordøst.

Fylkeskommunens kommentar: Endelig fastsettelse av fredningsgrense mot nordøst er gjort i felt. Topografiske hensyn ligger til grunn for denne grensegangen med tanke på nødvendig buffersone rundt kulturminnene for å gi disse tilstrekkelig vern mot skjemming. Området er innskrenket på bakgrunn av Forsvarsbyggs ønske, med unntak av et mindre område nordøst for stående ruin i fangeleiren. I dette området ligger en mødding (avfallsdyng) fra perioden 1940–1946. Forsvarsbygg ønsker en reduksjon på ca. 22 daa. Troms og Finnmark fylkeskommune reduserer ikke omfang av § 19-fredningen. Merknad ble tatt delvis til følge.

Til første gangs høring og off ettersyn 10.11.2015; Forsvarsbygg hadde i brev av 4.1.2016 ingen vesentlige merknader til fredningsforslaget meldt, men påpekte unøyaktigheter under «formålet med fredningen» hvor det vises til at Trondenes fort allerede er omfattet av fredning.

Fylkeskommunens kommentar: Trondenes fort er meldt forskriftsfredet, men er ikke formelt fredet. Avsnittet i vedtaket er endret etter innspillet. Innspill tas til følge.

24.05.2017 ble det sendt begrenset høring til Forsvarsbygg med forslag om endring av fredningsgrensen, slik at områdefredningen etter §19 går inntil fredningsgrensen foreslått i verneplanen for Trondenes Fort. Det kom ingen merknader fra Forsvarsbygg.

Fylkeskommunens kommentar: Forslaget til fredning sendes på ny høring og offentlig ettersyn. Opprinnelig områdefredning etter §19 inntil fredningsgrensen for Tronenes fort i nordvest blir som foreslått i høringen 24.05.2017. I forslaget som nå sendes ut på høring blir kirkegårdsområdet og området opp mot Festningsveien tatt inn i §19 fredningen for å bevare sammenhengen i området og sikre kulturminnenes verdi i landskapet.

Harstad kommune

Til varsel om oppstart 9.12.2011 av fredningssak; Harstad kommune uttaler i brev av 10.10.2012 at Harstad formannskap er positiv til at det er startet arbeid med fredning av berammet område på Trondenes. Kommunen ønsker ikke at en fredning blir til hinder for kultur- og friluftaktiviteter eller vedtatt prosjekt «Utvikling av Trondeneshalvøya», samt

fremtidig universell utforming. Kommunen imøteser et fredningsforslag hvor det fremkommer tydelig hvilke restriksjoner dette får for nåværende og fremtidig bruk. Kommunen kommer tilbake med uttalelse når konkret fredningsforslag foreligger.

Fylkeskommunens kommentar: Fredningen vil ikke medføre begrensninger i forhold til kultur- eller friluftaktiviteter. Universell tilrettelegging vil være både mulig og ønskelig. Det må imidlertid søkes om dispensasjon for tiltak som går utover vanlig vedlikehold. Merknaden tas til etterretning.

Til fredningsforslag med merknader og merknadskommentarer oversendt kommunestyret i Harstad kommune den 16.1.2016: I brev fra Harstad kommune av 25.4.2016 mottok fylkeskommunen kommunestyrets vedtak av 10.3.2016. Ordførerens innstilling ble enstemmig vedtatt:

«Harstad kommunestyre gir uttalelse i saken i hht understående merknader som oversendes Troms fylkeskommune.»

Til varsel om utvidet fredningsgrensen av 24.5.2017: Harstad kommune hadde saken opp i Planutvalget den 28.6.2017 og hadde da ingen merknader til forslaget.

Fylkeskommunens kommentar: Ny høring sendes ut med endringer i områdefredningen etter §19. I forslaget som nå sendes ut på høring blir hele kirkegårdsområdet tatt inn i §19 fredningen for å bevare virkningen av kulturminnene i området og sikre kulturminnenes verdi i landskapet. Utvidelsen vil ikke føre til endring av bruk av kirkegården eller begrense planlagt utvidelse av kirkegården.

Fredningen av Trondenes fort er under oppstart og omfanget av fredningen er ennå ikke fastsatt. Område fredet etter §19 følger grensen for § 22 fredningen i nordøst.

Riksantikvaren

Til varsel om oppstart av 9.12.2011: I svar av 3.4.2013, og befaring og møte på Trondenes 14.06.2012 har Riksantikvaren uttalt at: Trondenesfredningen ble varslet etter kml §§ 15, 19 og 22a, eventuelt etter kml § 20, jf § 22 (Fredning av kulturmiljø). Etter ei samlet vurdering finner ikke Riksantikvaren grunnlag for fredning etter kml § 20 og at fredning bør skje med hjemmel i kml §§ 15, 19 og 22a.

Fylkeskommunens kommentar: I denne offentlige høringen vil fredningen foreslås etter kml §§ 15 og 19. Merknaden tas til etterretning.

Den 23.5.2016 ble fredningsforslaget oversendt fra Troms fylkeskommune til Riksantikvaren; Etter ønske fra Riksantikvaren ble det den 01.11.2016 gjennomført befaring av området med påfølgende møte vedrørende fredningssaken. På befaringen og møtet deltok også Forsvarsbygg og Sør-Troms Museum. Under befaringen og møtet ble det blant annet diskutert en eventuell utvidelse av fredningsgrensen mot nordøst, slik at fredningen etter kml § 19 gikk opp til foreslåtte forskriftsfredning av Trondenes fort. Den 15.12.2016 fikk Troms fylkeskommune fredningsforslaget i retur, med kommentarer til fredningsdokumentet. Riksantikvaren stiller seg positiv til fredningsutvidelse.

Harstad Havn KF

Til nytt varsel om utvidelse av fredningsgrensen 18.03.2015; Harstad Havn KF viser i brev av 27.04.2015 til at alle tiltak i sjø som kan påvirke sikkerheten eller fremkommeligheten i farvannet krever tillatelse, enten etter Havne- og farvannsloven eller etter Plan- og bygningsloven.

Fylkeskommunens kommentar: I forslag om fredning av sjøarealer etter kulturminneloven ligger det bestemmelser for at det ikke skal tillates tiltak i sjø, utover den aktivitet som i dag er tillatt (gjelder blant annet fri ferdsel og allerede kartlagt låssettingsplass for fisk). Merknad tas til etterretning.

Den videre behandling av fredningsforslaget - ny høring og offentlig ettersyn

Troms fylkeskommune legger nå ut forslaget til fredning av det historiske Trondenes ut til ny høring og offentlig ettersyn og vil be Harstad Tidende, Nordlys og Norsk lysingsblad kunngjøre dette jf. kulturminneloven § 22 nr. 2 første ledd.

Frist for merknader er

Merknader sendes til: Troms og Finnmark fylkeskommune innen 12.05.2021, på e-post: postmottak@tffk.no eller med post: Troms og Finnmark fylkeskommune, Postboks 701, 9815 Vadsø.

Fredningsforslaget skal etter høringen legges fram til ny politisk behandling i Harstad kommune før vedtak om fredning treffes, jf. kulturminneloven § 22 nr. 3. Høringsuttalelsene og kommunens behandling vil bli behandlet og tatt inn i saken. Det er Riksantikvaren som fatter vedtak om fredning.